

Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego w Lublinie
Departament Polityki Regionalnej

Raport monitoringowy z realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020

Lublin, grudzień 2015r.

Spis treści

Wstęp	3
1.Założenia metodologiczne	4
2. Wskaźniki monitorowania Strategii.....	6
2.1. Wskaźniki kontekstowe	9
2.2. Cel strategiczny nr 1: Wzmacnianie urbanizacji regionu.....	16
2.3. Cel strategiczny 2: Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich	21
2.4. Cel strategiczny 3: Selektywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu	28
2.5. Cel strategiczny: 4. Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu, wzmacnianie sieci współpracy wewnątrzregionalnej	36
3.Wskaźnik zrównoważonego rozwoju.....	46
4.Poziom wykorzystania Funduszy UE w województwie lubelskim	49
4.1. Analiza stanu wykorzystania funduszy europejskich (synteza wszystkich programów w wymiarze finansowym).....	49
4.2. Poziom realizacji programów w powiatach województwa lubelskiego	50
4.3. Poziom realizacji programów w podziale na obszary tematyczne.....	52
4.3.1 Transport	53
4.3.2 Badania, rozwój technologiczny, innowacje i przedsiębiorczość.....	55
4.3.3 Kapitał Ludzki.....	58
4.3.4 Rolnictwo	59
4.3.5 Energia i ochrona środowiska	61
4.3.6 Turystyka, Kultura i Rewitalizacja.....	63
4.3.7 Społeczeństwo informacyjne.....	65
Podsumowanie i wnioski.....	69

Wstęp

Monitoring stanowi integralną część procesu planowania i zarządzania strategicznego. Opiera się na systematycznym gromadzeniu danych dotyczących zjawisk i przebiegu procesów rozwojowych, których analiza i interpretacja pozwala na ocenę stopnia realizacji danego programu czy przyjętej strategii. Pozwala także na systemowy i zorganizowany sposób pozyskiwania i gromadzenia niezbędnych danych do analizy i oceny zjawisk społeczno-gospodarczych w układzie przestrzennym i tematycznym.

Proces monitorowania zapewnia także możliwość wyprzedzającej identyfikacji zagrożeń i ich ocenę oraz możliwy wpływ na osiąganie przyjętych założeń i celów. Przyjęta przez Sejmik Województwa Lubelskiego uchwałą Nr XXXIV/559/2013 z dnia 24 czerwca 2013 roku *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020* określiła założenia metodyczno – organizacyjne systemu monitorowania przyjętych celów rozwojowych.

Prezentowany dokument jest pierwszym tego typu *Raportem monitoringowym SRWL*, opracowanym w cyklu dwuletnim i służącym m. in. :

- monitorowaniu postępów w realizacji celów Strategii,
- monitorowaniu zmian społeczno-gospodarczych oraz identyfikacji trendów rozwojowych,
- oszacowaniu ryzyk i zagrożeń.

Zgodnie z przyjętymi założeniami Raport ma stanowić narzędzie wspomagające i umożliwiające ocenę stanu realizacji przyjętych celów przez Zarząd Województwa Lubelskiego, a także w podejmowanie decyzji w sprawach związanych z realizacją Strategii. *Raport* jako dokument informacyjny, przedstawiany jest Sejmikowi Województwa Lubelskiego oraz partnerom społecznym i gospodarczym.

Ustalenia, wnioski *Raportu* mogą być przesłanką do formułowania rekomendacji do podejmowania ewentualnych działań korygujących. Funkcją i zadaniem niniejszego dokumentu jest również zapewnienie wszystkim zainteresowanym otwartego i powszechnego dostępu do informacji o stanie i postępie wdrażania Strategii Województwa Lubelskiego. Kolejne edycje *Raportu* będą uzupełniane, rozszerzane i modyfikowane (w miarę dostępu do danych) w taki sposób aby możliwie maksymalnie uzyskać wszechstronną, kompleksową i wyczerpującą merytorycznie, ocenę wdrażania Strategii.

Dyrektor
Departamentu Polityki Regionalnej
Bogdan Kawałko

Lublin, grudzień 2015r.

1. Założenia metodologiczne

1. Niniejszy Raport jest **pierwszym dokumentem** prezentującym dane monitoringowe dla uchwalonej przez Sejmik Województwa Lubelskiego Strategii. Składa się z dwóch zasadniczych części. W części pierwszej przedstawiono wartości wskaźników obrazujących poziom realizacji celów *Strategii*. W części drugiej, podsumowano wstępną realizację programów operacyjnych współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej wdrażanych na terenie województwa lubelskiego.
2. System monitorowania Strategii oparty jest o wskaźniki jej realizacji oraz informacje i dane pozyskiwane zarówno od licznych podmiotów i jednostek współrealizujących Strategię, jak i innych instytucji (np. GUS). Model i ramy monitoringu zawarte zostały w *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego*. Proces monitorowania oraz raportowania prowadzony jest na podstawie m.in.: bieżącego monitorowania wartości wybranych wskaźników, zamawianych niezależnych eksperckich opracowań ewaluacyjnych oraz innych danych na temat sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, w tym informacji o programach/działaniach realizowanych przez partnerów społeczno-gospodarczych.
3. Przyjęty w *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020* system wskaźników opiera się głównie o dane europejskiej i krajowej statystyki publicznej (EUROSTAT, GUS), publikowane w postaci papierowej oraz elektronicznej, jak i te udostępniane odpłatnie. W prezentowanym *Raporcie* bazowano na najnowszych danych dostępnych z dostępnych źródeł. Większość z nich odnosi się do roku 2014, jednak część przedstawiona jest tylko dla roku 2012 lub 2013.
4. Wartości części wskaźników **niedostępnych w publicznej statystyce** zostały określone w drodze **przeprowadzonych** przez niezależne instytucje **badania** kwestionariuszowych bądź **opracowań własnych** i **odnoszą się jedynie do województwa lubelskiego**. Do wskaźników tych należą:
 - poziom wzajemnego zaufania,
 - średni czas dojazdu samochodem osobowym i koleją z Lublina do Warszawy, Krakowa, Rzeszowa i Radomia,
 - średni czas dojazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu do Lublina ze stolic powiatów i z subregionalnych węzłów transportowych, a **metodologie ich obliczania**

zostały zawarte w załącznikach do Raportu. Wartości tych wskaźników są najbardziej aktualne i pochodzą z 2015r.

5. Materiał faktograficzny opracowywany przez GUS, ze względu na jego zakres nie jest w stanie w pełni odzwierciedlić rzeczywistych efektów działań podejmowanych w ramach realizacji Strategii, mających w dużej mierze charakter jakościowy. Uzupełnieniem danych statystycznych są informacje zawarte w opracowaniach własnych Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego, ministerstw i urzędów centralnych, uczelni wyższych, instytutów oraz jednostek badawczych i samorządowych. Ponadto korzystano z danych rzetelnych, weryfikowalnych naukowo i powtarzalnych w czasie badań o charakterze kwestionariuszowym, przeprowadzanych przez renomowane instytucje.
6. Dane zaprezentowano w ujęciu statycznym, polegającym na przedstawieniu wartości wskaźnika w danym roku, jak również dynamicznym, polegającym na ukazaniu zmiany w stosunku do roku bazowego. W celu uzyskania szerszego horyzontu czasowego i stworzenia lepszej możliwości oceny zachodzących procesów **za rok bazowy przyjęto rok 2010** (W *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020* jako rok bazowy przyjmowany był rok 2010 lub 2011). Do raportu dodatkowo dołączono wskaźnik zrównoważonego rozwoju, zaproponowany w Strategii Funkcjonowania Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego (ROT)¹. Wskaźnik ten przedstawia bieżącą ocenę sytuacji społeczno-gospodarczej, przestrzennej i administracyjno-politycznej.
7. W drugiej części Raportu analizie poddano **stan realizacji programów operacyjnych** wdrażanych na terenie województwa lubelskiego w ramach perspektywy finansowej 2007-2013. *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020* zaczęła obowiązywać z początkiem 2014 r., stąd też informacje obejmują projekty realizowane w roku 2014 oraz w pierwszym półroczu 2015 (ostatnie dostępne dane) za wyjątkiem projektów realizowanych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich którego system sprawozdawczości nie pozwalał na wyodrębnienie projektów w zakładanym okresie. Dla uchwycenia możliwie pełnego obrazu realizacji projektów **przedstawiono również dane dla całego okresu programowania**, tj. od 2007 r. w tym zakresie. Ocenie poddano poziom wykorzystania funduszy Unii Europejskiej oraz poziom realizacji programów operacyjnych w podziale na obszary tematyczne. Informacje odnoszące się do problematyki programów UE wdrażanych w województwie lubelskim należy traktować jako wstępne. W kolejnych raportach monitoringowych problematyka wpływu programów

¹ Regionalne Obserwatorium Terytorialne w województwie lubelskim stanowiące podstawowy element systemu monitorowania i ewaluacji polityki regionalnej, funkcjonujący jako sieć współdziałających instytucji w regionie powołane przez Zarząd Województwa Lubelskiego uchwałą NR L/997 /2015 z dnia 12 sierpnia 2015r.

na rozwój regionu zostanie pogłębiona i rozszerzona o aspekty jakościowe oraz porównania na tle kraju.

1. Wskaźniki monitorowania Strategii

Zgodnie z przyjętymi w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego założeniami, realizacja celów Strategii powinna prowadzić do poprawy sytuacji i miejsca województwa lubelskiego na mapie polskich województw pod względem poziomu rozwoju gospodarczego i jakości życia mieszkańców. Progres wskaźników w tym zakresie stanowi ważny miernik skuteczności realizacji *Strategii*. Osiągnięcie stanu pożądanego, zarysowanego w wizji, wymaga znacznego wysiłku i zaangażowania w procesy rozwojowe, jak i największej liczby podmiotów związanych z realizacją *Strategii* – w tym samorządu województwa – wspomaganych środkami finansowymi, pochodzącymi z budżetu państwa oraz programów Unii Europejskiej w ramach perspektywy finansowej lat 2014–2020.

Ocena realizacji Strategii i proces monitorowania prowadzony jest na podstawie bieżącej obserwacji wartości wskaźników, sprawozdań z wdrażania programów rozwoju i strategii sektorowych, będących w gestii samorządu województwa i innych danych na temat sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, w tym informacji o programach/ działaniach realizowanych przez partnerów społeczno-gospodarczych.

Przyjęty w Strategii system wskaźników składa się z 26 mierników (tabela 1), w tym 6 o charakterze kontekstowym, odzwierciedlających wpływ realizacji całej Strategii na rozwój społeczno-gospodarczy województwa lubelskiego ukazany na tle UE oraz Polski (5 wskaźników na tle kraju oraz 1 na tle Unii Europejskiej) oraz 20 wskaźników przypisanych poszczególnym celom strategicznym.

Głównym założeniem konstrukcji systemu wskaźników monitorowania Strategii był wybór i wskazanie możliwie niewielkiej ich liczby dla każdego z celów strategicznych. Tak dobrane indykatory mają za zadanie uchwycenie najistotniejszych kwantyfikowalnych bezpośrednich i pośrednich efektów realizacji poszczególnych celów dokumentu strategicznego. Ponadto, system wskaźników odnosi się także do przestrzennych skutków prowadzonej interwencji, jak również zapewnia możliwość oceny postępu wdrażania Strategii na tle otoczenia zewnętrznego województwa lubelskiego.

Tabela 1. Wskaźniki realizacji SRWL

Wskaźniki kontekstowe dla Strategii
PKB per capita w PPS (UE=100)* - poziom
PKB per capita (PL=100)* - poziom
Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lat wg BAEL*
Stopa bezrobocia osób w wieku 15+ wg BAEL* - poziom
Struktura pracujących (faktyczne miejsce pracy) w poszczególnych sektorach ekonomicznych*: <ul style="list-style-type: none">• rolnictwo• przemysł• budownictwo• usługi rynkowe• usługi nierynkowe
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych*
Cel Strategiczny 1. Wzmacnianie urbanizacji regionu
Wskaźnik urbanizacji
Średni czas dojazdu <ul style="list-style-type: none">• z Lublina do Warszawy<ul style="list-style-type: none">- samochodem osobowym,- koleją.• z Lublina do Krakowa<ul style="list-style-type: none">- samochodem osobowym,- koleją.• z Lublina do Rzeszowa<ul style="list-style-type: none">- samochodem osobowym,- koleją.• z Lublina do Radomia<ul style="list-style-type: none">- samochodem osobowym,- koleją.
Dochody budżetów miast na prawach powiatu w odniesieniu do dochodów budżetów gmin i miast na prawach powiatu
Cel strategiczny 2. Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich
Wartość dodana brutto na 1 pracującego w rolnictwie w odniesieniu do średniej krajowej
Stopa bezrobocia osób w wieku 15+ wg BAEL na wsi
Udział gospodarstw wielkopowierzchniowych w gospodarstwach ogółem

Różnica między odsetkiem ludności mieszkającej na wsi korzystającej z sieci wodociągowej w ludności na wsi ogółem a odsetkiem ludności mieszkającej na wsi korzystającej z kanalizacji sieciowej
Odsetek ludności mieszkającej na wsi korzystającej z sieci gazowej w ludności na wsi ogółem
Cel strategiczny 3. Selektywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu
Absolwenci szkół wyższych na kierunkach matematycznych, przyrodniczych, technicznych i medycznych (% absolwentów szkół wyższych ogółem)*
Udział osób w wieku 25-64 lata uczących się i doksztalających w ogólnej liczbie ludności w tym wieku (kształcenie ustawiczne)*
Udział nakładów na działalność badawczą i rozwojową w PKB regionu*
Odsetek udzielonych patentów w regionie w liczbie patentów ogółem w Polsce
Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty z dostępem do Internetu szerokopasmowego
Liczba MŚP na 10.000 ludności
Cel strategiczny 4. Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu, wzmacnianie sieci współpracy wewnątrzregionalnej
Średni czas dojazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu: <ul style="list-style-type: none"> • do Lublina z subregionalnych węzłów transportowych • do Lublina ze stolic powiatów
Poziom wzajemnego zaufania
Odsetek podmiotów zaliczanych do III sektora w ogólnej liczbie podmiotów w Polsce*
Przekraczający granicę państwa w województwie lubelskim według przejść granicznych: <ul style="list-style-type: none"> • granica polsko-białoruska • granica polsko-ukraińska
Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem
Współczynnik aktywności zawodowej w wieku 15 +

Źródło: Opracowanie własne DPR UMWL

2.1. Wskaźniki kontekstowe

Wśród wskaźników monitorujących realizację Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 wyodrębniono wskaźniki kontekstowe, które dostarczają ilościowej informacji na temat sytuacji społeczno-gospodarczej województwa oraz wskaźniki celów dotyczące efektów realizacji SRWL, oraz mierzą wpływ efektów na zmianę środowiska społeczno-gospodarczego, a także zachowanie podmiotów w tym środowisku działających. Wskaźniki kontekstowe zostały zawarte w tabeli nr 2.

Tabela 2. Wskaźniki kontekstowe

Nazwa wskaźnika	Jedn.	Województwo lubelskie			Polska		
		2010 r.	Ostatni dostępny rok	Dynamika (ostatni dostępny rok/2010 r.)	2010 r.	Ostatni dostępny rok	Dynamika (ostatni dostępny rok/2010 r.)
PKB per capita w PPS (UE=100)* - poziom	%	43	48 ²	1,02	63	65 ¹	1,03
PKB per capita (PL=100)*- poziom	%	69,2	70,7 ³	1,02	100	100	
Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lat wg BAEL*	%	59	61 ⁴	1,03	58,9	61,7 ³	1,05
Stopa bezrobocia osób w wieku 15+ wg BAEL* - poziom	%	9,8	9,9 ⁵	1,01	9,6	9 ⁴	0,94
Struktura pracujących (faktyczne miejsce pracy) w poszczególnych sektorach ekonomicznych: ⁶							
rolnictwo,	%	38,8	38,5 ⁷	0,99	17,3	17,1 ⁶	0,99
przemysł,	%	11,5	11,3	0,98	21,1	20,5	0,97
budownictwo,	%	4,5	4,2	0,93	6,3	5,8	0,92
usługi rynkowe,	%	25,3	25,9	1,02	37,4	38,3	1,02
usługi nierynkowe.	%	18,3	18,4	1,01	18	18,2	1,01
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych*	%	30,7	31,3 ⁸	1,02	17,6	17,7 ⁷	1,01

*Wskaźnik uwzględniony w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego*

² Dana za rok 2013

³ Dana za rok 2013

^{4, 4} Dana za rok 2014

⁵ Do poszczególnych sektorów zostały zaliczone następujące sekcje PKD 2007: rolnictwo (sekcja A); przemysł (sekcje B-E); budownictwo (sekcja F); usługi rynkowe (sekcje G-N, R-U); usługi nierynkowe (sekcje O-Q)

⁶ Dane za rok 2013

Produkt Krajowy Brutto *per capita*

Jednym z najczęściej stosowanych na świecie wskaźników mierzących poziom wzrostu gospodarczego danego państwa jest PKB *per capita*. Województwo lubelskie w 2013 roku wytworzyło PKB o wartości **65.738 mln zł**, co stanowi **4% wartości** PKB dla całego kraju, podczas gdy w 2010r. PKB regionu kształtowało się na poziomie 56.374 mln zł (3,9% PKB krajowego). Biorąc pod uwagę wskaźnik PKB *per capita* (w zł) w latach 2010-2013 nastąpił jego **znaczny wzrost** z 25.8 tys. zł do **30.4 tys zł** na osobę. Tym samym oba wskaźniki (PKB ogółem oraz PKB *per capita*) **wzrosły o 16 -17%**.

PKB *per capita* w województwie lubelskim kształtował się na poziomie 69% średniej dla Polski w roku 2010 oraz **70,7%** w roku 2013, co oznacza **wzrost o 1,7 pkt. proc.** w badanym okresie.

Najniższy poziom produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca w 2013 roku odnotowany w województwie lubelskim stanowił 44,1% poziomu tego miernika najlepszego pod tym względem województwa mazowieckiego. W porównaniu do 2010 roku relacja ta uległa **nieznacznej poprawie** – poziom PKB na 1 mieszkańca województwa lubelskiego w 2010 roku stanowił 43,4% wartości PKB na 1 mieszkańca województwa mazowieckiego.

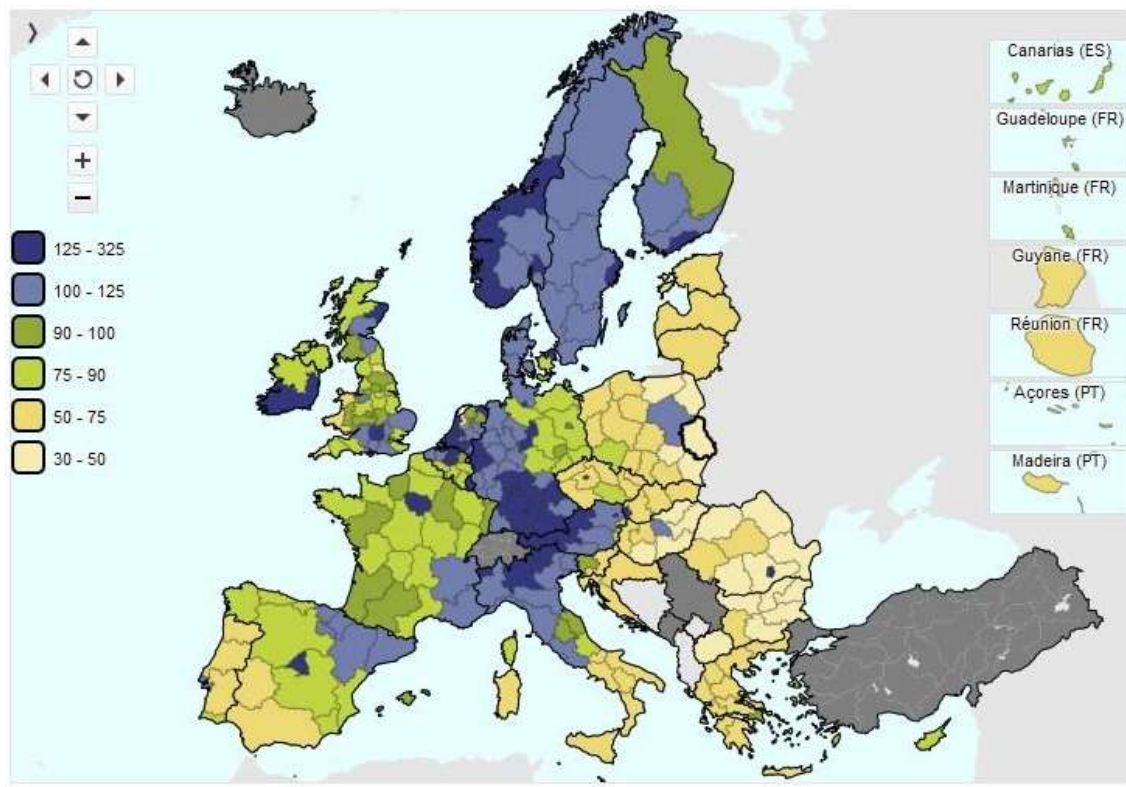
PKB *per capita* w PPS

Podstawowym wskaźnikiem, umożliwiającym dokonywanie porównań realnej zasobności mieszkańców danego kraju jest wysokość produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca liczonego według parytetu siły nabywczej (PPS). W Unii Europejskiej w 2013 roku średnia wielkość tego wskaźnika wyrażonego w EUR (wg PPS) wynosiła 25.700 EUR i wahała się od 12.000 EUR w Bułgarii do 67.900 EUR w Luksemburgu.

W Polsce PKB na jednego mieszkańca wg PPS wyniósł 17.500 EUR, co stanowiło około 68% przeciętnego poziomu Unii Europejskiej, co pozycjonuje Polskę na 23. miejscu wśród wszystkich krajów UE. Poziom PKB *per capita* wg PPS w stosunku do średniej UE był najwyższy w województwie mazowieckim, stosunkowo wysoki również w województwach: pomorskim (65%), śląskim (70%), wielkopolskim (73%) oraz dolnośląskim (76%). Słabiej wypadają województwa: warmińsko-mazurskie, lubelskie, podkarpackie (48%) oraz świętokrzyskie i podlaskie (49%). Znalazły się one w grupie regionów o najniższym poziomie PKB na 1 mieszkańca w Unii Europejskiej (poniżej 50% średniej UE). Oprócz polskich województw w grupie tej było również 5 z 6 regionów Bułgarii, 5 z 8 regionów Rumunii oraz 4 z 7 regionów Węgier.

Porównując sytuację makroekonomiczną województwa lubelskiego na tle krajów UE należy odnotować **wzrost wskaźnika** PKB *per capita* z 42% w 2010 roku **do 48%** w stosunku do średniej unijnej w 2013 roku (mapa 1).

Mapa 1. Produkt krajowy brutto (PKB) na mieszkańca wg parytetu siły nabywczej (PPS) w 2013r. (% średniej UE, UE=100)

Źródło: Eurostat

Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lat wg BAEL⁹

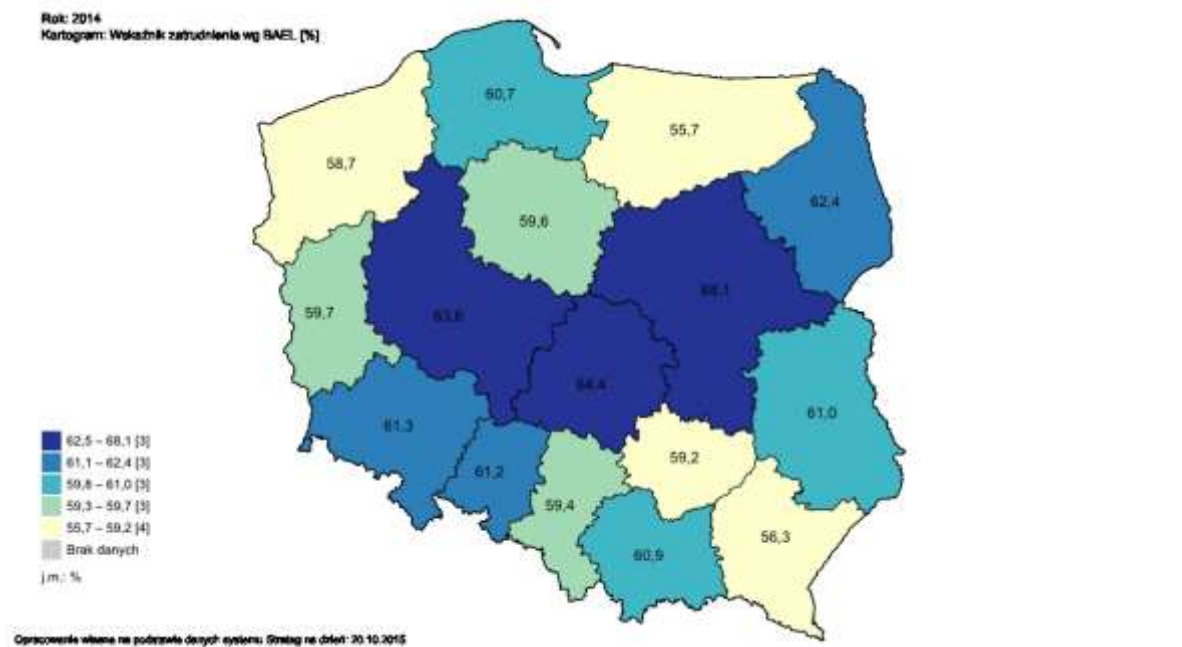
W analizie rynku pracy istotny jest **wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lat**. W ostatnich latach w województwie lubelskim wskaźnik ten **stopniowo wzrastał**, z poziomu 59% w 2010r. do **61%** w roku 2014. Należy wskazać, że wartości te są bardzo zbliżone dla poziomu tej cechy w kraju. Wzrost wskaźnika na przestrzeni ostatnich lat wskazuje, że w województwie lubelskim następuje stopniowa poprawa w realizowaniu najważniejszych celów polityki zatrudnienia, przejawiająca się m.in. w zwiększeniu liczby miejsc pracy oraz poprawie dostosowania kwalifikacji pracowników do popytu zgłaszanego przez pracodawców.

Liczba osób aktywnych zawodowo od kilku lat utrzymuje się na podobnym poziomie. Współczynnik aktywności zawodowej wg BAEL pokazuje, że niewiele ponad połowę osób w wieku

⁹ BAEL - Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności prowadzone przez GUS w cyklu kwartalnym od maja 1992 roku i doskonalonym zgodnie z zaleceniami Eurostat. Badaniem objęte są osoby będące członkami wylosowanych gospodarstw domowych. Przedmiotem badania jest sytuacja w zakresie aktywności ekonomicznej ludności, tzn. fakt wykonywania pracy, pozostawania bezrobotnym lub biernym zawodowo w badanym tygodniu.

15 lat i więcej stanowią osoby pracujące i bezrobotne, zainteresowane podjęciem pracy. W 2010 r. stanowiły one 55,9%, a w roku 2014 wskaźnik osiągnął wartość na poziomie **56,3%** (mapa 2).

Mapa 2. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lat wg BAEL w 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu Strateg (dane dostępne w systemie w dn. 20.10.2015r.)

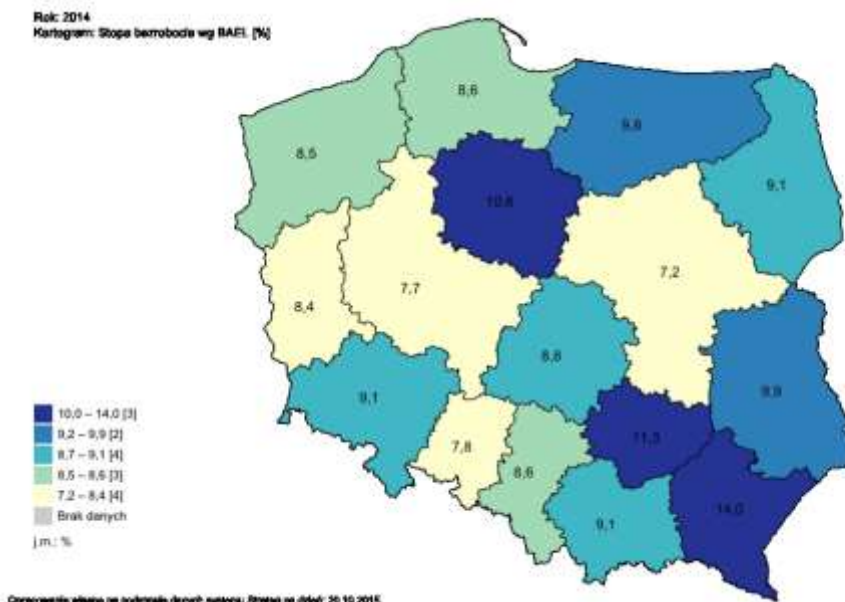
Stopa bezrobocia osób w wieku 15+ wg BAEL

W roku 2014 stopa bezrobocia osób w wieku 15+ w województwie lubelskim wyniosła **9,9%** (mapa 3). Oznacza to **powrót** z niższych wartości notowanych w latach 2011-2013 (odpowiednio 10,3%, 10,5% i 10,3%) do poziomu z roku 2010. W skali kraju wskaźnik ten w roku 2014 ukształtował się na poziomie 9%, osiągając wartość najniższą od roku 2010. W zestawieniu 16 regionów województwo lubelskie przesunęło się z 8 lokaty w 2010 r. do grupy regionów notujących wyższą stopę bezrobocia w roku 2014 (4 miejsce). Poziom ten w odniesieniu do średniej krajowej wynika m. in. z rolniczego charakteru regionu i związanego z tym istniejącego zjawiska strukturalnego bezrobocia na wsi.

Analizując stopę bezrobocia wg różnych grup wiekowych wyraźnie zauważa się **dominację** bezrobocia **wśród osób młodych**, z których ponad połowa zarejestrowanych bezrobotnych nie ukończyła 34 roku życia, a prawie 20% bezrobotnych stanowią osoby poniżej 24 lat. Należy wskazać, iż wysoką stopę bezrobocia młodzieży, przekraczającą często 2-krotnie wskaźniki dla osób w wieku produkcyjnym notuje się niemal we wszystkich krajach UE.

W 2010 roku stopa bezrobocia wśród osób w wieku produkcyjnym wynosiła 10,1%, natomiast w kolejnych trzech latach odnotowano wzrost tego wskaźnika od 10,6% w 2011 r., 10,8% w 2012 r. do 10,7% w 2013 r., przy czym w roku 2014 nastąpił jego **spadek** i powrót do wartości z roku 2010 (**10,1%**).

Mapa 3. Stopa bezrobocia osób w wieku 15+ wg BAEL w 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu Strateg (dane dostępne w systemie w dn. 20.10.2015r.)

Struktura pracujących (faktyczne miejsce pracy) w poszczególnych sektorach ekonomicznych

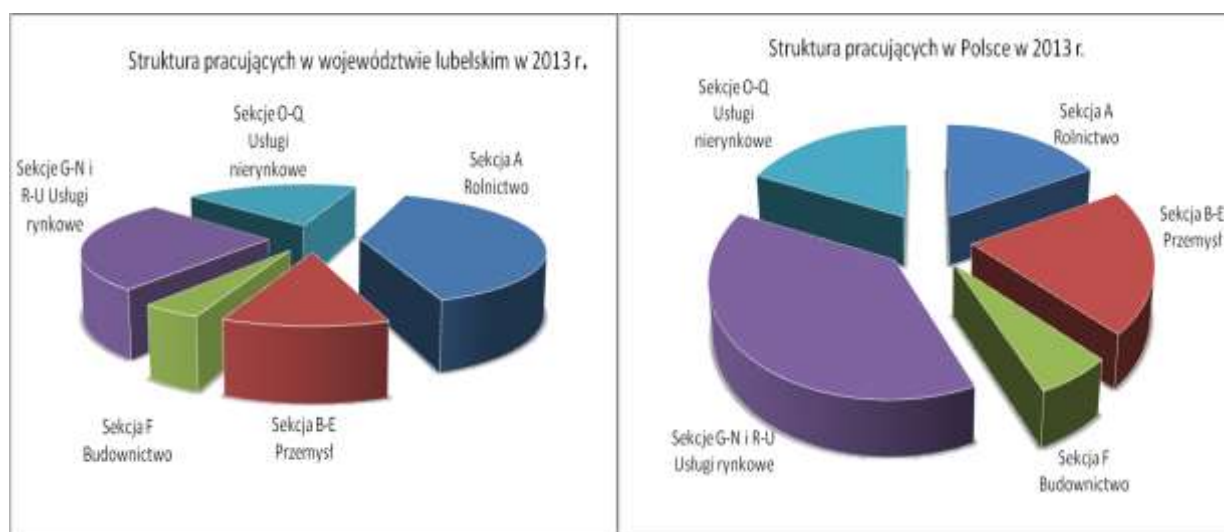
Liczba osób pracujących w gospodarce narodowej w województwie lubelskim w 2010 r. wyniosła 794,1 tys. i **wzrosła** do **799,8 tys.** w 2013 roku. W 2010 r. liczba pracujących na 1000 ludności wyniosła 169 osób i **wzrosła** w 2013 roku do wartości **172** osób. W 2013 r. większość osób była zatrudniona w sektorze prywatnym (61,2%), przy czym w Polsce ten odsetek jest wyższy (69,7%).

W rolnictwie w województwie lubelskim w 2014 roku pracowało **23,3%** ogółu pracujących, co oznacza, że udział ten był ponad 2-krotnie wyższy niż w skali całego kraju (11,5%). Ma to istotny wpływ na znacznie niższy udział zatrudnienia w pozostałych sektorach, tj. w przemyśle i usługach. Pozytywny trend spadku osób pracujących w rolnictwie w dłuższej perspektywie jest bardzo wyraźny. Na przestrzeni ostatnich 10 lat udział pracujących w tej gałęzi gospodarki **spadł**

o ponad **12 pkt. proc.** Odsetek pracujących w przemyśle województwa lubelskiego w 2014 roku wyniósł **23,3%**, podczas gdy w kraju przekraczał 30%. W województwie lubelskim udział pracujących w usługach w 2014 roku wyniósł **53,4%** i nieznacznie wzrósł w stosunku do wartości z 2010 roku (50,4%). W tym samym czasie udział pracujących w usługach średnio w Polsce zwiększył się z 56,6% do 58%.

Strukturę pracujących w poszczególnych sektorach ekonomicznych w 2013r. w województwie lubelskim i w Polsce obrazuje wykres nr 1.

Wykres 1. Struktura pracujących w poszczególnych sektorach ekonomicznych w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych

Sytuację dochodową ludności obrazuje wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym (po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych). W województwie lubelskim jest on wysoki i w badanym okresie utrzymuje się niezmiennie **na najwyższym poziomie w Polsce**. Wartość tego wskaźnika wzrosła z 30,7% w 2010 roku do **31,3%**¹⁰ 2011 roku. W 2014 r. w województwie lubelskim **17,1%** osób żyło poniżej relatywnej granicy ubóstwa (przy 27,3% w 2010 r.), a **8,2%** osób poniżej minimum egzystencji (przy 9,4% w 2010 r.).

Sytuacja materialna pojedynczego gospodarstwa domowego jest uwarunkowana czynnikami zewnętrznymi, takimi jak sytuacja makroekonomiczna w kraju, koniunktura

¹⁰ Od 2012 r. wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem w podziale na województwa nie są prezentowane ze względu na zmniejszającą się próbę (w kolejnych latach ma miejsce rezygnacja części gospodarstw domowych z udziału w badaniu) i w związku z tym – znaczny błąd standardowy.

gospodarcza, wpływ otoczenia, charakter i cechy społeczno-gospodarcze regionu w jakim znajduje się dane gospodarstwo, a także wiele czynników tkwiących w jego indywidualnych cechach. Zasięg zjawiska ubóstwa w województwie lubelskim wynika głównie z wysokiego udziału osób bezrobotnych, często o niskim poziomie wykształcenia oraz osób pobierających świadczenia rentowe i emerytalne w tychże gospodarstwach domowych. Jedną z przyczyn tego stanu jest coroczne zwiększanie się udziału osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności, których głównym utrzymaniem są świadczenia z ubezpieczeń społecznych i pomocy społecznej. Ubóstwo dochodowe dotyka dużo częściej mieszkańców wsi niż miast, dlatego też województwo lubelskie z powodu rolniczego charakteru jest bardziej narażone na pogłębianie się tego procesu.

Odnotowano przy tym **najwyższy w kraju (23,5%** przy 12% średnio w kraju) **wzrost** wskaźnika przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę z 978,49 zł w 2010 roku do **1.208,35 zł** w roku 2014 (90,1% średniej krajowej). Lokuje to województwo lubelskie na **13 pozycji** w kraju podczas gdy w 2010r. było to miejsce 15.

2.2. Cel strategiczny nr 1: Wzmacnianie urbanizacji regionu

Miasta są nośnikiem postępu technologicznego, koncentrują usługi wyższego rzędu, stanowią węzły komunikacyjne, rynki pracy oraz ośrodki obsługi dla otaczających je terenów. Szczególne znaczenie mają miasta, w których istnieją funkcje metropolitalne. Są one bowiem ośrodkami usług wyższego rzędu oraz łącznikami związanych z nimi regionów z gospodarką globalną. Urbanizację należy rozumieć w wymiarze ilościowym i jakościowym.

Cel strategiczny 1: **Wzmacnianie urbanizacji regionu** będzie realizowany dzięki osiągnięciu następujących celów operacyjnych:

- 1.1. Rozwijanie funkcji metropolitalnych Lublina** jako głównego ośrodka Polski Wschodniej, koncentrującego gospodarcze, naukowe i kulturalne kontakty ze światem, zwłaszcza ze wschodnimi sąsiadami.
- 1.2. Wspieranie ponadlokalnych funkcji miast** (np. naukowych, akademickich, kulturalnych, turystycznych), które przyczyniają się do dynamizacji rozwoju tych miast i otaczających je obszarów.
- 1.3. Poprawa skomunikowania Lublina z obszarami metropolitalnymi Polski i zagranicy.**

Poziom realizacji celu 1 będzie monitorowany za pomocą zestawu wskaźników zamieszczonych w tabeli poniżej (tabela 3).

Tabela 3. Wskaźniki celu strategicznego nr 1: Wzmacnianie urbanizacji regionu

Nazwa wskaźnika	Jedn.	Województwo lubelskie			Polska		
		2010r.	Ostatni dostępny rok	Dynamika (ostatni dostępny rok/ 2010r.)	2010r.	Ostatni dostępny rok	Dynamika (ostatni dostępny rok/ 2010r.)
Wskaźnik urbanizacji¹¹	%	46,5	46,2 ¹²	0,99	60,8	60,3 ¹⁰	0,99
Średni czas dojazdu ¹³ samochodem osobowym z Lublina do Warszawy [min]	min.		159,9 ¹⁴				
Średni czas dojazdu koleją z Lublina do Warszawy [min]	min.		142,8				
Średni czas dojazdu samochodem osobowym z Lublina do Krakowa [min]	min.		251,4				
Średni czas dojazdu koleją z Lublina do Krakowa [min]	min.		251,5				
Średni czas dojazdu samochodem osobowym z Lublina do Rzeszowa [min]	min.		165,6				
Średni czas dojazdu koleją z Lublina do Rzeszowa [min]	min.		203,8				
Średni czas dojazdu samochodem osobowym z Lublina do Radomia [min]	min.		110,6				
Średni czas dojazdu koleją z Lublina do Radomia [min]	min.		144,0				
Dochody budżetów miast na prawach powiatu w odniesieniu do dochodów budżetów gmin i miast na prawach powiatu¹⁵	%	40,7	37,4 ¹⁶	0,92	50,1	47,4 ¹⁴	0,95

¹¹ Wskaźnik liczony jako procentowy udział mieszkańców miast w ogólnej liczbie ludności

^{12, 14} Dane za rok 2014

¹³ Połączenie bezpośrednie. Obliczenia zgodnie z metodologią podaną w załączniku.

Dane tylko dla województwa lubelskiego za rok 2015.

¹⁴ Dane za rok 2015,

¹⁵ W skład niniejszego wskaźnika wchodzi: dochody podatkowe, wpływy z innych lokalnych opłat pobieranych przez jednostki samorządu terytorialnego na podstawie odrębnych ustaw, wpływy z opłaty skarbowej, udziały w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa.

Wskaźnik urbanizacji

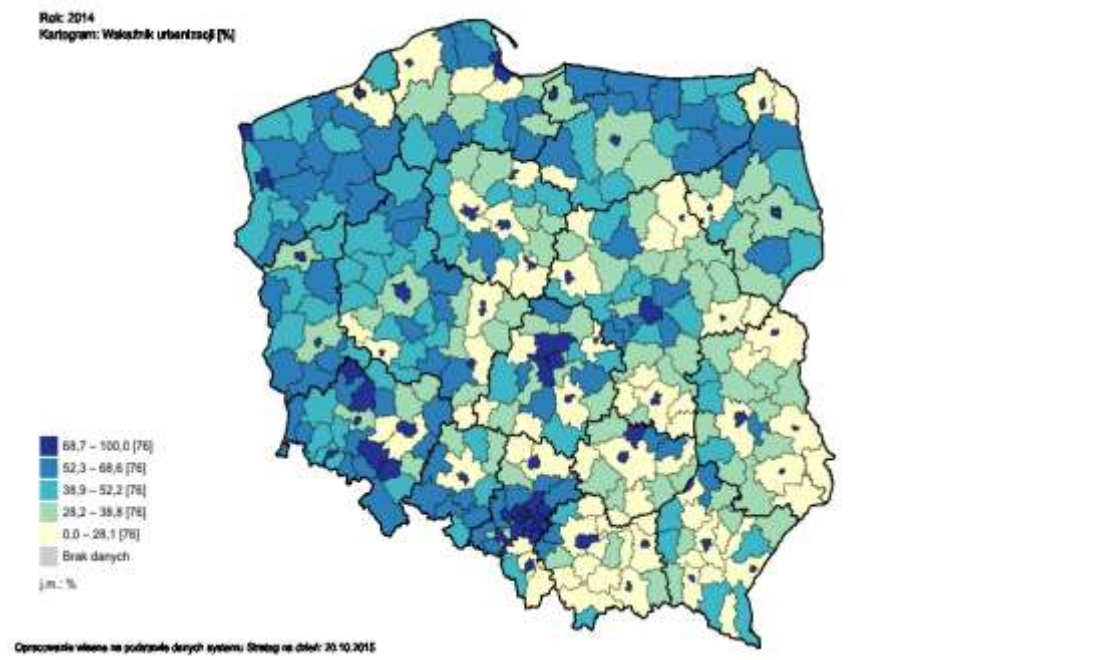
Powierzchnia województwa lubelskiego wynosi 25.122 km², co stanowi 8% całego obszaru Polski. W roku 2014 mieszkańcy województwa lubelskiego (2 147 tys. osób) stanowili 5,6% ogółu ludności Polski. Pod względem liczby ludności województwo lubelskie zajmowało 8 miejsce w kraju.

Lubelszczyzna jest słabiej zasiedlonym obszarem i pod względem gęstości zaludnienia znajduje się na 12 miejscu w kraju (85 os./km²). Charakteryzuje się również bardzo niskim wskaźnikiem urbanizacji. W roku 2014 w 42 miastach zamieszkiwało **46,2%** ogółu ludności, co dało **14 pozycję** w kraju (mapa 4). W porównaniu do roku 2010 wskaźnik urbanizacji uległ **niewielkiemu zmniejszeniu**, ale znaczący wpływ na to miały dynamiczne procesy **suburbanizacyjne**.¹⁷ W przyszłości należy zwrócić uwagę na wspieranie procesów modernizacyjnych i rewitalizacyjnych miast, które mogą w ten sposób przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności zamieszkania w ośrodkach miejskich oraz zahamowania dość żywiołowej suburbanizacji. Wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawy jakości życia mieszkańców to główne cele polityki miejskiej.

¹⁷ W okresie 2004–2013 z miasta Lublin, migrowało (wymeldowania z pobytu stałego) na teren strefy zewnętrznej MOF Lublina 15,8 tys. osób, co stanowiło ok. 40% łącznej liczby ludności, która w tym okresie na stałe migrowała z Lublina. Najwięcej z tych osób zameldowało się na pobyt stały w graniczących z Lublinem gminach wiejskich: Niemce (2,6 tys.), Konopnica (2,4 tys.), Wólka (2,3 tys.), Głusk (2,2 tys.) i Jastków (2,0 tys.). Dość duży był także odpływ ludności z rdzenia MOF do miasta Świdnik, gdzie w tym okresie zameldowało się na stałe 1,6 tys. osób z Lublina. W tym samym okresie na teren miasta Lublin przybyło na pobyt stały 28,3 tys. osób (saldo migracji na pobyt stały w latach 2004–2013 wyniosło dla Lublina minus 11,0 tys. osób).

„Opracowanie wskaźników monitorowania miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich w zakresie rozwoju budownictwa mieszkaniowego, na poziomie NTS 5 (gminy)” GUS, październik 2015r.

Mapa 4. Wskaźnik urbanizacji (%) w 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu Strateg (dane dostępne w systemie w dn. 20.10.2015r.)

Średni czas dojazdu¹⁸

Rozwój transportu jest jednym z podstawowych środków do osiągnięcia celów rozwojowych zakładanych zarówno na poziomie Unii Europejskiej, jak i poziomie krajowym oraz regionalnym.

Na tle kraju w województwie lubelskim infrastruktura drogowa jest nadal słabiej rozwinięta. Długość dróg ekspresowych i autostrad wynosiła w roku 2010 jedynie 4 km, a w roku 2014 zwiększyła się do prawie 80 km. Na przestrzeni ostatnich lat długość i gęstość linii kolejowych pozostaje na zbliżonym poziomie. Gęstość linii kolejowych wynosiła 4,1 km/100 km² (tyle samo w 2010 r.), zaś długość kształtuje się na poziomie 1027 km (w 2010r. 1039 km).

Porównując średni czas dojazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu z czasem dojazdu połączeniem bezpośrednim koleją, w przypadku trasy Lublin-Kraków wybór czasu podróży jest niemal identyczny (251,4 i 251,5 min.). W przypadku trasy Lublin-Warszawa, korzystniejsze czasowo okazuje się połączenie kolejowe (o ok. 17 min.). W przypadku dwóch pozostałych miast, czyli Radomia i Rzeszowa, zdecydowanie szybciej można się do nich dostać z Lublina samochodem osobowym (w porównaniu z koleją o ok. 35-40 min.). Zestawienie danych prezentuje tabela nr 4.

¹⁸ Metodologię obliczenia wskaźnika zawarto w załączniku nr 1

Tabela 4 .Wartość wskaźników dostępności komunikacyjnej określonych w SRWL w roku 2015

Lp.	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość
1.	Średni czas dojazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu z Lublina do Warszawy	[min.]	159,9
2.	Średni czas dojazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu z Lublina do Radomia	[min.]	110,6
3.	Średni czas dojazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu z Lublina do Krakowa	[min.]	251,4
4.	Średni czas dojazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu z Lublina do Rzeszowa	[min.]	165,6
5.	Średni czas dojazdu koleją , połączeniem bezpośrednim, z Lublina do Warszawy	[min.]	142,8
6.	Średni czas dojazdu koleją , połączeniem bezpośrednim, z Lublina do Radomia	[min.]	144,0
7.	Średni czas dojazdu koleją , połączeniem bezpośrednim, z Lublina do Krakowa	[min.]	251,5
8.	Średni czas dojazdu koleją , połączeniem bezpośrednim, z Lublina do Rzeszowa	[min.]	203,8

Źródło: Opracowanie własne DPR UMWL

Obecnie najczęściej wybieranym środkiem lokomocji jest samochód, głównie ze względu na możliwość zapewnienia krótszego czasu przejazdu. Na liniach kolejowych występuje bowiem wiele odcinków o niskiej prędkości lub dużej ilości punktowych ograniczeń ruchu co powoduje istotną różnicę w stosunku przejazdów samochodem.

W związku z prowadzonymi oraz planowanymi inwestycjami zarówno w zakresie rozbudowy i modernizacji dróg, jak i kolei, należy spodziewać się wyraźniejszej poprawy wskaźników dostępności transportowej, a zatem i wzmocnienia powiązań pomiędzy poszczególnymi miastami w regionie oraz pomiędzy głównymi ośrodkami województwa a kluczowymi ośrodkami krajowymi.

Dochody budżetów miast na prawach powiatu w odniesieniu do dochodów budżetów gmin i miast na prawach powiatów

W latach 2010-2014 zaobserwowano **spadek udziału dochodów** budżetów miast na prawach powiatu w odniesieniu do dochodów budżetów wszystkich gmin, łącznie z miastami na prawach powiatów, zarówno w regionie, jak i w kraju. W województwie lubelskim odnotowano

obniżenie tej wartości z 40,7% w roku 2010 do **37,4%** w roku 2014, przy zmianie z 50,1% do 47,4% dla Polski. Na uwagę zasługuje fakt, iż wszystkie miasta województwa odnotowały **wzrost dochodów**, choć w różnym zakresie.

1.3. Cel strategiczny 2: Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich

Rolnictwo i kompleks żywnościowy to tradycyjne dziedziny gospodarki regionu. Działania podejmowane w ramach celu 2 pozwolą na racjonalizację produkcji rolnej i zwiększenie jej opłacalności, a jednocześnie na istotną poprawę warunków życia mieszkańców wsi, którzy w większym niż dotychczas stopniu będą podejmowali pracę poza rolnictwem, w tym m.in. w usługach dla rolnictwa i turystyce.

Cel strategiczny 2: **Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich** będzie realizowany dzięki osiągnięciu następujących celów operacyjnych:

2.1. Poprawa warunków dla wzrostu konkurencyjności i towarowości gospodarstw przez m.in. promowanie i wspieranie scalania gruntów i powiększania obszaru gospodarstw, poprawę struktury gospodarstw i przyspieszenie przepływu ziemi do gospodarstw większych obszarowo i nastawionych na produkcję towarową.

2.2. Rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego, pozwalający na wykorzystanie istniejącego potencjału surowcowego regionu.

2.3. Wzmocnienie doradztwa rolniczego oraz promowanie i wspieranie inicjatyw współpracy rolników i mieszkańców wsi (grupy producenckie, spółdzielnie itp.).

2.4. Wspieranie przedsiębiorczości na wsi i tworzenia pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich w najbardziej efektywnych sektorach gospodarki (głównie usług, w tym usług dla rolnictwa).

2.5. Wyposażanie obszarów wiejskich w infrastrukturę transportową, komunalną i energetyczną, w sposób skoordynowany z innymi przedsięwzięciami i spójny wewnętrznie.

Poziom realizacji celu 2 będzie monitorowany za pomocą zestawu wskaźników zamieszczonych w tabeli poniżej (tabela 5).

Tabela 5. Wskaźniki celu strategicznego 2: Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich

Nazwa wskaźnika	Jedn.	Województwo lubelskie			Polska		
		2010r.	Ostatni dostępny rok	Dynamika (ostatni dostępny rok/2010r.)	2010r.	Ostatni dostępny rok	Dynamika (ostatni dostępny rok/2010r.)
Wartość dodana brutto na 1 pracującego w rolnictwie w odniesieniu do średniej krajowej	%	60,7	64,6 ¹⁹	1,06	100	100	
Stopa bezrobocia osób w wieku 15+ wg BAEL na wsi	%	7,8	8,8 ²⁰	1,13			
Udział gospodarstw wielkopowierzchniowych w gospodarstwach ogółem	%	0,21	0,25 ²¹	1,19	0,66	0,78 ¹⁷	1,18
Różnica między odsetkiem ludności mieszkającej na wsi korzystającej z sieci wodociągowej w ludności na wsi ogółem, a odsetkiem ludności mieszkającej na wsi korzystającej z kanalizacji sieciowej	pkt. proc.	56,4	53,8 ²²	0,95	50,4	45,7 ¹⁸	0,91
Odsetek ludności mieszkającej na wsi korzystającej z sieci gazowej w ludności na wsi ogółem	%	13,4	14,5 ²³	1,08	20,8	22 ¹⁹	1,06

¹⁹ Dana za rok 2013

²⁰ Dana za rok 2014

^{21, 19, 20} Dane za rok 2013

Wartość dodana brutto²⁴ (WDB) na 1 pracującego w rolnictwie w odniesieniu do średniej krajowej

Jednym z czynników determinujących rozwój regionu jest poziom wydajności pracy mierzony wskaźnikiem wartości dodanej brutto na 1 pracującego. Od 2010r. do 2013r. w województwie lubelskim zaobserwowano **wzrost** tego wskaźnika o **18%**. W 2010r. WDB na 1 pracującego wynosiła 65.5 tys. zł, zaś w 2013 r. wartość ta wyniosła **77.8 tys. zł**.

W celu ukazania udziałów poszczególnych sektorów gospodarki w tworzeniu WDB dokonano analizy według grup sekcji PKD.

W 2010r. w sekcji A: rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo wytworzono 5,4% całkowitej wartości wskaźnika WDB dla całego województwa zaś do 2013 roku **wzrósł** on do poziomu **6,1%**. Udział WDB wytworzonego w przemyśle (sekcje: B, C, D, E) wyniósł 19% w 2010r. i 20,9% w roku 2013. W sekcji F: budownictwo w 2010r. wytworzono 7,7% regionalnego WDB a w kolejnych latach wartość ta nieco się **obniżyła** do poziomu **7,2%** w 2013r. Struktura gospodarki oparta na podstawie udziału poszczególnych rodzajów działalności w wytwarzaniu wartości dodanej brutto pokazuje, że największą wartość WDB wytworzono w obszarze: handel i naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja (sekcje G, H, I, J). W 2010r. wskaźnik WDB dla tej grupy stanowił 29,2% ogólnej całkowitej WDB dla województwa, a w roku 2013 zaobserwowano **niewielki spadek** udziału do poziomu **28,4%**. W obszarze działalności finansowej i ubezpieczeniowej, obsługi rynku nieruchomości (sekcje K, L) udział wskaźnika WDB na przestrzeni lat 2010-2013 sukcesywnie się **obniżał**, z poziomu 10,7% w roku 2010 do **10%** w roku 2013. Dość duży udział w strukturze WDB odnotowuje się w sektorze: pozostałe usługi (sekcja M, N, O, P, Q, R, S, T, U, W). W 2010r. wyniósł on 27,9%, a w roku 2013 kształtował się na poziomie **27,5%**. Analizując powyższe dane, wyraźnie zaobserwować można istotny wpływ rolnictwa oraz usług nierynkowych na gospodarkę regionu.

WDB na 1 pracującego w rolnictwie w województwie lubelskim wynosiła w 2010r. 10,3 tys. zł i wzrosła do roku 2013 do kwoty 13,8 tys. zł. W odniesieniu do średniej dla Polski, **wartość dodana brutto na 1 pracującego w rolnictwie** w województwie lubelskim stanowiła **64,6%** w roku 2013.

²⁴ Wartość Dodana Brutto stanowi sumę wartości dodanej brutto wszystkich sektorów instytucjonalnych lub gałęzi działalności gospodarczej. Obliczana jest jako różnica między produkcją globalną i zużyciem pośrednim (strona produkcji) lub jako suma kosztów związanych z zatrudnieniem, amortyzacji środków trwałych, nadwyżki operacyjnej brutto/dochodu mieszanego brutto oraz pozostałych podatków pomniejszonych o dotacje związane z produkcją (strona dochodowa).

Stopa bezrobocia osób w wieku 15+ wg BAEL na wsi

Analiza danych statystycznych potwierdza niekorzystną sytuację na rynku pracy ludności zamieszkałej na terenach wiejskich. Bezrobocie na wsi ma bowiem inne cechy i charakter niż w miastach, gdyż cechuje się większą trwałością, zaś rynek pracy jest mniej elastyczny i bardzo ograniczony pod względem liczby, jak i różnorodności dostępnych miejsc pracy. Istotnym problemem jest nadmiar siły roboczej w rolnictwie i brak miejsc pracy dla ludności nierolniczej. Aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych z tych obszarów wymaga podejmowania kompleksowych działań, które pomogą im w znalezieniu zatrudnienia przede wszystkim w sektorze pozarolniczym.

W województwie lubelskim stopa bezrobocia na wsi w roku 2010 wynosiła 7,8%, po czym w kolejnych latach **wzrosła** do poziomu 8,7%, 9,3%, 9,1%, by w roku 2014 osiągnąć **8,8%**. Pod względem tego wskaźnika, województwo lubelskie plasuje się na 10 miejscu w kraju (14 miejsce w roku 2010), co oznacza pogorszenie się sytuacji w stosunku do innych regionów. Warto zaznaczyć, że województwa o najwyższym udziale bezrobotnych zamieszkałych na wsi w stosunku do ogółu bezrobotnych, charakteryzowały się jednocześnie najwyższym udziałem ludności zamieszkałej na wsi w stosunku do ogólnej liczby ludności.

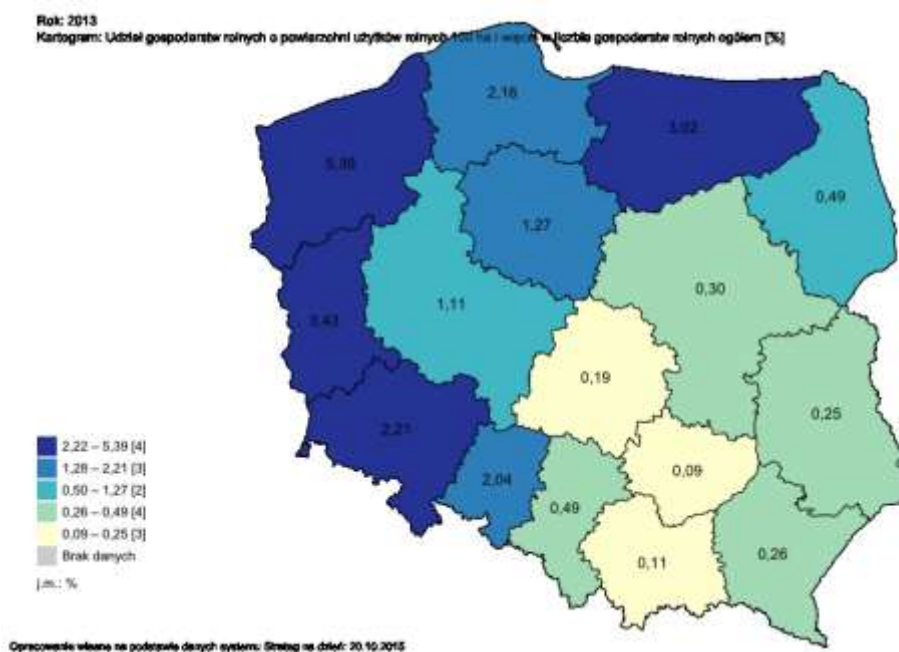
Udział gospodarstw wielkopowierzchniowych w gospodarstwach ogółem

Według wyników Powszechnego Spisu Rolnego 2010 (PSR 2010) liczba gospodarstw rolnych w województwie lubelskim w czerwcu 2010 r. wynosiła 257,3 tys., z czego 257,2 tys. gospodarstw należało do sektora prywatnego, a zaledwie 0,1 tys. gospodarstw do sektora publicznego. Spośród 189,9 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych (UR) gospodarstwa indywidualne stanowiły 99,9% (189,7 tys.). W grupie obszarowej 100 ha i więcej UR znajdowało się 7,2% łącznej powierzchni użytków rolnych i 0,2% ogólnej liczby gospodarstw z użytkami rolnymi. Udział gospodarstw wielkopowierzchniowych w gospodarstwach ogółem **wzrósł** w ostatnich latach do poziomu **0,25%** w roku 2013 przy średniej dla kraju wynoszącej 0,78% (mapa nr 5). Konieczna jest dalsza poprawa struktury gospodarstw i przyspieszenie przepływu ziemi do gospodarstw większych obszarowo i nastawionych na produkcję towarową

Warto zaznaczyć, iż niezbędne są dalsze działania zmierzające do poprawy efektywności sektora rolnego poprzez ograniczenie nadmiernego rozdrobnienia i ukierunkowanie gospodarstw na specjalizację, co wpłynie na wzrost dochodów rolników. Instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej (programy scaleń, renty strukturalne, dopłaty bezpośrednie) mogą pozytywnie wpływać na proces

poprawy struktury agrarnej na wsi. Efektem tego będzie między innymi wzrost średniej wielkości gospodarstwa rolnego, poprawa efektywności i wprowadzenie na szerszą skalę postępu technologicznego i organizacyjnego w rolnictwie oraz znaczne odmłodzenie ludzi pracujących w sektorze rolnym. Jedną z alternatywnych form restrukturyzacji gospodarstw i tworzenia nowych miejsc pracy na wsi powinien być rozwój rolnictwa ekologicznego i powiązanych z nim usług. Wzrost zapotrzebowania na żywność ekologiczną powoduje, że produkcja ta w rolnictwie zyskuje coraz większe znaczenie. Niskie stosunkowo wykorzystanie osiągnięć agrotechniki w lubelskim rolnictwie, stanowiące o słabości towarowej produkcji rolnej może zostać przekształcone w siłę regionu dysponującego korzystnymi warunkami dla rozwoju upraw ekologicznych. Inną szansą na zwiększenie miejsc pracy na wsi może być rozwój odnawialnych źródeł energii.

Mapa 5. Udział gospodarstw wielkopowierzchniowych w gospodarstwach ogółem w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu Strateg (dane dostępne w systemie w dn. 20.10.2015r.)

Różnica między odsetkiem ludności mieszkającej na wsi korzystającej z sieci wodociągowej w ludności na wsi ogółem, a odsetkiem ludności mieszkającej na wsi korzystającej z kanalizacji sieciowej

W 2010r. w województwie lubelskim długość czynnej sieci kanalizacyjnej wynosiła 4,4 tys. km i w ciągu ostatnich lat dynamicznie się zwiększyła osiągając w 2014 r. długość 5,9 tys. km.

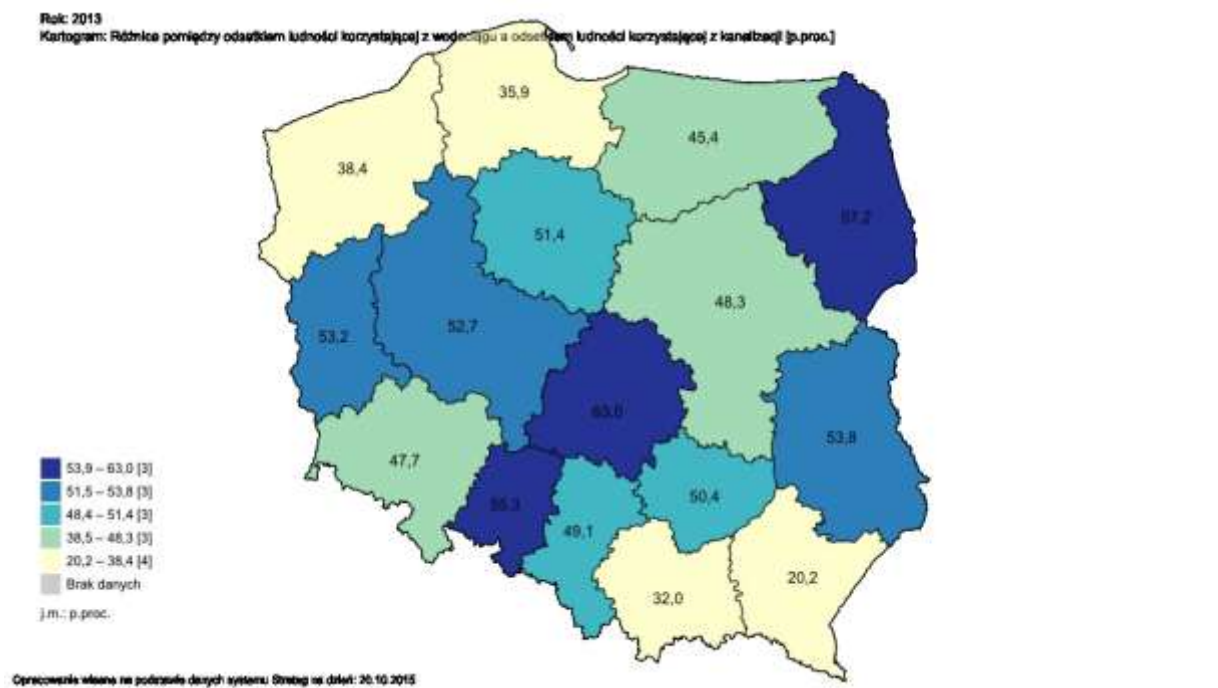
Pod względem tego kryterium, województwo lubelskie znajduje się od 2010r. niezmiennie na 12 pozycji wśród polskich regionów. W 2010 r. 47,2% wszystkich mieszkańców Lubelszczyzny miało dostęp do sieci kanalizacyjnej. Do 2013 roku udział mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej wzrósł do poziomu 49,7%.

Liczba osób korzystających z sieci wodociągowej na przestrzeni lat 2010-2013 nieznacznie się zwiększyła. W 2010 r. osoby mające dostęp do wodociągów stanowiły 81,1% całkowitej liczby ludności, zaś w roku 2013 wskaźnik ten wyniósł 81,9%. Długość czynnej sieci rozdzielczej zwiększyła się z 19,4 tys. km w roku 2010 do 20,8 tys. km w roku 2014. Na wartość badanych wskaźników duży wpływ ma liczba wiejskich miejscowości na Lubelszczyźnie, których mieszkańcy bardzo często pozbawieni są dostępu do wyżej wymienionych urządzeń sieciowych.

Różnica między odsetkiem ludności korzystającej z sieci wodociągowej, a odsetkiem ludności korzystającej z kanalizacji sieciowej wyniosła w 2013 r. w województwie lubelskim 32,2% (w Polsce 22,9%), przy czym w mieście wskaźnik ten kształtował się na poziomie 7,3% (w Polsce 8,1%), a **na wsi 53,8%** (w Polsce 45,7%). Świadczy to o dużych potrzebach w zakresie dostępu do urządzeń sieciowych na obszarach wiejskich.

Wartości wskaźnika w poszczególnych województwach prezentuje mapa nr 6.

Mapa 6. Różnica między odsetkiem ludności mieszkającej na wsi korzystającej z sieci wodociągowej w ludności na wsi ogółem, a odsetkiem ludności mieszkającej na wsi korzystającej z kanalizacji w 2013 r.

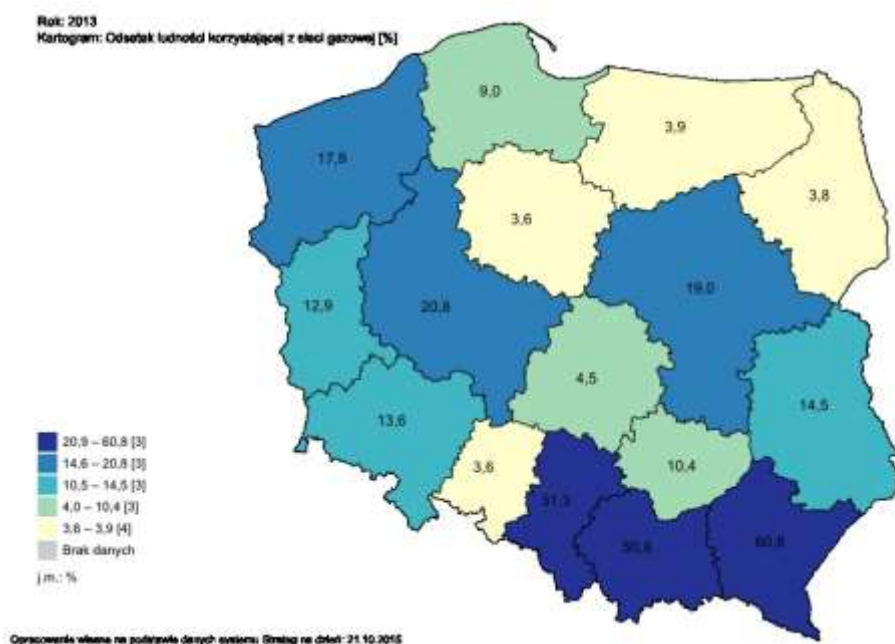
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu Strateg (dane dostępne w systemie w dn. 20.10.2015r.)

Odsetek ludności mieszkającej na wsi korzystającej z sieci gazowej w ludności na wsi ogółem

Pod względem liczby ludności korzystającej z sieci gazowej województwo lubelskie w latach 2010-2014 zajmowało niezmiennie 11 pozycję w kraju. W 2010r. odbiorcami gazu w województwie lubelskim było 294,7 tys. gospodarstw domowych i do 2014r. liczba ta wzrosła do poziomu 312,5 tys. gospodarstw, z czego na wsi było to 46,3 tys. gospodarstw domowych w roku 2010 i 50,7 tys. w roku 2014.

Odsetek osób korzystających z sieci gazowej na wsi w ostatnich latach nieznacznie wzrósł, z poziomu 13,4% w 2010r. do **14,5%** w 2014r. (mapa nr 7). W Polsce w analogicznym okresie zaobserwowano wzrost tego odsetka z 20,8% do 22%. Pod względem tego wskaźnika, województwo lubelskie zajmuje 7 miejsce w kraju, niezmiennie od 2010r.

Mapa 7. Odsetek ludności mieszkającej na wsi korzystającej z sieci gazowej w ludności na wsi ogółem w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu Strateg (dane dostępne w systemie w dn. 20.10.2015r.)

2.4. Cel strategiczny 3: Selekttywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu

We współczesnej gospodarce innowacje to najbardziej skuteczny sposób na zwiększenie konkurencyjności. Działania związane z realizacją celu 3 mają umożliwić zwiększenie innowacyjności tych kierunków działalności gospodarczej regionu, które – z jednej strony – są zakorzenione w jego gospodarczej tradycji, z drugiej zaś mogą być wsparte dobrze już rozwiniętym zapleczem badawczo-rozwojowym, co jest zbieżne z zasadą „inteligentnej specjalizacji” (*smart specialisation*). Realizacja celu 3 powinna zwiększyć atrakcyjność inwestycyjną Lubelszczyzny. Działania te będą także zmierzały do poprawy sytuacji na regionalnym rynku pracy.

Cel strategiczny 3: ***Selekttywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu*** będzie realizowany dzięki następującym celom operacyjnym:

- 3.1. Wspieranie najbardziej perspektywicznych kierunków badań i komercjalizacji ich wyników.**
- 3.2. Wspieranie kierunków kształcenia na poziomie wyższym szczególnie istotnych dla przyszłego rynku pracy regionu oraz mających unikatowe znaczenie w skali ponadregionalnej.**
- 3.3. Stworzenie systemu wsparcia naukowego, eksperckiego i wdrożeniowego na rzecz rozwoju wybranych sektorów gospodarki.**
- 3.4. Rozwijanie systemu kształcenia dostosowanego do specyfiki regionu.**
- 3.5. Wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw.**
- 3.6. Rozwój społeczeństwa informacyjnego.**

Poziom realizacji celu 3 będzie monitorowany za pomocą zestawu wskaźników, zamieszczonych w tabeli poniżej (tabela 6).

Tabela 6. Wskaźniki celu strategicznego 3: Selekttywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu

Nazwa wskaźnika	Jedn.	Województwo lubelskie			Polska		
		2010r.	Ostatni dostępny rok	Dynamika (ostatni dostępny rok/ 2010r.)	2010r.	Ostatni dostępny rok	Dynamika (ostatni dostępny rok/ 2010r.)
Absolwenci szkół wyższych na kierunkach matematycznych, przyrodniczych, technicznych i medycznych (% absolwentów szkół wyższych ogółem) ^{*25}	%	18,5	21,5 ²⁶	1,16	17,8	22 ²¹	1,24
Udział osób w wieku 25-64 lata uczących się i doksztalających w ogólnej liczbie ludności w tym wieku (kształcenie ustawiczne)*	%	5,8	4,5 ²⁷	0,78	5,2	4 ²²	0,77
Udział nakładów na działalność badawczą i rozwojową w PKB regionu*	%	0,64	1,02 ²⁸	1,59	0,72	0,89 ²³	1,24
Odsetek udzielonych patentów w regionie w liczbie patentów ogółem w Polsce	%	4,0	5,3 ²⁹	1,33	100	100	
Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty z dostępem do Internetu szerokopasmowego	%	43,3 ³⁰	64,2 ³¹	1,48	48,2 ²⁵	58,9 ²⁶	1,22
Liczba MŚP na 10 000 ludności	j.g.	753	799 ³²	1,06	1015	1071 ²⁷	1,06

* Wskaźnik uwzględniony w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego*

²⁵ Wartości bazowe wskaźnika obliczono na podstawie danych GUS o liczbie absolwentów szkół publicznych i prywatnych, studiujących w trybie stacjonarnym i niestacjonarnym. Do grupy kierunków matematycznych, przyrodniczych i technicznych zaliczono kierunki: rolnicze, leśne i rybactwa, matematyczno-statystyczne, informatyczne, biologiczne, fizyczne, inżynierijno-techniczne, architekturę i budownictwo, ochronę środowiska.

^{26, 23, 25, 27} Dane za rok 2014

²⁴ Dana za rok 2012

²⁶ Dana za rok 2011

²⁸ Dana za rok 2014

Absolwenci szkół wyższych na kierunkach matematycznych, przyrodniczych, technicznych i medycznych (% absolwentów szkół wyższych ogółem)

Poziom rozwoju regionu w obszarze jakości kapitału ludzkiego ilustruje wskaźnik liczby studentów przypadających na 10 tys. mieszkańców. Od 2010 r. do 2014 r. wskaźnik ten **obniżył się o 18%**. W roku 2010 r. na 10 tys. mieszkańców przypadało 466 studentów, a w 2014r. było ich już tylko **382**. Zwiększona dostępność i możliwość podejmowania nauki na uczelniach wyższych w innych krajach oraz regionach Polski powoduje dość często odpływ młodych osób z województwa lubelskiego, łagodzony jednocześnie w pewnym zakresie napływem obcokrajowców, którzy coraz częściej wybierają uczelnie działające na terenie województwa lubelskiego.

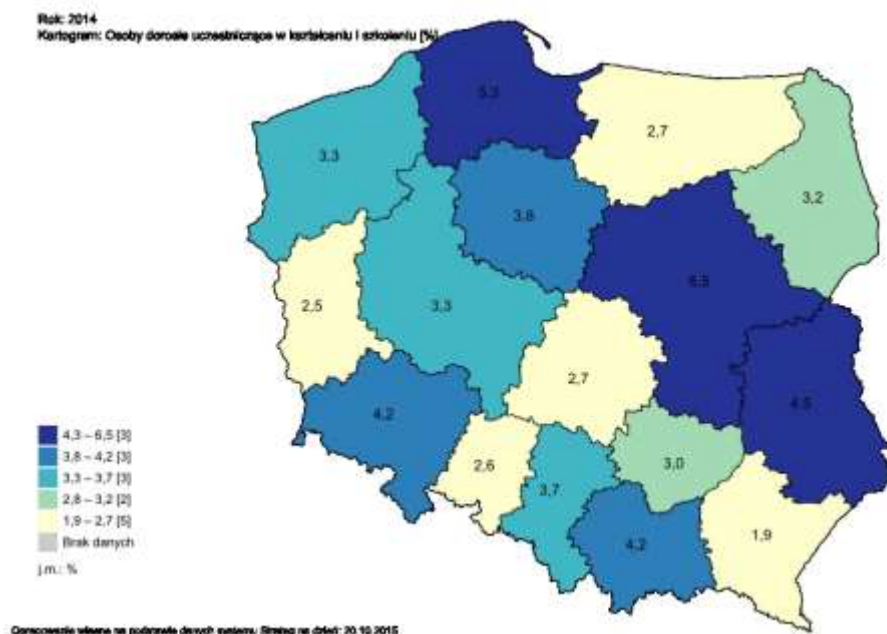
Istotnym wskaźnikiem dotyczącym kapitału ludzkiego jest także liczba absolwentów szkół wyższych która, wraz ze spadkiem liczby studentów, również uległa obniżeniu z 18.877 osób w 2010r. do 16.173 w roku 2014. Pozytywny jest natomiast trend wzrostowy udziału absolwentów szkół wyższych na kierunkach matematycznych, przyrodniczych, technicznych i medycznych w liczbie absolwentów szkół wyższych ogółem. Wartość ta **wzrosła w sposób znaczący** z 18,54% w roku 2010 do **21,47%** w roku 2014.

Udział osób w wieku 25-64 lata uczących się i doksztalających w ogólnej liczbie ludności w tym wieku (kształcenie ustawiczne dorosłych)

Kształcenie ustawiczne to jeden z ważniejszych elementów strategii rozwoju współczesnych rozwiniętych gospodarek w wielu krajach. Ta forma kształcenia daje możliwości uzupełniania kwalifikacji zawodowych w dostosowaniu do zmieniającego się zapotrzebowania. Kształcenie ustawiczne zapewnia wyższą innowacyjność, lepszą produktywność pracy oraz wpływa na większą liczbę bardziej atrakcyjnych miejsc pracy. Czynniki te istotnie wpływają na budowanie wyższej konkurencyjności gospodarki oraz większe możliwości elastycznego przystosowania się do zmieniających się realiów i potrzeb, wpływając na dynamizację zmian, rozwój nowoczesnych technologii i pełniejsze korzystanie z ich dóbr. Uczestnictwo w kształceniu ustawicznym w dobie społeczeństwa informacyjnego jest jednym ze skutecznych sposobów na przystosowanie się człowieka do zmian wynikających z postępu cywilizacyjnego.

W analizowanym okresie odnotowano **spadek** udziału osób w wieku 25-64 lata uczących się i doksztalających z poziomu 5,8% do **4,5%**. Warto przy tym zaznaczyć, iż wartość tego wskaźnika wciąż należy do **najwyższych** w Polsce, a spadek wartości relatywnie niski. Wysokość tego wskaźnika dla województwa lubelskiego na tle pozostałej części kraju została zobrazowana na mapie nr 8.

Mapa 8. Udział osób w wieku 25-64 lata uczących się i doksztalających w ogólnej liczbie ludności w tym wieku (kształcenie ustawiczne dorosłych) w 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu Strateg (dane dostępne w systemie w dn. 20.10.2015r.)

Udział nakładów na działalność badawczą i rozwojową w PKB regionu

Działalność i potencjał badawczo-rozwojowy regionu określono na podstawie intensywności nakładów w sektorze B+R, wartością kapitału ludzkiego tego sektora, a także na podstawie efektów działalności w tej sferze.

W 2010r. poziom nakładów na badania i rozwój w województwie lubelskim stanowił 0,64% poziomu PKB. W latach kolejnych nastąpił **istotny wzrost wskaźnika**, który w 2012r. wyniósł **1,02% poziomu PKB**, a tym samym był **wyższy** niż średnia dla Polski, przy czym województwo lubelskie pod tym względem znalazło się wówczas na 4 pozycji w kraju.

W analizowanym okresie znacząco wzrosła liczba jednostek aktywnych badawczo z 67 w roku 2010 do 105 w roku 2013. Wzrost ten był jednak słabszy niż średnia w kraju, zaś aktualnie liczba jednostek badawczych w województwie lubelskim stanowi 3,4% ich liczby dla Polski, dając 10 miejsce w kraju (w 2010r. było 3,8% i 9 miejsce).

Natomiast liczba osób zatrudnionych w obszarze B+R w liczbie pracujących ogółem kształtowała się w 2013 r. na poziomie **0,77%** (w 2010r. 0,71%), przy wartości 0,93% (0,83% w 2010r.) w Polsce i plasuje nasz region niezmiennie na 7 pozycji.

Należy wskazać, iż sam wzrost nakładów na działalność badawczą i rozwojową jest nadal zbyt niski i niewystarczający. W znacznym stopniu nakłady na B+R zależą od skali wdrożeń innowacji do przemysłu, a ta utrzymuje się na niskim poziomie. Konieczna jest dynamizacja i jakościowa zmiana działań zmierzających do restrukturyzacji zaplecza B+R w kierunku lepszego jego funkcjonalnego dostosowania do potrzeb gospodarki, reforma systemu finansowania badań naukowych, ukierunkowana m.in. na wprowadzenie skutecznych mechanizmów wpływających na cel zwiększenia powiązań sfery B+R z gospodarką, niezbędne jest silne wspieranie przedsiębiorstw celem zwiększenia udziału zwłaszcza sektora prywatnego w kosztach badań naukowych i prac rozwojowych. W efekcie może to skutkować wzrostem konkurencyjności i innowacyjności gospodarki a w konsekwencji przyspieszeniem rozwoju i wzrostu gospodarczego.

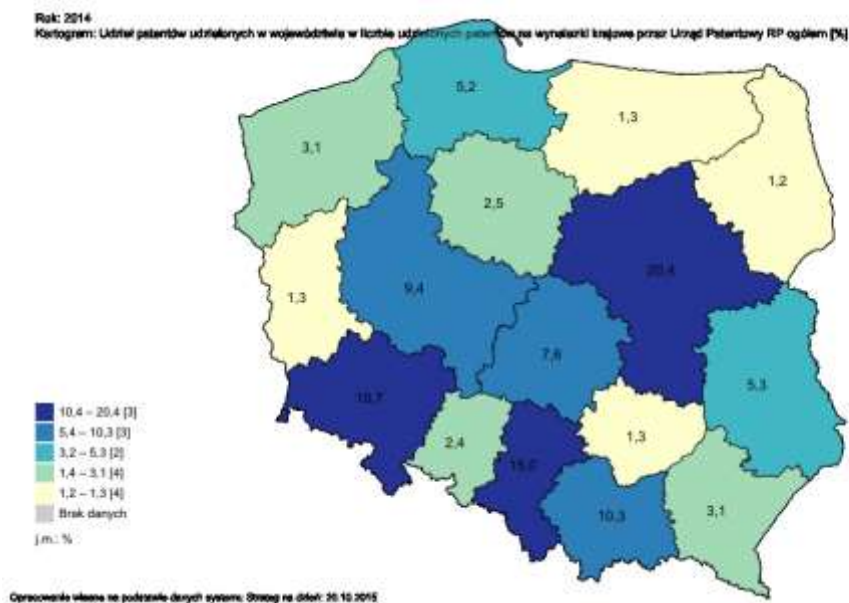
Odsetek udzielonych patentów w regionie w liczbie patentów ogółem w Polsce

Według statystyk Światowej Organizacji Własności Intelektualnej na prawie 200 ocenionych państw Polska zajmuje 15 miejsce według liczby zgłoszeń wynalazków do ochrony, a miejsce 18 pod względem liczby uzyskanych praw wyłącznych.

Liczba patentów udzielanych w województwie lubelskim sukcesywnie wzrasta. W 2010r. stanowiły one 4% ogółu patentów w Polsce, zaś w roku 2014 odsetek udzielonych patentów w regionie w liczbie patentów ogółem w Polsce **wzrósł** do poziomu **5,3%**, lokując województwo na 7 miejscu w kraju (mapa nr 9). W dalszym ciągu jednak niewielu przedsiębiorców dokonuje zgłoszeń do Europejskiego Urzędu Patentowego.

Należy zauważyć, że innowacyjność gospodarki zależy nie tylko od wielkości nakładów na badania i rozwój, ale kluczowe znaczenie ma przede wszystkim skala wdrożeń innowacji do przemysłu, a ta utrzymuje się na bardzo niskim poziomie. Głównym kierunkiem działań powinno być rozszerzenie współpracy pomiędzy nauką a przemysłem, zwłaszcza w obszarach odpowiadających na potrzeby przemysłu.

Mapa 9. Odsetek udzielonych patentów w regionie w liczbie patentów ogółem w Polsce w 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu Strateg (dane dostępne w systemie w dn. 20.10.2015r.)

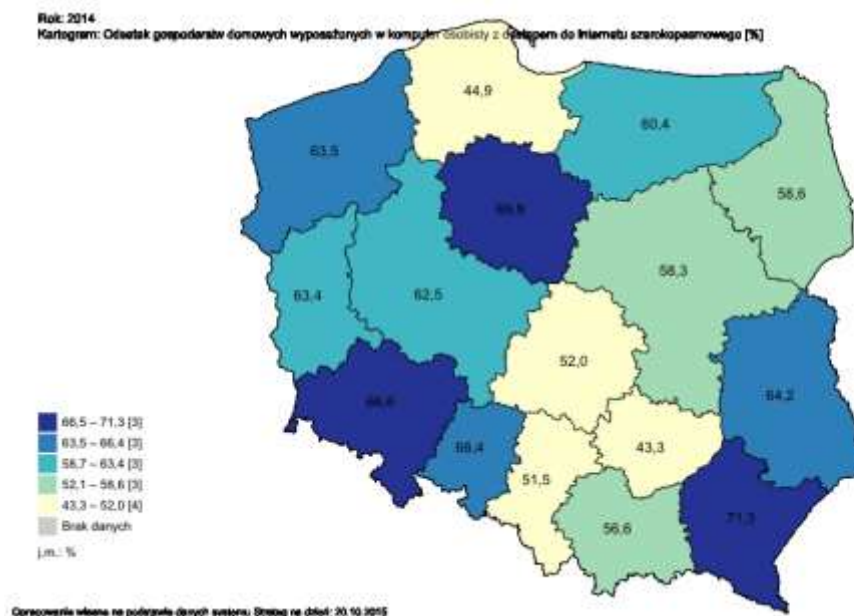
Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty z dostępem do Internetu szerokopasmowego

Intensywny rozwój społeczeństwa informacyjnego oraz rosnące zapotrzebowanie na coraz lepszą jakość usług i produktów ICT stały się przyczyną powszechnego stosowania komputerów w różnych dziedzinach życia. Odsetek gospodarstw domowych, posiadających komputer systematycznie rośnie. W województwie lubelskim w 2011r. 43,3% **gospodarstw domowych** było **wyposażonych w komputer osobisty z dostępem do Internetu szerokopasmowego**, zaś w roku 2014 już **64,2%** (mapa nr 10).

Wskaźniki dotyczące posiadania komputera oraz dostępu do Internetu wykazują zróżnicowanie w zależności od typu gospodarstwa. Zdecydowanie częściej posiadanie komputera oraz dostęp do Internetu deklarowały gospodarstwa z dziećmi, gospodarstwa z dużych miast oraz z terenów o wysokim stopniu zurbanizowania. W ostatnich latach obserwuje się zacieranie dysproporcji pod względem wyposażenia gospodarstw domowych w ICT pomiędzy makroregionem Polski Wschodniej a innymi częściami kraju. W efekcie realizacji projektu realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej „Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej” dostęp do Internetu uzyskało 189 gmin w województwie

lubelskim, w których wcześniej dostęp do stałych i szybkich łączy internetowych był wysoce niepełny i utrudniony bądź nawet niemożliwy. Łączna długość sieci objętej projektem wyniosła 2.908 km.

Mapa 10. Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty z dostępem do Internetu szerokopasmowego w 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu Strateg (dane dostępne w systemie w dn. 20.10.2015r.)

Liczba MŚP na 10 000 ludności

Pozytywną tendencję odnotowano w sektorze przedsiębiorczości. Na koniec 2014 r. w województwie lubelskim do rejestru REGON wpisanych było **171,6 tys.** podmiotów gospodarki narodowej. Od 2010 roku liczba podmiotów gospodarki narodowej wzrastała, z wyjątkiem roku 2011. W porównaniu do roku 2010 liczba podmiotów gospodarczych **wzrosła o 4,6%** (164 tys. w 2010r.).

Bardzo ważnym wskaźnikiem dotyczącym przedsiębiorczości jest liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisana do rejestru REGON przypadająca na 10 tys. mieszkańców. Wskaźnik ten pozwala ocenić sytuację zmian i poziom rozwoju przedsiębiorczości w regionie. Jego wartość **wzrosła** z 753 w roku 2010 do **799** w roku 2014. Wskaźnik ten jest znacząco niższy niż średnia dla Polski (1 071).

Wg sekcji PKD, w 2014r. najwięcej podmiotów prowadziło działalność w grupie pozostała działalność (75,2%), następnie w przemyśle i budownictwie (23,6%) oraz rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie (1,2%). Struktura ta w ostatnich latach pozostaje jednak bez zmian. Również struktura nowo powstających przedsiębiorstw jest podobna.

Miarą konkurencyjności przedsiębiorstw przemysłowych jest m.in. wysokość udziału przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych na eksport w przychodach netto ze sprzedaży ogółem. Pod względem tego wskaźnika, w 2010r. województwo lubelskie plasowało się na 14 pozycji w kraju z wynikiem 1,18%, poprawiając swoją pozycję o 1 lokatę w 2013r. (wskaźnik 2,15%). Przedsiębiorstwa z regionu swoją ofertę kierują głównie do konsumentów w regionie i w społecznościach lokalnych bądź do krajowych, zaś bardzo rzadko decydują się na eksport swoich produktów za granicę. Jest to związane zarówno z konkurencyjnością produktów jak i z mniejszymi zasobami finansowymi, które pozwoliłyby na wprowadzanie innowacji, zwiększając szanse na wejście na rynki zagraniczne. Proces internacjonalizacji lubelskich przedsiębiorstw nie jest wystarczająco zintensyfikowany. W celu zmiany tej sytuacji realizowany jest w ramach RPO WL przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego projekt „Marketing Gospodarczy Województwa Lubelskiego”, którego celem jest poprawa wizerunku gospodarczego oraz atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubelskiego, podniesienie konkurencyjności gospodarczej regionu oraz tworzenie nowych miejsc pracy.

Większość podmiotów gospodarczych na Lubelszczyźnie w ograniczonym zakresie decyduje się na wprowadzanie innowacji produktowych. Należy jednak odnotować, iż w ostatnich latach nastąpił **wzrost udziału** produkcji sprzedanej wyrobów nowych lub istotnie ulepszonych w przedsiębiorstwach przemysłowych w wartości sprzedaży wyrobów ogółem z poziomu 4,81% w 2010r. do **5,35%** w roku 2013 (przy czym w roku 2012 odnotowano jednorazowy istotny wzrost do 7,38%). W okresie tym **nie zmieniła się** także pozycja Lubelszczyzny pod względem tego wskaźnika w kraju (14 miejsce w roku 2010 i 2013, w 2011r. -11).

Jedną z istotniejszych przyczyn mniejszych możliwości innowacyjnych lubelskich przedsiębiorstw, jest struktura wielkościowa. Większość podmiotów gospodarczych stanowią jednostki małe, zatrudniające do 9 osób, które mają ograniczoną zdolność do wprowadzania innowacji w takim stopniu jak jednostki duże. W 2014 roku małe przedsiębiorstwa 0-9 stanowiły, aż 95,8% ogółu podmiotów, przy czym udział ten zwiększył się nieznacznie w porównaniu z 2010 rokiem (95,2%). W Polsce udział ten utrzymuje się na zbliżonym poziomie i jest mniej więcej stały w ostatnich latach.

2.5. Cel strategiczny: 4. Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu, wzmacnianie sieci współpracy wewnątrzregionalnej

Region zintegrowany poczuciem społecznej tożsamości terytorialnej, wspomaganej silnymi więziami współzależności gospodarczej i kulturowej, ze sprawnym systemem wewnętrznej komunikacji i transportu, ma znacznie większe szanse na rozwój w otwartej, konkurencyjnej gospodarce, niż region fragmentowany, którego poszczególne układy lokalne nie są zdolne do współpracy, a mieszkańcy mają nikłą świadomość wspólnych korzeni i wspólnych interesów.

Cel strategiczny 4: ***Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu*** będzie osiągnięty dzięki realizacji następujących celów operacyjnych:

- 4.1. **Poprawa wewnętrznego skomunikowania regionu** dzięki powiązaniu jego najważniejszych miast sprawną siecią drogową, budowaną w pierwszej kolejności tam, gdzie jej niedoskonałość jest barierą rozwoju.
- 4.2. **Wspieranie włączenia społecznego.**
- 4.3. **Wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej i rozwijanie więzi i współpracy wewnątrzregionalnej** m.in. przez odwoływanie się do tradycji wielokulturowości i włączaniu jej do regionalnych programów edukacyjnych i selektywnie wspieranych działań kulturotwórczych oraz stymulowanie podejmowania wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, organizacyjnych i edukacyjnych.
- 4.4. **Przełamywanie niekorzystnych efektów przygranicznego położenia regionu.**
- 4.5. **Racjonalne i efektywne wykorzystywanie zasobów przyrody dla potrzeb gospodarczych i rekreacyjnych, przy zachowaniu i ochronie walorów środowiska przyrodniczego.**

Poziom realizacji celu 4 będzie monitorowany za pomocą zestawu wskaźników, zamieszczonych w tabeli poniżej (tabela 8).

Tabela 8. Wskaźniki celu strategicznego 4: Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu, wzmacnianie sieci współpracy wewnątrzregionalnej

Nazwa wskaźnika	Jedn.	Województwo lubelskie			Polska		
		2010r.	Ostatni dostępny rok	Dynamika (ostatni dostępny rok/ 2010r.)	2010r.	Ostatni dostępny rok	Dynamika (ostatni dostępny rok/ 2010r.)
Średni czas dojazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu: ³³ do Lublina z subregionalnych węzłów transportowych	min.		81,5 ³⁴				
do Lublina ze stolic powiatów	min.		72,4 ²⁸				
Poziom wzajemnego zaufania	%		51,59 ²⁸				
Odsetek podmiotów zaliczanych do III sektora w ogólnej liczbie podmiotów w Polsce* ³⁵	%	6,4	5,9 ³⁶	0,92	100	100	
Przekraczający granicę państwa w województwie lubelskim według przejść granicznych:							
granica polsko-białoruska	os.	3418772	4219266 ³⁷	1,23			
granica polsko-ukraińska	os.	5817243	8136579 ³¹	1,40			
Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem	%	0,8	3,8 ³⁸	4,75	6,9	10,4 ³²	1,51
Współczynnik aktywności zawodowej w wieku 15 +	%	55,9	56,3 ³¹	1,01	55,3	56,2 ³¹	1,02

*Wskaźnik uwzględniony w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego*

³³ Dane dostępne tylko dla województwa lubelskiego za rok 2015.

³⁴ Dane za rok 2015

³⁵ Organizacje pożytku publicznego, fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne

³⁶ Dane za rok 2012

³⁷ Dane za rok 2014

³⁸ Dana za rok 2013

Średni czas dojazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu: do Lublina z subregionalnych węzłów transportowych oraz do Lublina ze stolic powiatów

Dostępność komunikacyjna stanowi jeden z głównych czynników decydujących o atrakcyjności inwestycyjnej regionu, jest także ważnym wyznacznikiem jakości życia jego mieszkańców. Województwo lubelskie cechuje nie tylko słaba dostępność zewnętrzna do regionu, ale również niska dostępność i intraregionalna spójność komunikacyjna. W wielu przypadkach stanowi ona barierę dla pełnego wykorzystania endogennych potencjałów całego regionu oraz jego układów lokalnych.

W województwie lubelskim infrastruktura drogowa jest dosyć słabo rozwinięta. Aktualnie długość dróg publicznych w regionie wynosi blisko 35 tys km, w tym 80 km dróg ekspresowych i autostrad, a mieszkańcy regionu posiadają 1.059.870 zarejestrowanych samochodów osobowych.

Słabość sieci komunikacyjnej wynika nie tylko z niższej niż średnia w kraju gęstości dróg publicznych, ale także dość często z niedostosowanych do zwiększonego ruchu samochodowego parametrów technicznych dróg, co skutkuje szybką degradacją nawierzchni. Wpływa to nie tylko na wydłużenie średniego czasu podróży, ale także na bezpieczeństwo w ruchu drogowym.

Średni czas dojazdu do Lublina z subregionalnych węzłów transportowych wynosi 81,5 min., a ze stolic powiatów 72,4 min. Wartości wskaźników prezentuje tabela nr 9.

Rzeczywiste zapotrzebowanie na infrastrukturę transportową, będące pochodną rozmieszczenia potencjałów demograficznego i gospodarczego, jest najważniejszą przesłanką dla kształtowania układu sieci dróg różnego rzędu w województwie lubelskim.

Tabela 9. Wartość wskaźników dostępności komunikacyjnej określonych w SRWL w roku 2015

Lp.	Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość
1.	Średni czas dojazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu do Lublina z subregionalnych węzłów transportowych	[min.]	81,5
2.	Średni czas dojazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu do Lublina ze stolic powiatów	[min.]	72,4
3.	Średni czas dojazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu ze stolic powiatów do subregionalnych węzłów transportowych	[min.]	111,5

Źródło: Opracowanie własne DPR UMWL

Poziom wzajemnego zaufania³⁹

Jednym z najważniejszych, a według niektórych teorii najważniejszym, czynnikiem rozwoju są dwa kapitały: społeczny i instytucjonalny. Kapitał społeczny, utożsamiany z zaufaniem, oparty na otwartości, wspólnotowości, silnych więziach i tożsamości pomnaża zaufanie i zwiększa zdolność do kooperacji, zakorzenia w świecie własnej kultury, jest podstawą budowania nowoczesnej relacji państwo – obywatele. Polacy wykazują niższy poziom zaufania do współobywateli i do instytucji, niż mieszkańcy innych krajów. Lubelszczyzna nie odbiega w tej mierze od wartości ogólnopolskich, choć poziom zaufania do sąsiadów i do władz lokalnych jest w regionie nieco wyższy, niż średnio w kraju, co może wynikać z wyjątkowo silnej „zasiedziałości” mieszkańców wsi.

Zaufanie społeczne stanowi podstawowy składnik życia społecznego i jest obecne w każdym jego wymiarze. We wzroście wzajemnego zaufania upatruje się szansę na budowę społeczeństwa opartego na samoorganizacji obywateli i podejmowaniu przez nich działań na rzecz rozwoju wspólnot lokalnych.

Spośród szerokiej gamy metod taksonomicznych stosowanych w statystyce regionalnej i badaniach społeczno-ekonomicznych, które obecnie zalicza się do metod klasyfikacji i analizy danych, do oceny poziomu zaufania społecznego województwa lubelskiego wybrano wariant wielokryterialnej metody porządkowania liniowego obiektów opartej na wskaźniku syntetycznym. Podejście to polega na odrębnym porządkowaniu obiektów w ramach poszczególnych grup tematycznych badanego zjawiska (w tym przypadku 15 wskaźników zaufania społecznego), a następnie – przez uśrednienie wyników uzyskanych z poszczególnych grupach tematycznych – na łącznej ocenie analizowanego zjawiska. W związku z tym, na wskaźnik syntetyczny zaufania społecznego składa się 15 zdefiniowanych wskaźników zaufania społecznego (określane przez jedno do kilku zmiennych cząstkowych), co pozwala na uzyskanie wyników łatwych w obliczeniach i w ich interpretacji (w stosunku do innych modeli, np. multiplikatywnych, obliczania wartości wskaźników syntetycznych). Obliczone wartości wskaźników zaufania społecznego wraz z wskaźnikiem syntetycznym dla województwa zaprezentowano w tabeli nr 10.

³⁹ Pełne wyniki badania dostępne są w raporcie dostępnym na stronie www.rotwl.lubelskie.pl

Tabela 10. Obliczone wartości dla wskaźników zaufania społecznego

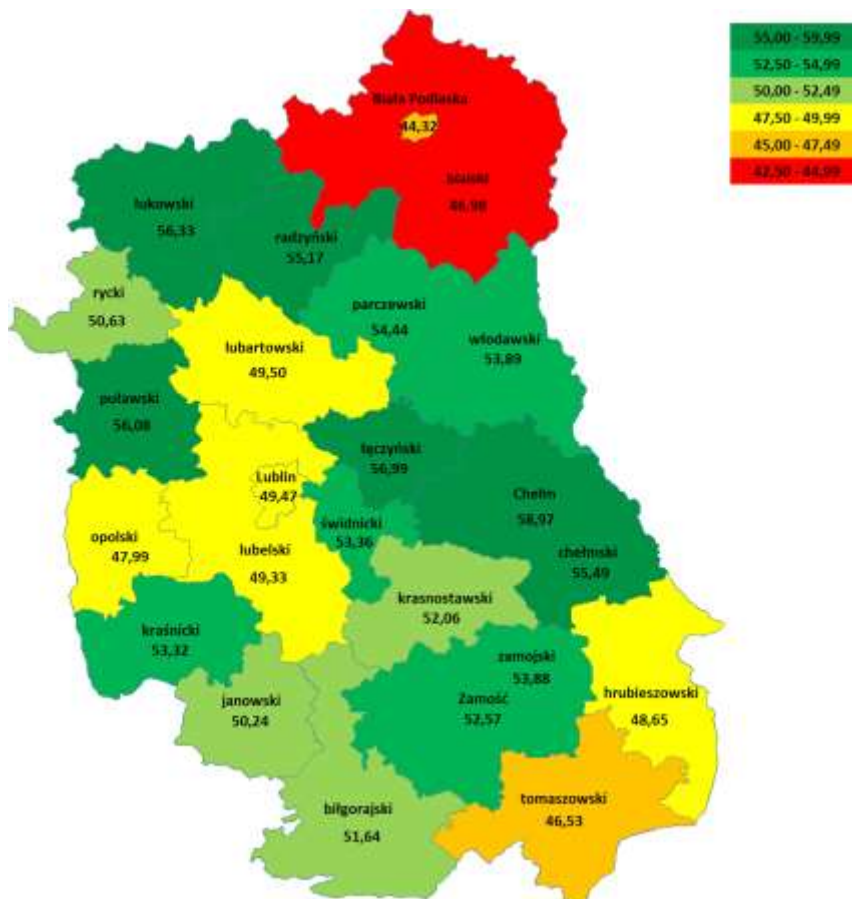
Lp.	Wskaźniki zaufania społecznego	Wartość wskaźnika
1	Poziom zaufania do większości ludzi w regionie	26,54
2	Poziom zaufania do większości ludzi w biznesie	49,16
3	Poziom zaufania do instytucji życia publicznego	47,90
4	Poziom identyfikacji ze społecznością lokalną	68,37
5	Poziom identyfikacji z regionem	47,26
6	Poziom poczucia wpływu w wymiarze społeczności lokalnej i regionu	41,19
7	Poziom zaufania obywateli do NGO	59,22
8	Poziom zaufania do ludzi zagrożonych społecznym wykluczeniem, zmarginalizowanych	49,19
9	Poziom zaangażowania społecznego na rzecz wspólnego dobra	39,29
10	Poziom partycypacji publicznej – poziom zaufania obywateli do władzy	27,56
11	Poziom partycypacji publicznej – poziom zaufania władzy do obywateli	53,48
12	Poziom zaufania do najbliższych	75,67
13	Poziom chęci współpracy opartej na zaufaniu w środowisku lokalnym	59,48
14	Poziom zaufania do środowiska lokalnego	58,01
15	Poczucie tożsamości	71,48
Wskaźnik syntetyczny		51,59

Źródło: Raport z badania „Poziom wzajemnego zaufania w województwie lubelskim”, 2015 r.

Warto zauważyć, że obliczona w ten sposób wartość wskaźnika syntetycznego wynosząca 51,59 pkt. Przekracza połowę przyjętej w badaniu skali co oznacza istniejące rezerwy w mobilizacji społecznej i możliwość poprawy utożsamianego z zaufaniem kapitału społecznego w regionie. Z uwagi na brak porównywalnych danych dla innych regionów, czy też brak wcześniejszych edycji badania, nie jest możliwe porównanie sytuacji do innych województw czy też analiza dynamiki zmiany wskaźników w czasie. Pomiędzy poszczególnymi wskaźnikami istnieje duże zróżnicowanie wartości. Warto zauważyć, że największa wartość jest osiągnięta w przypadku poziomu identyfikacji ze społecznością lokalną oraz poczucia tożsamości. Relatywnie nisko jest oceniany poziom zaufania do większości ludzi w regionie (respondentów cechował duży poziom ostrożności w relacjach z obcymi ludźmi) oraz poziom partycypacji publicznej (w części dotyczącej zaufania obywateli do władzy).

Wskaźniki syntetyczne zaufania społecznego obliczone zostały również dla poszczególnych powiatów. Uzyskane wyniki cechuje stosunkowo niskie zróżnicowanie, wszystkie wartości mieszczą się w przedziale od 44,32 pkt dla powiatu bialskiego aż do 58,97 pkt dla powiatu chełmskiego.

Mapa 11. Syntetyczne wskaźniki zaufania społecznego dla powiatów województwa lubelskiego w 2015 r.

Źródło: Raport z badania „Poziom wzajemnego zaufania w województwie lubelskim”, 2015 r.

W badaniu nie odnotowano istotnych statystycznie różnic wartości wskaźników zaufania społecznego w podziale na płeć. Natomiast można zaobserwować interesujące zjawisko wzrostu poziomu zaufania społecznego wraz ze wzrostem wieku respondentów. Dla grupy 18-19 lat wskaźnik kształtuje się na poziomie 47,90 pkt, podczas gdy dla grupy 70 i więcej lat jest to blisko 10 pkt więcej (56,75 pkt).

Odsetek podmiotów zaliczanych do III sektora w ogólnej liczbie podmiotów w Polsce

W społeczeństwach współczesnych wyróżnia się trzy podstawowe sektory, które działają autonomicznie, a jednocześnie uzupełniają się nawzajem w zakresie prowadzonej działalności. **Trzeci sektor** jest tzw. sektorem obywatelskim. Skupia on zarówno instytucjonalne, jak i nieformalne aktywności działaczy społecznych, realizujących różnorodne projekty nie nastawione na zysk, ale na polepszenie jakości życia we wspólnocie. Organizacje funkcjonujące w obrębie tego sektora nazywane są organizacjami „non-profit” lub organizacjami pozarządowymi (NGO'S – nongovernmental organizations), gdyż działają one równolegle do sektora publicznego, często wspierając i uzupełniając ważne działania i przedsięwzięcia. Sektor ten jest bardzo zróżnicowany, a jego jednostki funkcjonują w różnych formach prawnych oraz podejmują zróżnicowaną działalność.

Odsetek podmiotów z sektora III w województwie lubelskim wynosił 6,4% w 2010r., zaś **5,9%** w 2012r.⁴⁰ Pozytywną tendencją jest fakt, iż w okresie tym, suma członkostw **wzrosła** z 0,4 mln do **0,5 mln**.

Współpraca władz lokalnych z organizacjami społecznymi działającymi w tzw. trzecim sektorze jest jedną z najbardziej skutecznych i efektywnych form partycypacji społecznej. Zasady i priorytety współpracy reguluje opracowywany corocznie Program współpracy Województwa Lubelskiego z organizacjami pozarządowymi. Wobec tego istotne jest wzmacnianie potencjału organizacji pozarządowych, gdyż to one wpływają w istotny sposób na rozwój kapitału społecznego.

Przekraczający granicę państwa w województwie lubelskim według przejść granicznych: granica polsko-białoruska i granica polsko-ukraińska

Przygraniczne położenie województwa lubelskiego powoduje, że nasza granica wschodnia jest jednocześnie granicą państwową z Białorusią i Ukrainą.

Według systematycznie prowadzonych badań, najczęstszym celem przyjazdu cudzoziemców do Polski w województwie lubelskim, było dokonanie zakupów (ok. 80%), następnie tranzyt, odwiedziny i praca. W odniesieniu do obywateli polskich, dominującym celem wyjazdu za granicę było również dokonanie zakupów (ok. 90%), następnie odwiedziny i turystyka. Zarówno Polacy, jak i cudzoziemcy w celu odwiedzin zdecydowanie częściej przekraczali granicę polsko-

⁴⁰ Ostatnie dostępne dane, badanie realizowane w cyklu dwuletnim.

białoruską niż polsko-ukraińską, z kolei w celu wyjazdu za pracą Polacy częściej przekraczali granicę polsko-białoruską, a cudzoziemcy przyjeżdżając do nas częściej przekraczali granicę polsko-ukraińską. Czas pobytu Polaków za granicą i cudzoziemców w Polsce wynosił z reguły jeden dzień, a tylko w niewielkim stopniu pobyt trwał dłużej.

Zakup towarów był najważniejszym motywem wyjazdu dla Polaków przekraczających granice województwa lubelskiego Białorusią i Ukrainą. Kwota wydatków poniesionych przez Polaków za granicą była jednak kilkunastokrotnie niższa od kwoty wydatków cudzoziemców na terenie Polski. W związku z tym w 2012r. bilans handlu zagranicznego w województwie lubelskim był bardzo korzystny dla strony polskiej i wyniósł prawie **2,7 mld zł**.

W latach 2010-2014 zaobserwowano dużą dynamikę wzrostu liczby osób przekraczających granicę polsko-białoruską (123%) i polsko-ukraińską (140%) w województwie lubelskim. W 2014r. granicę polsko-białoruską przekroczyło **4,23 mln osób**, w tym 86% stanowili cudzoziemcy. Natomiast granicę polsko-ukraińską przekroczyło **8,13 mln osób**, w tym tylko 10% obywateli polskich.

Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem

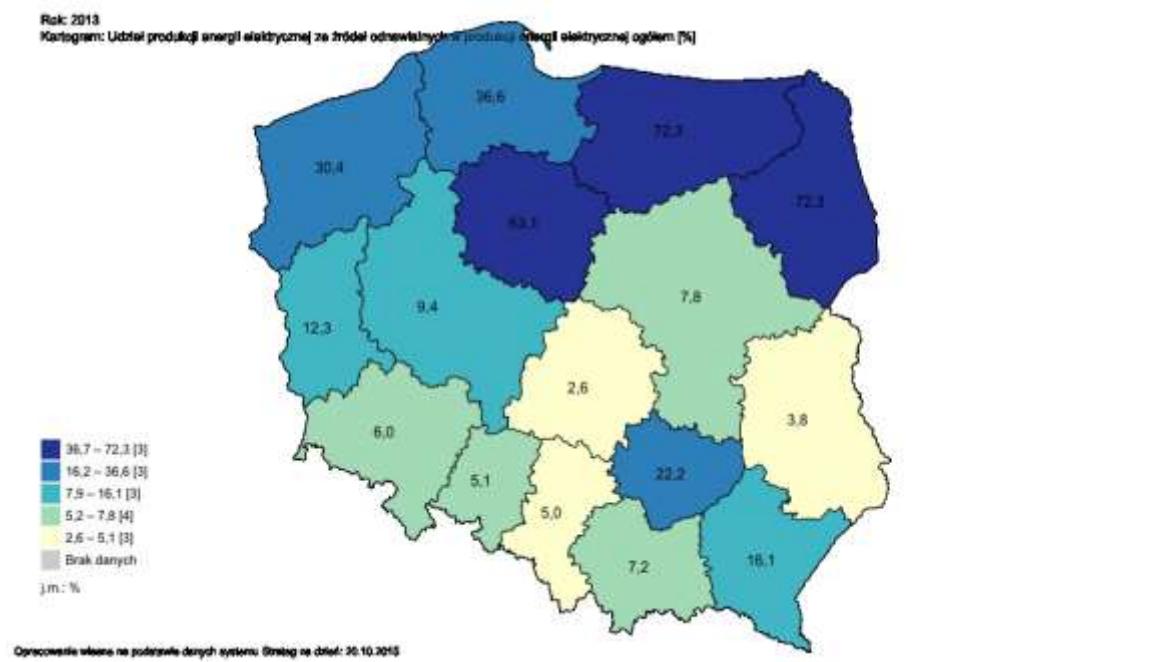
Racjonalne wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych tj. energii rzek, wiatru promieniowania słonecznego, geotermalnej lub biomasy, jest jednym z istotnych komponentów zrównoważonego rozwoju przynoszącym wymierne efekty ekologiczno-energetyczne. Wzrost udziału odnawialnych źródeł energii w bilansie paliwowo-energetycznym, przyczynia się do poprawy efektywności wykorzystania i oszczędzania zasobów surowców energetycznych, poprawy stanu środowiska poprzez redukcję zanieczyszczeń do atmosfery i wód oraz redukcję ilości wytwarzanych odpadów. W związku z tym wspieranie rozwoju tych źródeł staje się coraz poważniejszym wyzwaniem.

Pozytywnym zjawiskiem jest istotny **wzrost udziału** energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem (mapa nr 12) w województwie lubelskim do **3,8%** w 2013 roku (z 0,8% w roku 2010). Niemniej jednak w dalszym ciągu jest to niewielki odsetek w porównaniu ze średnią w kraju (w 2013r. 10,4%).

W celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju i poprawy jakości życia, istotna jest maksymalizacja udziału odnawialnych źródeł energii w strukturze energetycznej. Odnawialne źródła energii mogą stanowić istotny udział w bilansie energetycznym województwa lubelskiego. Mogą przyczynić się do zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego regionu, a zwłaszcza do

poprawy zaopatrzenia w energię na terenach o słabo rozwiniętej infrastrukturze energetycznej. Potencjalnie największym odbiorcą energii ze źródeł odnawialnych może być rolnictwo, a także mieszkalnictwo i komunikacja.

Mapa 12. Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem w 2013 r.

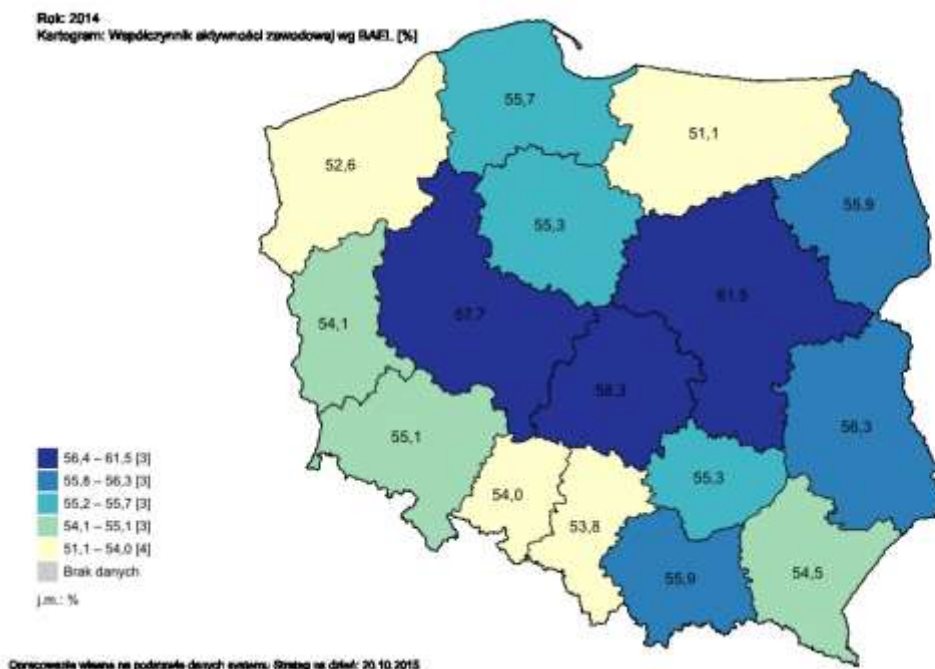
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu Strateg (dane dostępne w systemie w dn. 20.10.2015r.)

Współczynnik aktywność zawodowej w wieku 15+

Liczba osób aktywnych zawodowo od kilku lat utrzymuje się na podobnym poziomie. **Współczynnik aktywności zawodowej wg BAEL w %** pokazuje, że niewiele ponad połowę osób w wieku 15 lat i więcej stanowią osoby pracujące i bezrobotne, zainteresowane podjęciem pracy. W 2010 r. stanowiły one 55,9%, a w roku 2014 wskaźnik osiągnął wartość na poziomie **56,3%**. W badanym okresie, województwo lubelskie zajmuje pod tym względem 7 miejsce w kraju.

Dane zarówno dla województwa lubelskiego, jak i dla Polski za rok 2014 prezentuje mapa nr 13.

Mapa 13. Współczynnik aktywności zawodowej wg BAEL w wieku 15+ w roku 2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu Strateg (dane dostępne w systemie w dn 20.10.2015r.)

To, jak duża część społeczeństwa pozostaje aktywna na rynku pracy, ma wpływ zarówno na osobistą kondycję finansową poszczególnych osób, jak i sytuację gospodarczą całego kraju lub regionu. Istnieje bowiem zależność pomiędzy poziomem aktywności zawodowej społeczeństwa, a stopniem jego rozwoju społeczno-gospodarczego. Im większą część populacji stanowią osoby nieaktywne zawodowo, tym większym obciążeniem obłożone są osoby pracujące.

Na poziom aktywności zawodowej ludności wpływ mają zarówno czynniki demograficzne: model rodziny, stopa urodzeń w latach poprzednich, stopa zgonów, jak również ekonomiczno-społeczne: rozmiary produkcji, wydajność pracy, płace realne, preferencje w zakresie kształcenia, możliwość znalezienia pracy.

3. Wskaźnik zrównoważonego rozwoju⁴¹

Rozwój zrównoważony definiowany jest jako taki, w którym potrzeby obecnego pokolenia są zaspokajane bez umniejszania szans na zaspokojenie potrzeb przyszłych pokoleń. Celem nadrzędnym zrównoważonego rozwoju jest więc trwała poprawa jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń, osiągnięta poprzez kształtowanie właściwych proporcji w gospodarowaniu trzema rodzajami kapitału: ekonomicznym, społecznym i naturalnym. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju, opracowane w ramach projektu pn. „System Analiz Samorządowych” i stosowane przez GUS w ramach funkcjonującego serwisu Bank Danych Lokalnych są narzędziem informacyjno-diagnostycznym ułatwiającym ocenę i zarządzanie sferą społeczną, gospodarczą i środowiskową na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. Mogą jednocześnie stanowić alternatywę dla stosowanego powszechnie wskaźnika PKB jako miernika rozwoju.

Zestaw składa się łącznie z 87 wskaźników, publikowanych wg tej samej klasyfikacji. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju zostały wybrane jako narzędzie w bieżącej ocenie sytuacji społeczno-gospodarczej, przestrzennej i administracyjno-politycznej.

W przypadku oceny poziomu rozwoju województwa, czy to z wykorzystaniem zestawu wskaźników zrównoważonego rozwoju, czy też jakiegokolwiek innego, mamy do czynienia z koniecznością analizy dużej liczby zjawisk gospodarczych, społecznych, demograficznych czy też politycznych. Praktycznie każda sfera funkcjonowania województwa jest charakteryzowana przez kilka indywidualnych wskaźników. W takiej sytuacji bardzo trudne, a wręcz niemożliwe byłoby wnioskowanie o ogólnym rozwoju województwa na podstawie pojedynczych wskaźników. W związku z tym zastosowana zostanie metoda umożliwiająca jednoznaczną ocenę poziomu rozwoju w oparciu o jeden czy też maksymalnie kilka mierników, tzw. wartości syntetycznych. Obliczenie wartości syntetycznych jest możliwe na poziomie poszczególnych kategorii i ładów, a następnie możliwa jest agregacja do postaci jednego ogólnego wskaźnika.

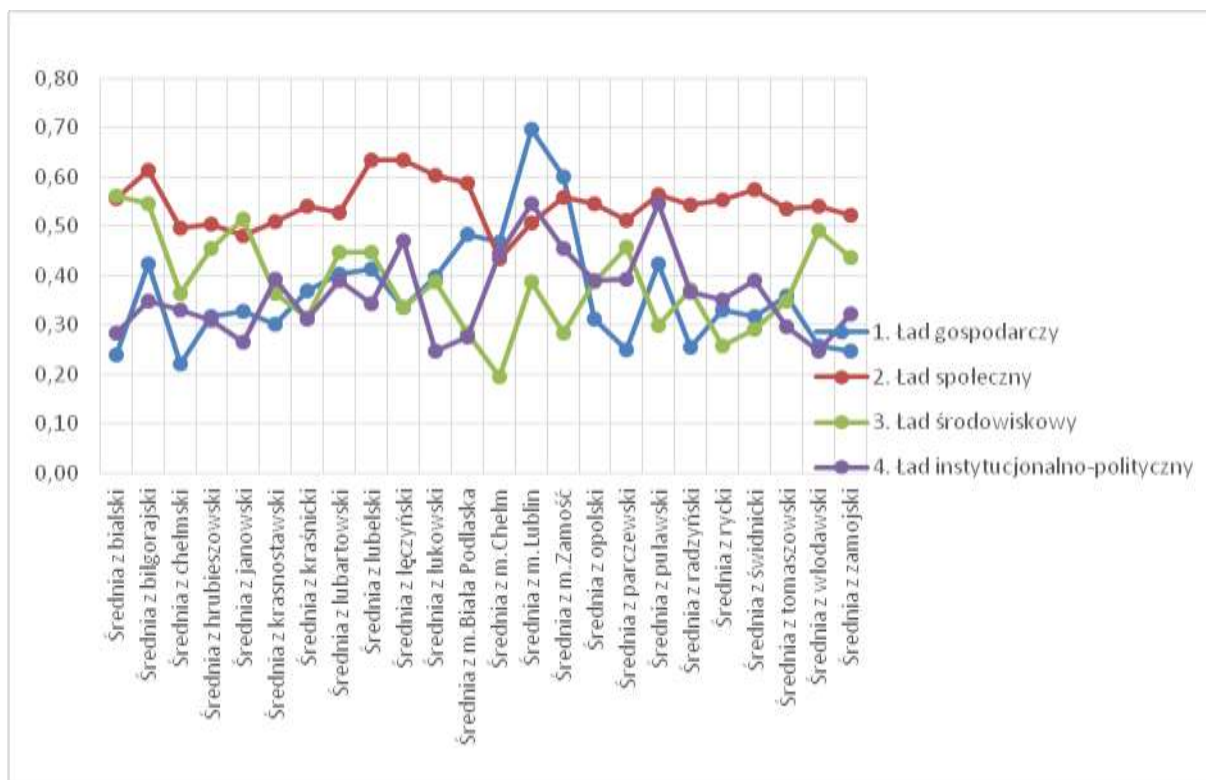
⁴¹ Metodologia obliczania wskaźnika została zamieszczona w załączniku nr 2

Tabela 11. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju wg powiatów i ładów w 2013 r.

Etykiety wierszy	Średnia z biłgorajski	Średnia z chełmski	Średnia z hrubieszowski	Średnia z janowski	Średnia z krasnostawski	Średnia z kraśnicki	Średnia z lubartowski	Średnia z lubelski	Średnia z łęczński	Średnia z łukowski	Średnia z m.Biała Podlaska	Średnia z m.Chełm	Średnia z m.Lublin	Średnia z m.Zamość	Średnia z opolski	Średnia z parczewski	Średnia z puławski	Średnia z radzyński	Średnia z rycki	Średnia z świdnicki	Średnia z tomaszowski	Średnia z włodawski	Średnia z zamojski
1. Ład gospodarczy	0,42	0,22	0,32	0,33	0,30	0,37	0,40	0,41	0,34	0,40	0,48	0,47	0,70	0,60	0,31	0,25	0,42	0,26	0,33	0,32	0,36	0,26	0,25
1.1. Rozwój społeczno-gospodarczy	0,39	0,15	0,32	0,34	0,29	0,41	0,35	0,41	0,35	0,39	0,58	0,52	0,74	0,60	0,32	0,28	0,47	0,27	0,32	0,39	0,33	0,21	0,22
1.2. Zrównoważony transport	0,49	0,40	0,30	0,29	0,33	0,28	0,53	0,43	0,30	0,42	0,27	0,36	0,59	0,59	0,30	0,18	0,32	0,23	0,36	0,16	0,43	0,36	0,31
2. Ład społeczny	0,61	0,50	0,51	0,48	0,51	0,54	0,53	0,63	0,63	0,60	0,59	0,43	0,51	0,56	0,55	0,51	0,56	0,54	0,55	0,57	0,54	0,54	0,52
2.1. Zrównoważona konsumpcja i produkcja	0,59	0,61	0,48	0,53	0,59	0,61	0,59	0,77	0,72	0,66	0,69	0,47	0,56	0,66	0,62	0,65	0,60	0,65	0,62	0,69	0,59	0,68	0,49
2.2. Włączenie społeczne	0,58	0,33	0,47	0,43	0,51	0,49	0,49	0,58	0,65	0,54	0,51	0,47	0,64	0,51	0,51	0,49	0,71	0,53	0,52	0,52	0,47	0,52	0,48
2.3. Zmiany demograficzne	0,52	0,47	0,26	0,29	0,20	0,28	0,41	0,62	0,68	0,51	0,51	0,29	0,26	0,33	0,35	0,23	0,29	0,37	0,38	0,34	0,38	0,47	0,36
2.4. Zdrowie publiczne	0,56	0,55	0,56	0,49	0,38	0,57	0,37	0,48	0,35	0,53	0,63	0,42	0,56	0,67	0,45	0,47	0,47	0,34	0,46	0,53	0,50	0,31	0,48
2.5. Bezpieczeństwo publiczne	0,81	0,57	0,73	0,62	0,74	0,69	0,71	0,65	0,69	0,75	0,59	0,44	0,37	0,58	0,72	0,60	0,57	0,70	0,72	0,71	0,71	0,61	0,78
3. Ład środowiskowy	0,55	0,36	0,46	0,51	0,37	0,32	0,45	0,45	0,33	0,39	0,28	0,20	0,39	0,28	0,39	0,46	0,30	0,37	0,26	0,29	0,35	0,49	0,44
3.1. Zmiany klimatu i energia	0,76	0,44	0,70	0,53	0,51	0,39	0,62	0,70	0,44	0,54	0,43	0,19	0,41	0,31	0,45	0,65	0,31	0,56	0,32	0,42	0,49	0,55	0,59
3.2. Zasoby naturalne	0,28	0,27	0,15	0,50	0,19	0,22	0,23	0,13	0,21	0,20	0,10	0,20	0,36	0,25	0,31	0,21	0,29	0,13	0,18	0,14	0,17	0,41	0,25
4. Ład instytucjonalno-polityczny	0,35	0,33	0,31	0,26	0,39	0,31	0,39	0,34	0,47	0,25	0,28	0,44	0,54	0,46	0,39	0,39	0,55	0,37	0,35	0,39	0,30	0,25	0,32
4.1. Dobre rządzenie	0,35	0,33	0,31	0,26	0,39	0,31	0,39	0,34	0,47	0,25	0,28	0,44	0,54	0,46	0,39	0,39	0,55	0,37	0,35	0,39	0,30	0,25	0,32
Suma końcowa	0,54	0,40	0,44	0,43	0,44	0,46	0,48	0,54	0,52	0,50	0,50	0,42	0,54	0,53	0,46	0,44	0,50	0,44	0,45	0,47	0,45	0,44	0,43

Źródło: Opracowanie własne DPR UMWL

Wykres 1. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju wg ładów i powiatów

Źródło: Opracowanie własne DPR UMWL

Biorąc pod uwagę pogrupowanie wskaźników według ładów, w większości powiatów najwyższe wartości w roku 2013 osiągnęły wskaźniki Ładu społecznego. Zdecydowały o tym wysokie wartości wskaźników z kategorii Bezpieczeństwo publiczne oraz Zrównoważona konsumpcja i produkcja. W przypadku pozostałych ładów, nie można jednoznacznie określić wyraźnej tendencji (wykres 1).

4. Poziom wykorzystania Funduszy UE w województwie lubelskim⁴²

4.1. Analiza stanu wykorzystania funduszy europejskich (synteza wszystkich programów w wymiarze finansowym)

Według stanu na koniec czerwca 2015 roku, wartość wszystkich analizowanych projektów realizowanych w ramach programów wdrażanych od 2007 roku w województwie lubelskim, osiągnęła kwotę **28,9 mld zł**, z czego łączna wartość dofinansowania z UE wynosiła ok. **18,4 mld zł** (63,7% wartości ogółem).

W ujęciu ilościowym, na koniec czerwca 2015 roku, łącznie realizowanych było **29.988 przedsięwzięć**. W porównaniu ze stanem na koniec 2014 roku liczba ta wzrosła o **1.723** (z **28.265 projektów**).

W ujęciu wartościowym, w porównaniu z grudniem 2014 roku nastąpił wzrost zaangażowania ogółem o **436,7 mln zł**, a wartość dofinansowania zwiększyła się o **462,2 mln zł**.

W strukturze realizowanych projektów, pod względem **ilościowym**, dominują projekty PROW (22.277 projektów), które stanowią 74,3% wszystkich projektów realizowanych w województwie lubelskim. Kolejne miejsca zajmują programy: POKL (3.673 projektów) i RPO WL (3.118 projektów). Są to jednak przede wszystkim projekty małe.

Liczba przedsięwzięć realizowanych w ramach poszczególnych programów nie idzie jednak w parze z wartością. Pod względem **wartości** dominują projekty z RPO WL na łączną kwotę 8.975,1 mln PLN, stanowiąc 31,1% wartości wszystkich programów oraz z POIiŚ w kwocie 6.874,3 mln PLN, co stanowi 23,8%.

⁴² Szczegółowe informacje dostępne są w raporcie „Stan wdrażania programów operacyjnych w województwie lubelskim (stan na 30.06.2015r.)” dostępnym na stronie www.rotwl.lubelskie.pl

Tabela 12. Zestawienie stanu wdrażania Funduszy Europejskich na terenie województwa lubelskiego

Program Operacyjny	Liczba projektów	Wartość całkowita (mln PLN)	Wartość dofinansowania z UE (mln PLN)
POIiŚ	195	6 874,3	4 235,7
POIG	512	2 078,4	1 035,5
PORPW	88	4 182,7	2 889,6
POKL	3 673	2 946,5	2 483,1
RPO WL	3 118	8 975,1	4 897,1
PROW	22 277	3 566,4	2 615,3
PL-BY-UA	36	210,0	188,0
PO RYBY	89	43,9	24,2
Razem	29 988	28 877,3	18 368,5

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK, wg stanu na dzień 30.06.2015r.

4.2. Poziom realizacji programów w powiatach województwa lubelskiego

W ujęciu terytorialnym, pod względem wszystkich analizowanych programów, dominujący jest udział Lublina i powiatu lubelskiego oraz powiatu puławskiego. Wynika to w znacznej mierze z koncentracji podmiotów i instytucji pełniących funkcje gospodarcze i badawczo-rozwojowe.

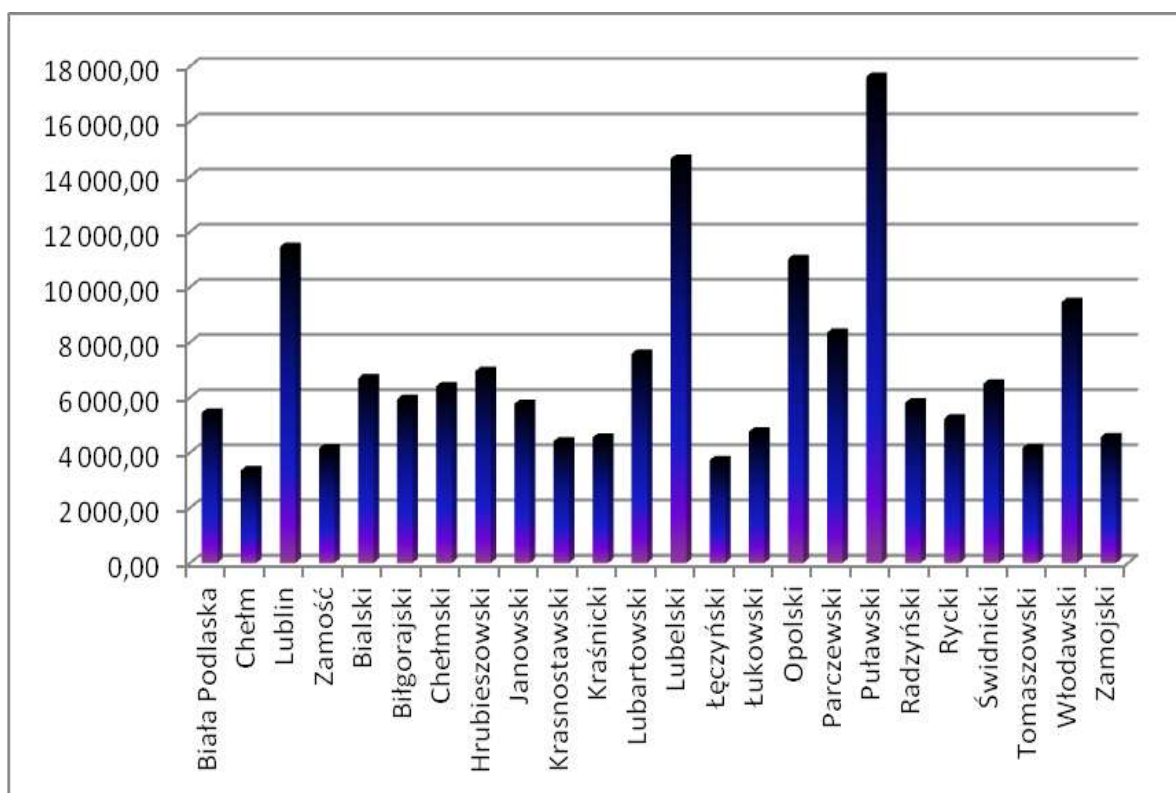
Tabela 13. Wartość dofinansowania projektów realizowanych na terenie powiatów województwa lubelskiego w okresie 01.01.2007-30.06.2015r w mln zł (per capita w zł)

Lp.	POWIAT	PO IG	PO IiŚ	PO RPW	PO KL	RPO WL	PROW	PO RYBY	PL-BY-UA	Dofinansowanie ogółem (w mln zł)	Dofinansowanie per capita (w zł)
1.	Biała Podlaska	7,8	62,3	64,5	37,6	134,1	4,4	0,0	2,5	313,2	5 449,71
2.	Chełm	4,8	65,4	30,5	43,7	66,3	2,7	0,0	4,2	217,6	3 355,18
3.	Lublin	449,7	756,8	1 233,0	138,9	1 265,2	6,8	0,0	65,2	3 915,6	11 458,44
4.	Zamość	2,3	64,8	11,4	41,3	136,0	1,6	0,0	12,8	270,2	4 153,41
5.	białski	17,4	120,0	37,5	77,9	223,5	270,0	0,0	9,8	756,1	6 697,02
6.	biłgorajski	11,0	17,6	146,6	56,8	246,7	132,5	0,0	0,0	611,2	5 937,38
7.	chełmski	32,5	22,5	78,3	106,8	104,7	154,4	0,0	10,8	510,0	6 405,51
8.	hrubieszowski	5,9	21,7	120,3	56,7	94,4	118,4	0,0	45,2	462,6	6 955,14
9.	janowski	1,8	5,8	24,8	42,0	126,9	70,4	0,0	0,0	271,7	5 767,84
10.	krasnostawski	14,8	1,7	10,0	56,1	129,5	71,4	0,0	7,3	290,8	4 406,66
11.	kraśnicki	9,4	117,9	1,3	84,7	133,7	99,5	0,0	0,0	446,5	4 547,68
12.	lubartowski	94,0	184,4	13,1	74,5	195,2	110,7	9,0	0,0	680,9	7 586,71
13.	lubelski	74,3	1 186,1	254,5	110,6	397,3	180,0	0,0	0,0	2 202,8	14 650,27
14.	łęczyński	7,5	0,5	0,0	40,2	88,0	72,9	0,0	5,4	214,5	3 727,58
15.	łukowski	27,2	81,7	5,1	62,5	137,9	203,7	0,0	0,0	518,1	4 757,10
16.	opolski	22,2	0,4	303,4	58,9	83,4	209,6	0,0	0,0	677,9	11 015,24
17.	parczewski	39,6	0,8	0,3	44,1	84,7	122,5	7,0	0,0	299,0	8 349,62
18.	puławski	79,7	1 279,6	168,5	65,0	313,2	133,5	0,0	0,0	2 039,5	17 615,76
19.	radzyński	14,6	62,1	2,3	39,0	123,5	101,7	9,0	0,0	352,2	5 811,31
20.	rycki	7,1	22,5	13,9	41,6	120,0	97,1	0,0	0,0	302,2	5 235,26
21.	świdnicki	28,6	26,7	66,2	61,0	232,0	58,3	0,0	0,0	472,8	6 498,97
22.	tomaszowski	8,2	9,5	9,6	73,6	150,4	102,1	0,0	6,6	360,0	4 167,39
23.	włodawski	6,3	23,0	6,5	52,8	151,7	114,4	0,0	18,2	372,9	9 450,79
24.	zamojski	94,7	28,8	19,9	68,0	145,8	138,8	0,0	0,0	496,0	4 559,79
	łącznie	1 061,4	4 162,6	2 621,5	1 534,3	4 884,1	2 577,4	25,0	188,0	-	-

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK, wg stanu na dzień 30.06.2015r.

Pod względem wartości dofinansowania w przeliczeniu na 1 mieszkańca, najwyższą pozycję zajmuje powiat puławski z kwotą 17,6 tys zł, a za nim powiat lubelski (14,6 tys zł), miasto Lublin (11,5 tys zł), a kolejne miejsca zajmują powiaty: opolski, włodawski, parczewski i lubartowski. Średnia wartość dofinansowania per capita dla województwa wynosi 7,9 tys zł.

Wykres 2. Wartość dofinansowania projektów realizowanych na terenie powiatów województwa lubelskiego na 1 mieszkańca (w latach 01.01.2007 – 30.06.2015) w tys. zł

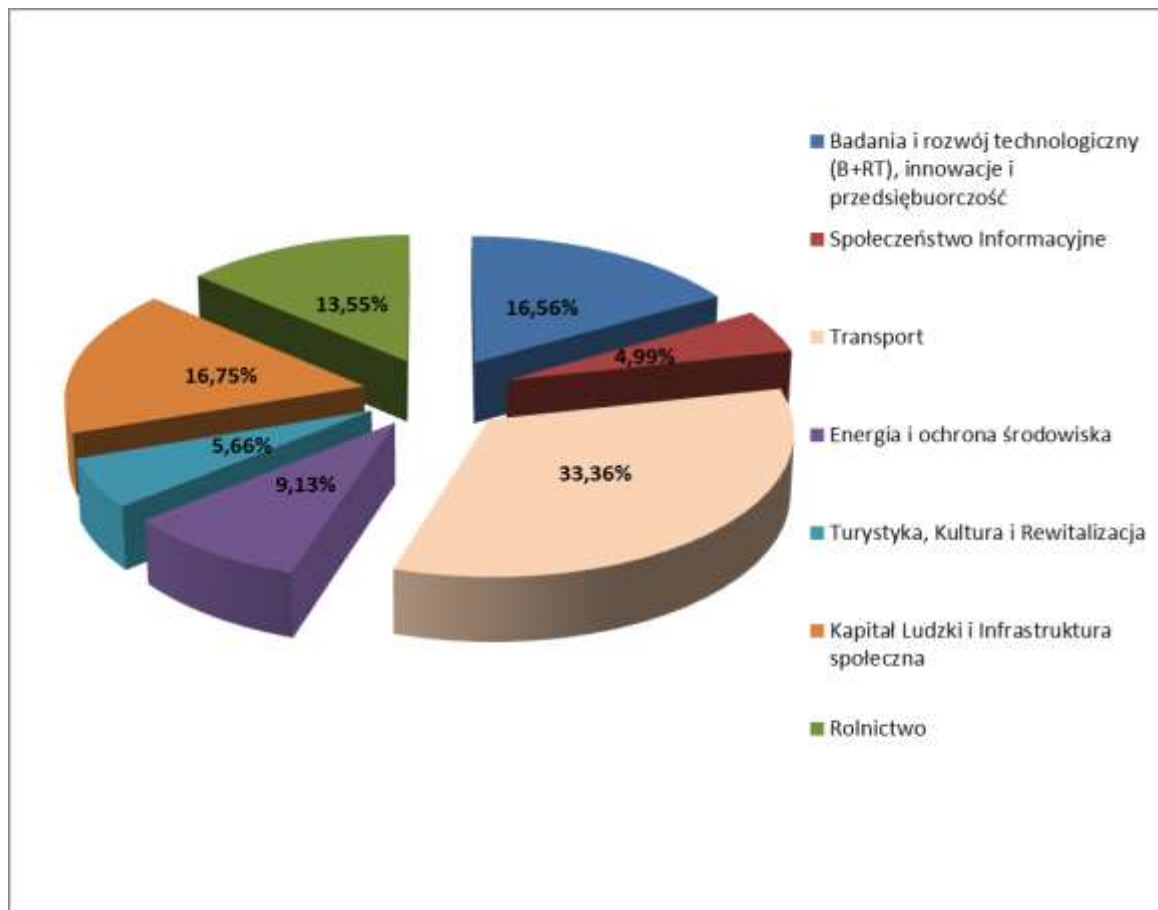
Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK, wg stanu na dzień 30.06.2015r.

4.3. Poziom realizacji programów w podziale na obszary tematyczne

Analizując wartość dofinansowania projektów pod kątem obszarów tematycznych zaobserwować można wyraźną przewagę projektów z zakresu Transportu, których wartość stanowi 1/3 wszystkich projektów realizowanych w regionie. Zbliżonym poziomem dofinansowania

charakteryzują się ponadto obszary Badań, Rozwoju technologicznego, Innowacji i przedsiębiorczości oraz inwestycji w Kapitał Ludzki (ok. 16,5%). Ponad 13,5% wartości dofinansowania stanowiły ponadto projekty z obszaru Rolnictwa.

Wykres 3. Wartość dofinansowania projektów w podziale na obszary tematyczne

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

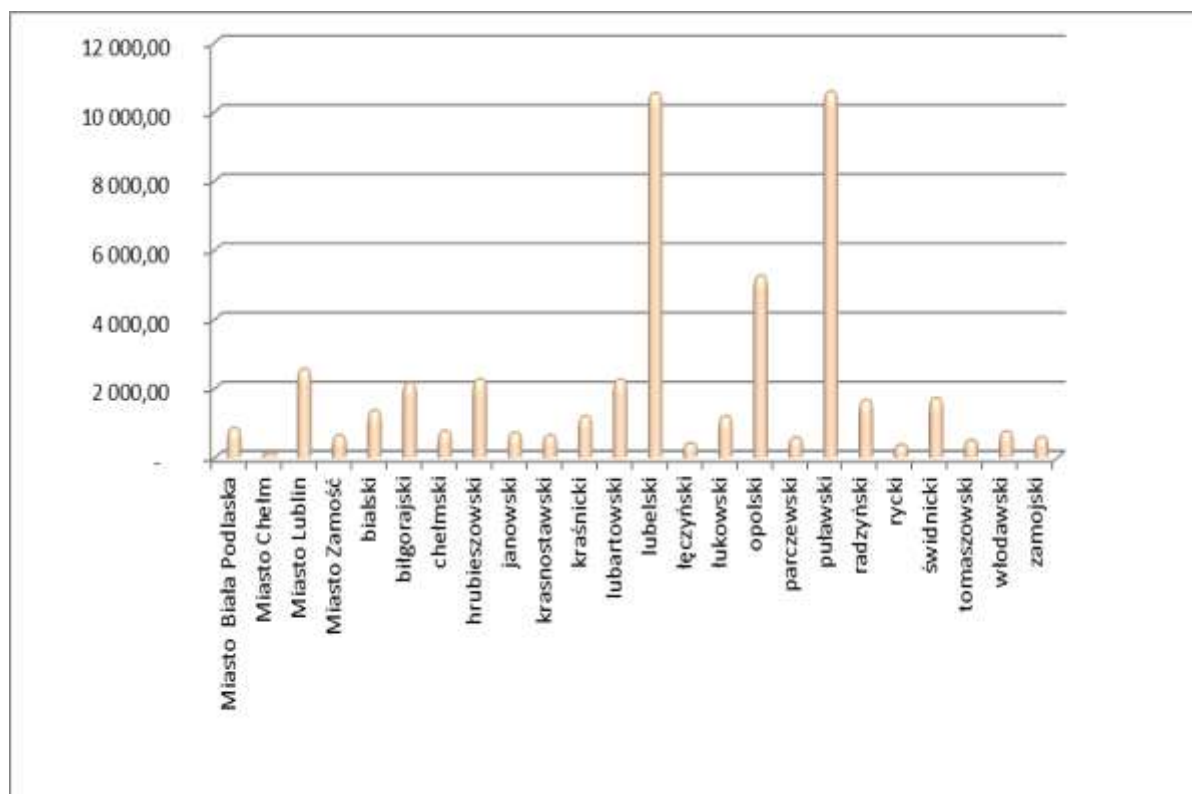
4.3.1 Transport

Dostępność komunikacyjna stanowi jeden z głównych czynników decydujących o atrakcyjności inwestycyjnej regionu, jest także ważnym wyznacznikiem jakości życia jego mieszkańców.

Na koniec czerwca 2015 r. największą wartością dofinansowania projektów z zakresu transportu charakteryzowały się powiaty: lubelski, puławski co jest związane w szczególności z budową drogi ekspresowej S17 oraz miasto Lublin.

Analizując wartość dofinansowania projektów per capita wyróżniają się powiaty puławski i lubelski (ponad 10,5 tys. zł/os). Wartość powyżej średniej wynoszącej 2 tys. zł/os. uzyskały ponadto powiaty: opolski (5,2 tys. zł/os) oraz miasto Lublin, powiat hrubieszowski, lubartowski i biłgorajski.

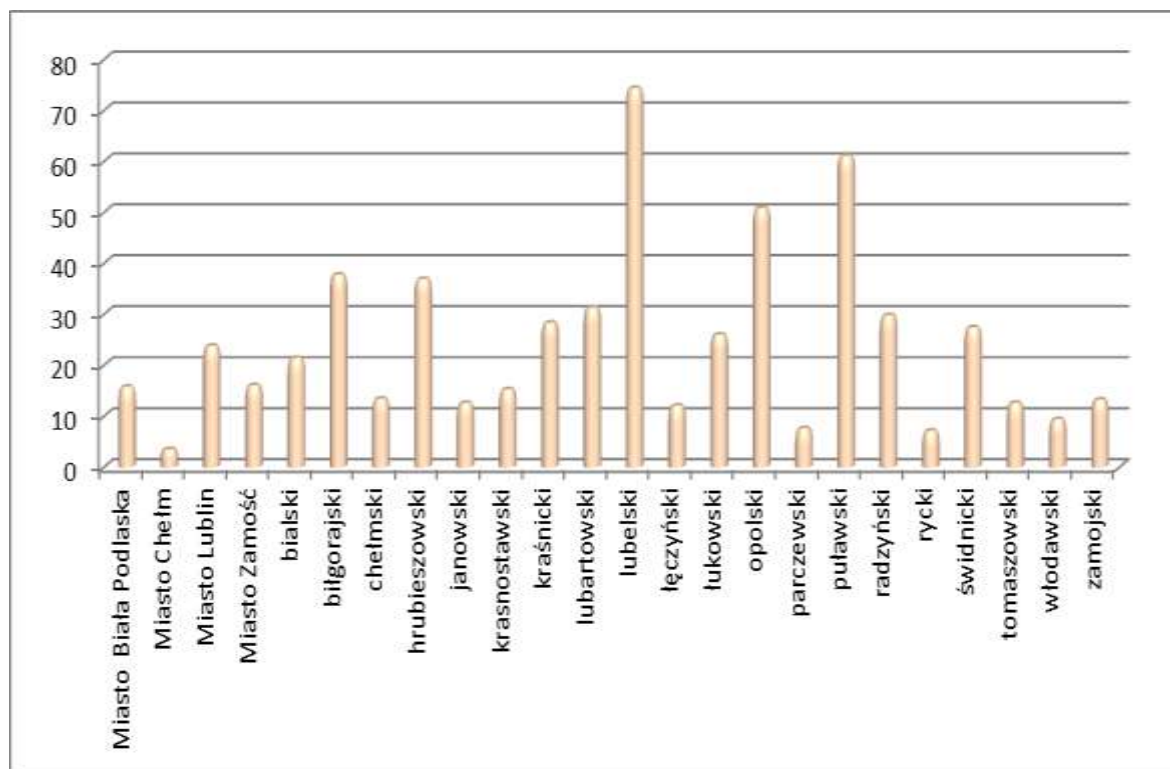
Wykres 4. Wartość dofinansowania per capita w obszarze Transport w powiatach woj. lubelskiego

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK, wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

Analiza udziału wartości dofinansowania projektów z zakresu Transportu w wartości dofinansowania ogółem wskazuje na duże zróżnicowania w tym zakresie. Największym udziałem charakteryzuje się powiat lubelski (blisko 75%), puławski (61%) oraz opolski (51%), z kolei najniższym: miasto Chełm, powiat rycki i parczewski (odpowiednio 3,5%, 7,2% i 7,6%).

Wykres 5. Udział wartości dofinansowania projektów z obszaru Transport w wartości dofinansowania ogółem

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

W latach 2014-2015 w obszarze transportu realizowano zaledwie 8 projektów (z czego 7 jest w dalszym ciągu realizowana) o łącznej wartości ponad 227 mln zł i wartości dofinansowania przekraczającej 146 mln zł. Niewielka liczba projektów wynika z tego, iż z reguły projekty tego typu są skomplikowane i długotrwałe. Dwa projekty realizowane z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko dotyczyły zakupu elektrycznych zespołów trakcyjnych, pozostałe realizowane były z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego (5) i Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej (1) i dotyczyły budowy bądź przebudowy dróg.

4.3.2 Badania, rozwój technologiczny, innowacje i przedsiębiorczość

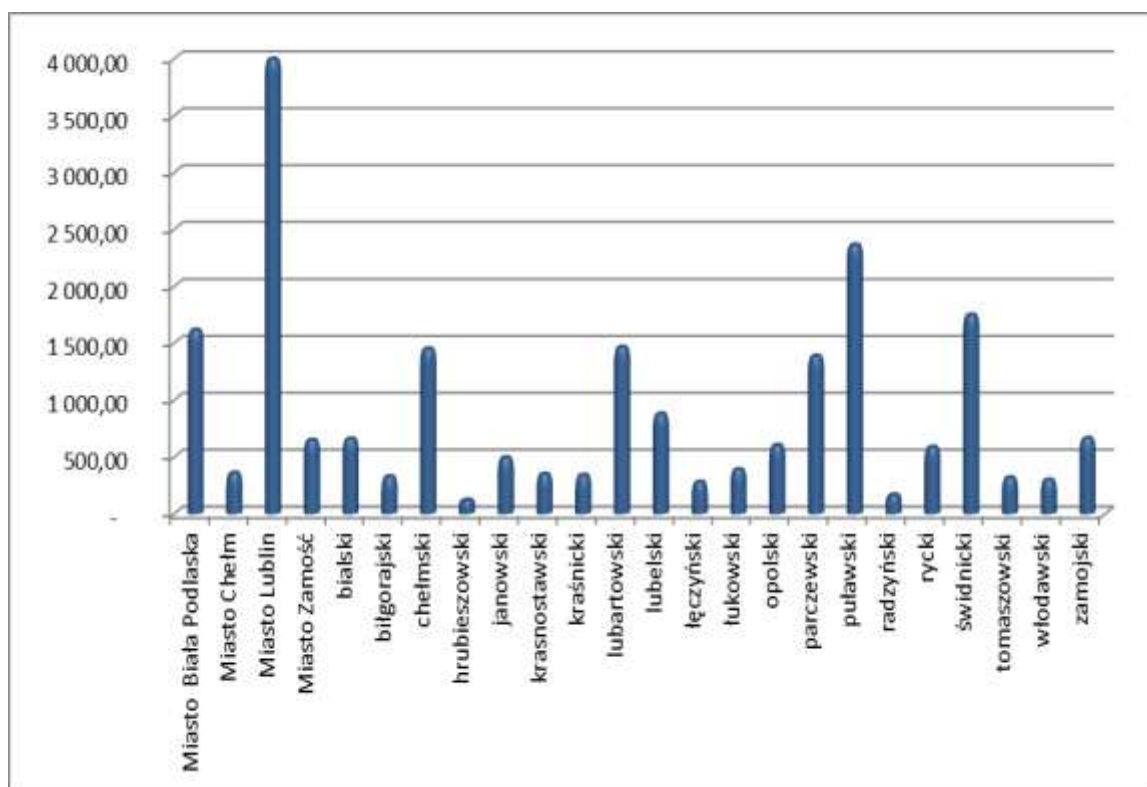
Wkład instytucji sektora B+R Lubelszczyzny w rozwój innowacyjności gospodarki jest stosunkowo niski, co częściowo wynika z koncentracji na badaniach podstawowych, ale także z niskiego poziomu komercjalizacji efektów badań. Wzrost skali współpracy jednostek naukowych z sektorem gospodarki przyczynia się do zwiększenia gospodarczego wykorzystania

innowacyjnych rozwiązań w regionie.

Na koniec czerwca 2015 r. największą wartością dofinansowania projektów z obszaru B+R, innowacyjności i przedsiębiorczości charakteryzowało się miasto Lublin co związane jest z koncentracją zarówno jednostek naukowo-badawczych, jak i przedsiębiorstw w stolicy województwa.

Większe różnicowania zaobserwować można analizując wartości dofinansowania w przeliczeniu na mieszkańca. Poza miastem Lublin powiatami charakteryzującymi się wartością wyższą od średniej dla wszystkich powiatów (896 zł/os) były powiaty: puławski, świdnicki, miasto Biała Podlaska, lubartowski, chełmski oraz parczewski.

Wykres 6. Wartość dofinansowania per capita w obszarze „B+R innowacyjność i przedsiębiorczość” w powiatach woj. lubelskiego

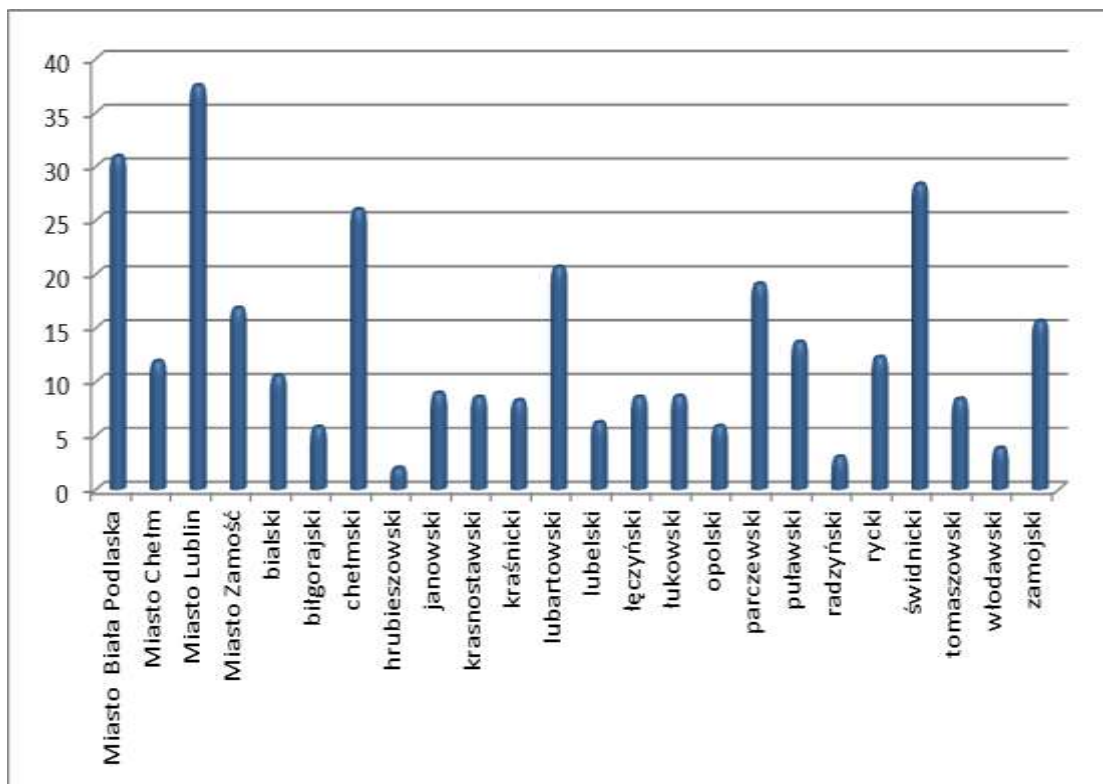

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

Dofinansowanie projektów z analizowanej kategorii stanowiło ponad 37% wszystkich projektów realizowanych na terenie miasta Lublin. Duży udział tego obszaru tematycznego

zaobserwować można również w powiatach: miasta Biała Podlaska, świdnickim, chełmskim, lubartowskim i parczewskim (pomiędzy 20 a 30%).

Wykres 7. Udział wartości dofinansowania projektów z obszaru „B+R innowacyjność i przedsiębiorczość” w wartości dofinansowania ogółem

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

W analizowanym okresie, tj. latach 2014-2015 w obszarze B+R, innowacyjność i przedsiębiorczość realizowano 273 projekty o wartości ogółem przekraczającej 425 mln zł. oraz wartości dofinansowania UE ponad 164 mln zł. Większość projektów (252) realizowana była w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego, zaś pozostałe w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka. Prawie 30% z nich (77) realizowanych było na terenie miasta Lublin. Spośród wszystkich realizowanych w powyższym obszarze projektów 85 o wartości ponad 176 mln zł. nie zostało jeszcze zakończonych.

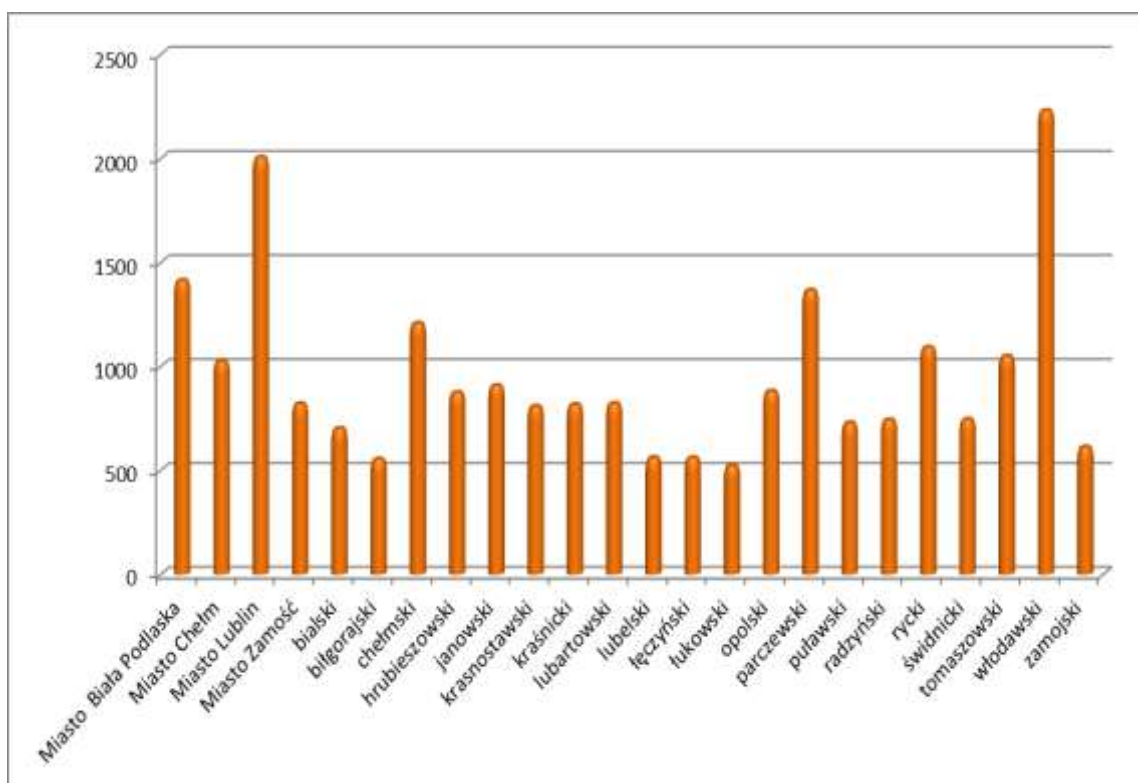
4.3.3 Kapitał Ludzki

Działania podejmowane w ramach PO KL służą przyspieszeniu rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, wzrostowi poziomu zatrudnienia oraz zwiększeniu spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej. Program Kapitał Ludzki wspiera różne grupy społeczne (osoby bezrobotne, niepełnosprawni, pracownicy firm, urzędnicy samorządowi, uczniowie, itp.) i instytucje (instytucje publiczne, przedsiębiorstwa, organizacje pozarządowe, szkoły), a jego działalność polega w szczególności na wspieraniu zatrudnienia, poprawie warunków pracy i wyrównywaniu szans osób poszukujących pracy.

Na koniec czerwca 2015 r. największą wartością dofinansowania projektów z obszaru Kapitału Ludzkiego charakteryzowało się Miasto Lublin na co jednak największy wpływ ma przyporządkowanie do potrzeb analiz do tego obszaru inwestycji w infrastrukturę społeczną. W pozostałych powiatach wartość dofinansowania rozkłada się dość równomiernie.

Analizując wartość dofinansowania projektów w tym obszarze tematycznym w przeliczeniu na mieszkańca zaobserwować można wysokie wartości w powiatach włodawskim, m. Lublin, m. Biała Podlaska, parczewskim i chełmskim.

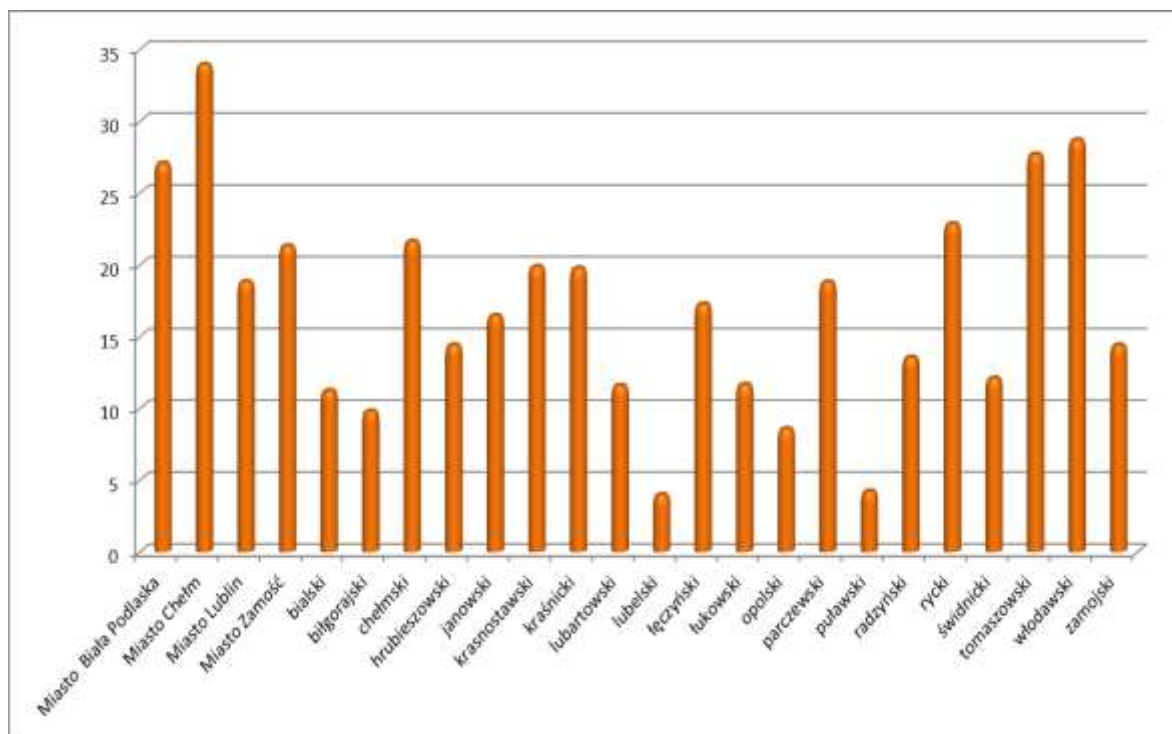
Wykres 8. Wartość dofinansowania per capita w obszarze Kapitał Ludzki w powiatach woj. lubelskiego

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

Biorąc pod uwagę procent dofinansowania projektów analizowanego obszaru tematycznego w wartości dofinansowania ogółem projektów realizowanych w poszczególnych powiatach na uwagę zasługuje ponad 30% udział tych projektów w m. Chełm oraz ponad 25% w powiatach: m. Biała Podlaska, włodawskim i tomaszowskim.

Wykres 9. Udział wartości dofinansowania projektów z obszaru Kapitał Ludzki w wartości dofinansowania ogółem

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

W ramach powyższego obszaru tematycznego w latach 2014-2015 realizowanych było 761 projektów o wartości 250 mln zł z czego wartość dofinansowania UE wyniosła ponad 211 mln zł.

4.3.4 Rolnictwo

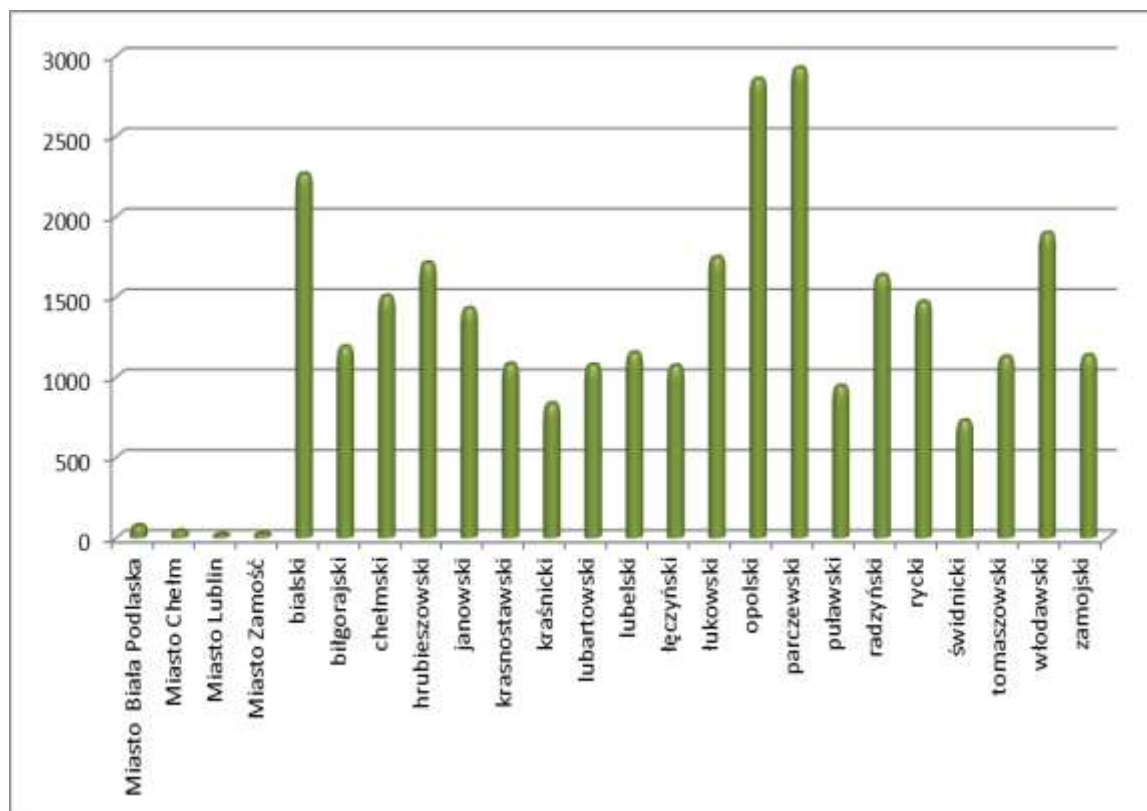
Województwo lubelskie, nie tylko korzysta w dużym zakresie z wsparcia unijnego dla rozwoju regionalnego, ale jest też w czołówce krajowych beneficjentów wsparcia udzielanego w ramach Wspólnej Polityki Rolnej.

Na koniec czerwca 2015 r. największą wartością dofinansowania projektów z obszaru

Rolnictwa charakteryzował się powiat bialski oraz powiaty łukowski, opolski i lubelski.

Średnia wartość dofinansowania projektów w kategorii Rolnictwo po odrzuceniu miast na prawach powiatu wyniosła w przeliczeniu na mieszkańca blisko 1,5 tys. zł. Prawie dwukrotnie przewyższały tę średnią powiaty: parczewski i opolski.

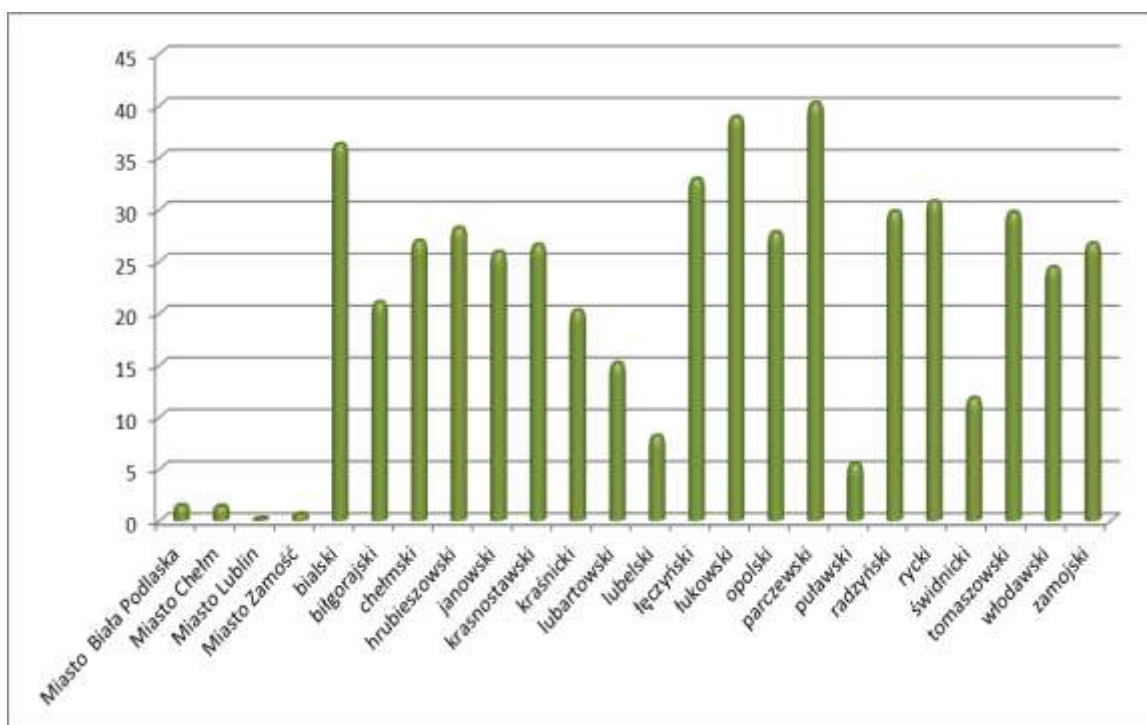
Wykres 10. Wartość dofinansowania per capita w obszarze Rolnictwo w powiatach woj. lubelskiego

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych uzyskanych od ARiMR i DKPE UMWL

O roli jaką odgrywają fundusze w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w regionie świadczyć może fakt, iż w ponad połowie powiatów wartość dofinansowania projektów z tego obszaru tematycznego stanowiła ponad ¼ wartości wszystkich realizowanych na ich terenie projektów.

Wykres 11. Udział wartości dofinansowania projektów z obszaru Rolnictwo w wartości dofinansowania ogółem

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych uzyskanych od ARiMR i DKPE UMWL

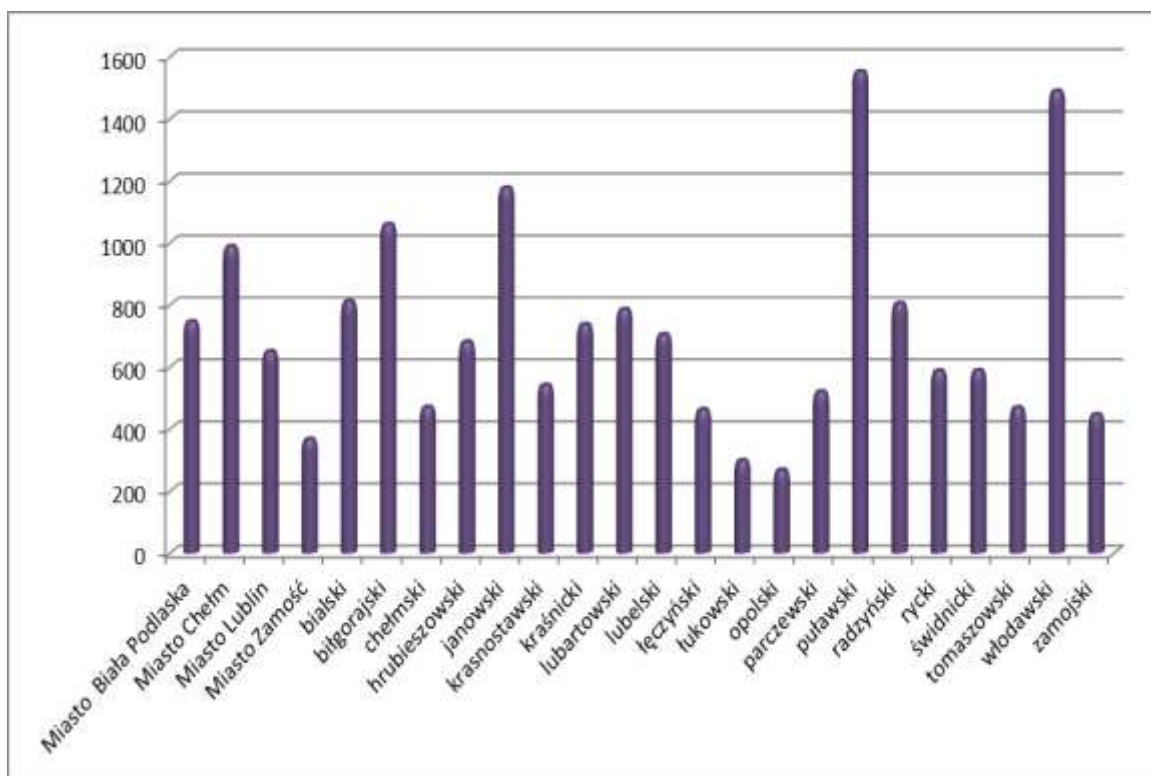
4.3.5 Energia i ochrona środowiska

Ochrona środowiska naturalnego jest jednym z priorytetów Unii Europejskiej. Unijne prawodawstwo wprowadza restrykcyjne normy dotyczące m.in. redukcji emisji zanieczyszczeń powietrza, oczyszczania ścieków i zagospodarowania odpadów komunalnych i przemysłowych.

Na koniec czerwca 2015 r. największą wartością dofinansowania projektów z obszaru Energia i ochrona środowiska charakteryzowały się powiaty m. Lublin i puławski, na co w dużej mierze złożyły się duże projekty Miejskich Przedsiębiorstw Wodociągów i Kanalizacji w Lublinie i Puławach.

Średnie dofinansowanie projektów w tej kategorii w przeliczeniu na mieszkańca wyniosło w województwie lubelskim 717 zł. Ponad dwukrotnie wyższe dofinansowanie zaobserwować można w powiatach puławskim (1 556 zł/os) i włodawskim (1 490 zł/os). Wysokie wartości odnotowano również w powiatach janowskim (1 178 zł/os) i biłgorajskim (1 060 zł/os).

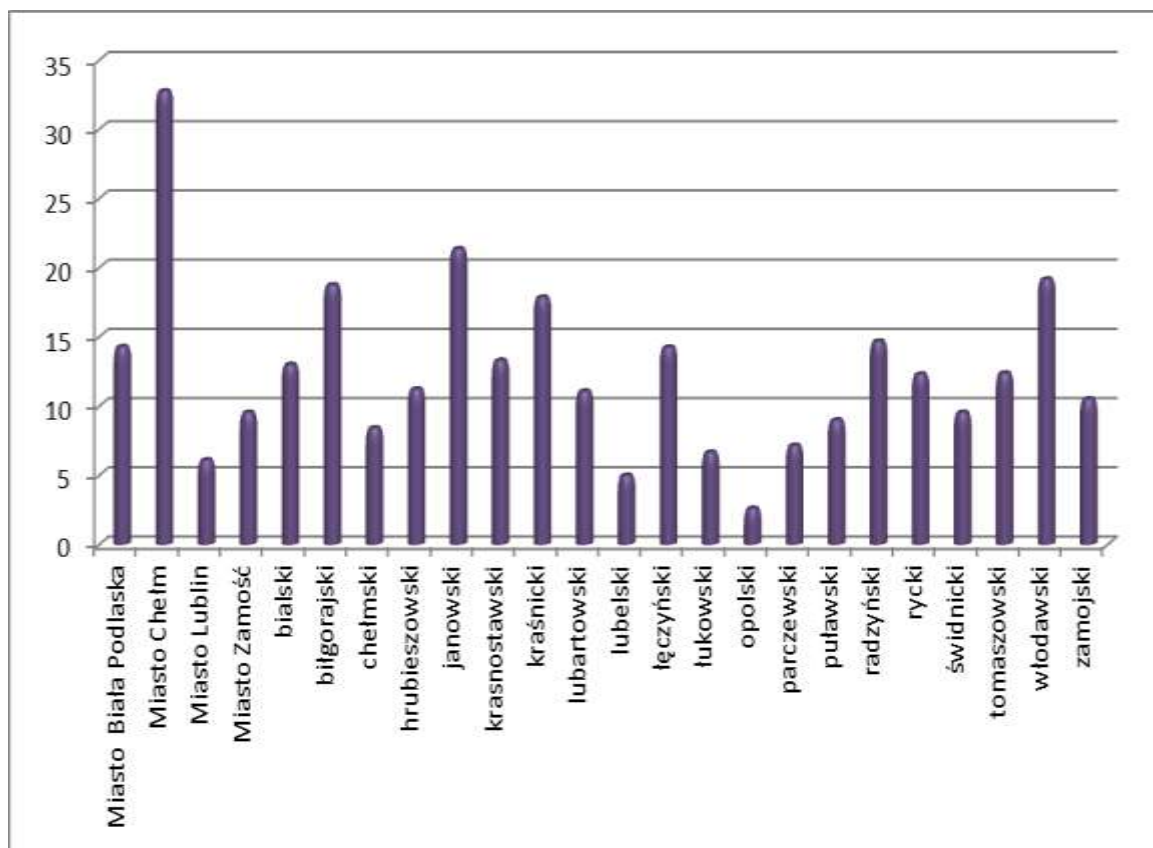
Wykres 12. Wartość dofinansowania per capita w obszarze Energia i ochrona środowiska w powiatach woj. lubelskiego

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

Inwestycje z zakresu Energii i ochrony środowiska można uznać za priorytetowe dla Miasta Chełm gdzie wartość dofinansowania projektów z tego obszaru stanowiła 1/3 dofinansowania wszystkich projektów realizowanych na terenie powiatu. Wysokimi wartościami (od 21,3% do 17,9%) charakteryzują się ponadto powiaty: janowski, włodawski, biłgorajski i kraśnicki.

Wykres 13. Udział wartości dofinansowania projektów z obszaru Energia i ochrona środowiska w wartości dofinansowania ogółem

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

W analizowanym okresie w ramach obszaru tematycznego energia i ochrona środowiska na terenie województwa lubelskiego realizowanych było 167 projektów o ogólnej wartości 358 mln zł i wartości dofinansowania UE w wysokości blisko 212 mln zł. Źródłami finansowania były Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (91 projektów) i Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego (76 projektów). 122 projekty realizowane były przez gminy z czego większość dotyczyła opracowania planów gospodarki niskoemisyjnej.

4.3.6 Turystyka, Kultura i Rewitalizacja

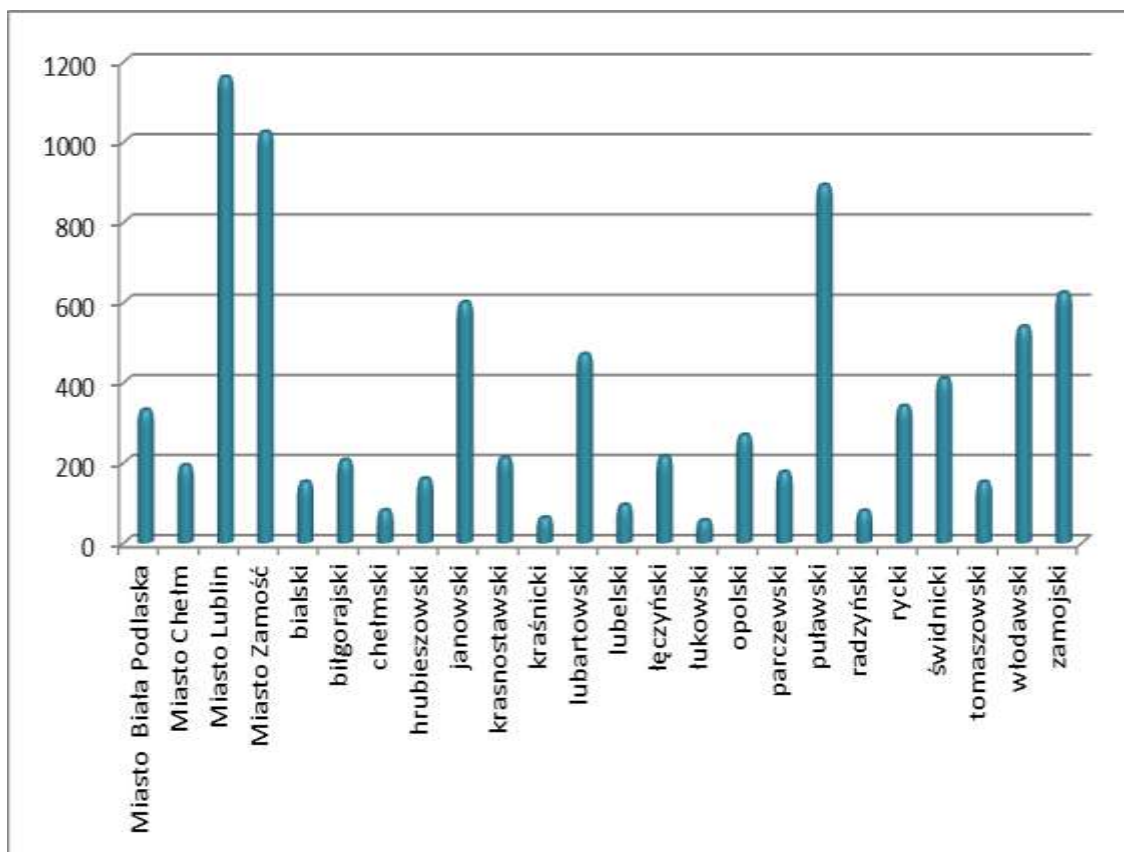
Inwestycje w kulturę wpływają na zwiększenie atrakcyjności regionu dla mieszkańców i inwestorów, determinują rozwój turystyki, kreują przemysły kultury, pozytywnie wpływają na wzrost kompetencji kulturalnych społeczeństwa oraz wzmacniają funkcje metropolitalne miast.

Na koniec czerwca 2015 r. największa wartość dofinansowania projektów z obszaru

Turystyki, Kultury i Rewitalizacji wystąpiła w m. Lublin przy czym $\frac{1}{3}$ tej wartości stanowił duży projekt budowy Centrum Spotkania Kultur.

Analizując wartość dofinansowania projektów w powyższym obszarze w przeliczeniu na mieszkańca poza m. Lublin zaobserwować można wysokie wartości w m. Zamość oraz powiatach: puławskim, zamojskim, janowskim i włodawskim.

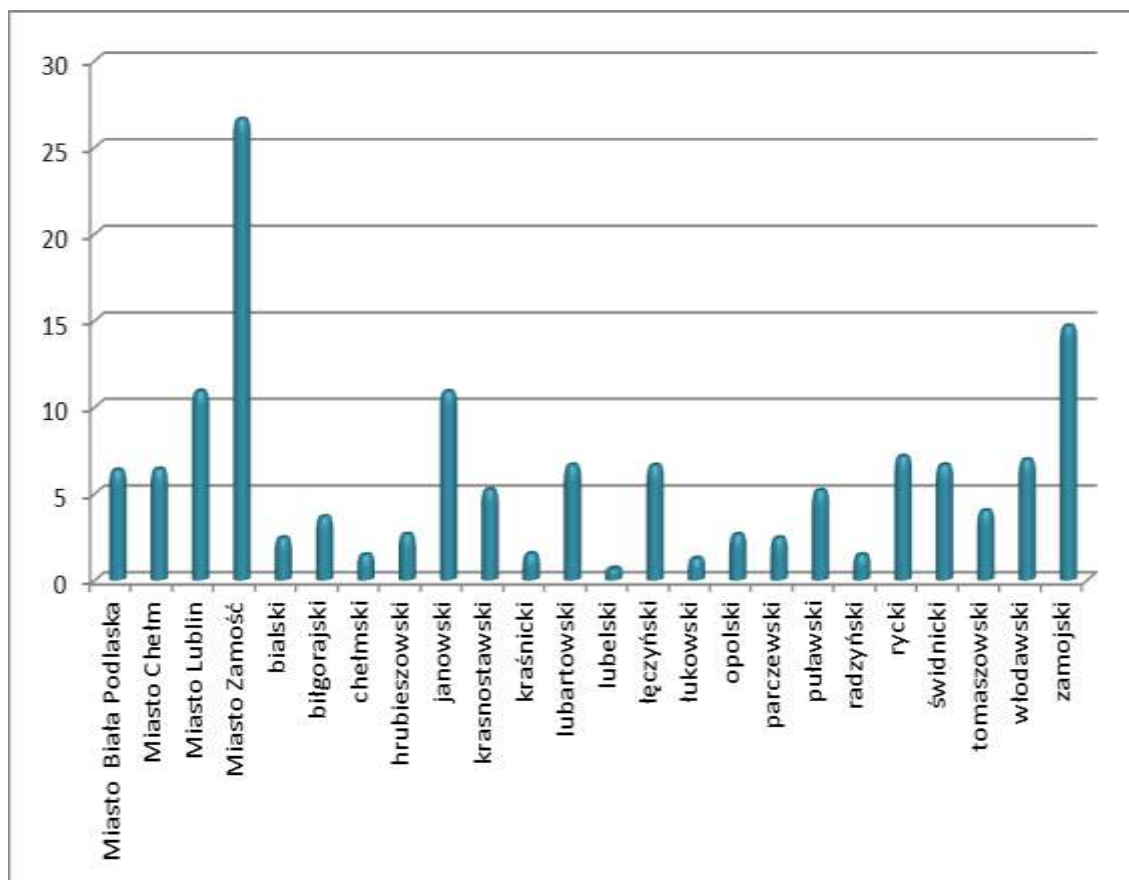
Wykres 14. Wartość dofinansowania per capita w obszarze Turystyka, Kultura i Rewitalizacja w powiatach woj. lubelskiego

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

Najwyższy udział dofinansowania projektów z zakresu Kultury, Turystyki i Rewitalizacji w wartości projektów realizowanych w poszczególnych powiatach charakteryzował tereny o uznanych walorach turystycznych. Na uwagę zasługuje fakt, iż dofinansowanie projektów z tego obszaru tematycznego stanowiło ponad $\frac{1}{4}$ wszystkich realizowanych w m. Zamość oraz powyżej 10% realizowanych w powiatach: zamojskim, janowskim i m. Lublin.

Wykres 15. Udział wartości dofinansowania projektów z obszaru Turystyka, Kultura i Rewitalizacja w wartości dofinansowania ogółem

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

W ramach powyższego obszaru tematycznego w analizowanym okresie realizowany był jeden projekt z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego o wartości prawie 430 tys. zł oraz wartości dofinansowania UE w wysokości 365 tys. zł.

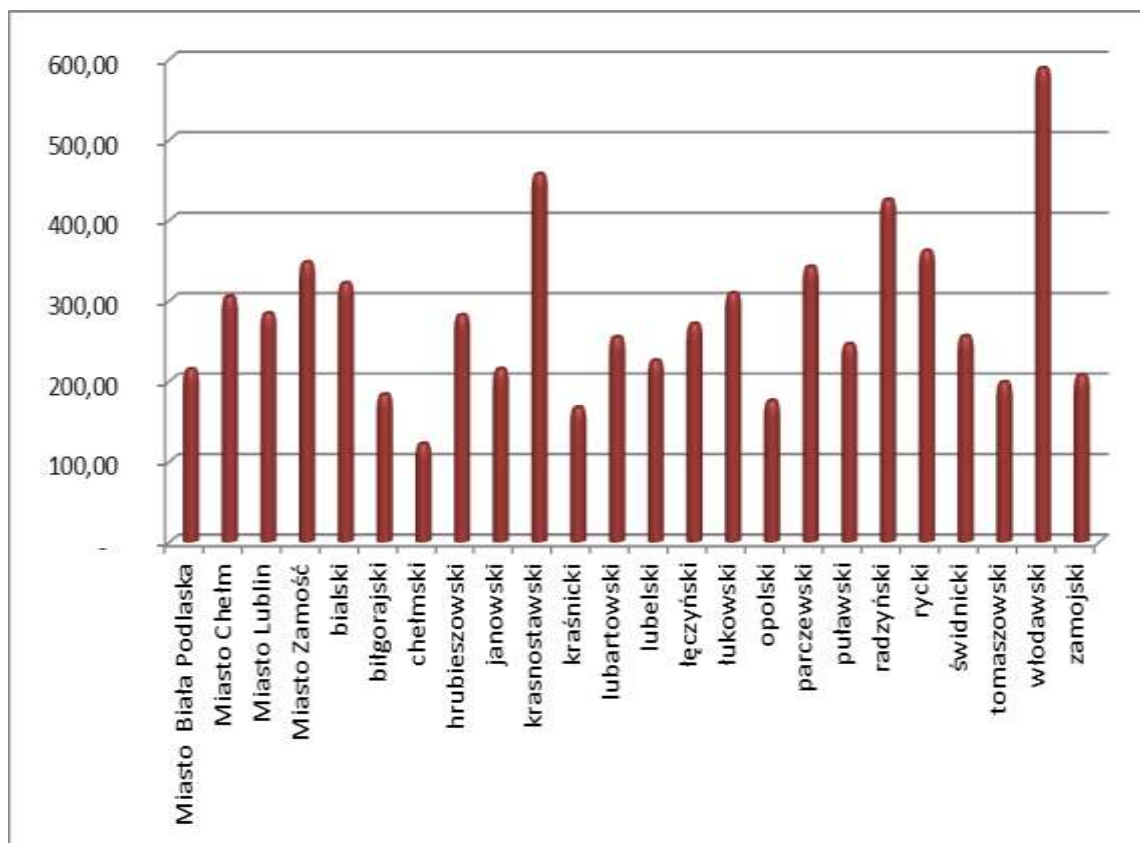
4.3.7. Społeczeństwo informacyjne

Przestrzeń wirtualna stwarza szerokie możliwości dla rozwoju gospodarki, zwiększenia dostępności usług publicznych oraz ograniczenia wykluczenia społecznego.

Do końca czerwca 2015 r. w ramach obszaru tematycznego Społeczeństwo informacyjne najwyższą wartością dofinansowania (niemal 100 mln zł) charakteryzowało się m. Lublin co ma związek z koncentracją podmiotów gospodarczych stanowiących głównych beneficjentów tego typu projektów w stolicy województwa.

Biorąc pod uwagę wartości dofinansowania per capita zaobserwować można niewielkie zróżnicowania w tym zakresie. Najwyższą wartością, przekraczającą dwukrotnie średnią dla wszystkich powiatów (281 zł/os), charakteryzował się powiat włodawski (588 zł/os) zaś wartość powyżej 400 zł/os odnotowano ponadto w powiatach krasnostawskim i radzyńskim.

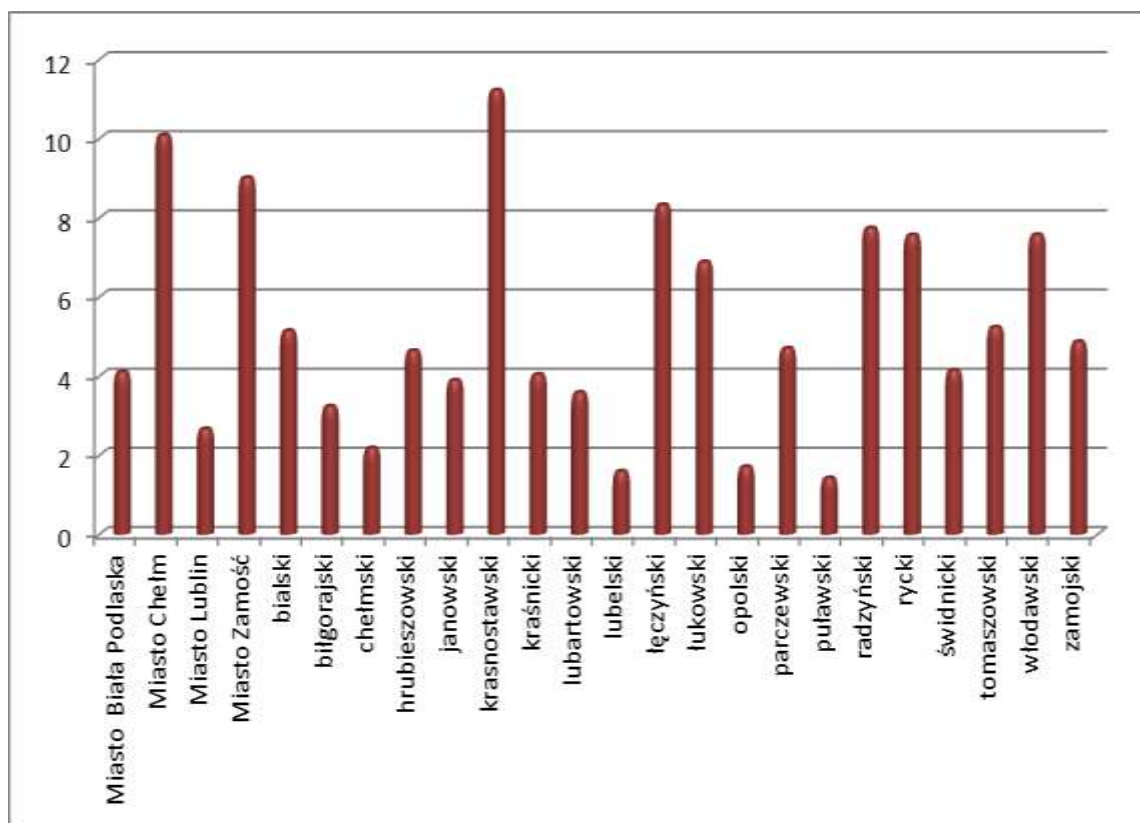
Wykres 16. Wartość dofinansowania per capita w obszarze Społeczeństwo informacyjne w powiatach woj. lubelskiego

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

Udział dofinansowania projektów z zakresu Społeczeństwa informacyjnego w wartości dofinansowania projektów ogółem w poszczególnych powiatach kształtował się na średnim poziomie 5%. Zdecydowanie wyższą wartość (powyżej 10%) osiągnął zaś w powiatach krasnostawskim i m. Chełm.

Wykres 17. Udział wartości dofinansowania projektów z obszaru Społeczeństwo informacyjne w wartości dofinansowania ogółem

Źródło: Oprac. własne DPR UMWL na podstawie danych wygenerowanych z KSI SIMIK wg stanu na dzień 30.06.2015 r.

W obszarze społeczeństwa informacyjnego w latach 2014-2015 realizowanych było na terenie województwa lubelskiego 105 projektów o wartości ogółem ponad 154 mln zł. i wartości dofinansowania UE ponad 76 mln zł. Środki na 75 projektów pochodziły z Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka zaś pozostałych 30 z Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej. Najwięcej (27) projektów realizowanych było na terenie miasta Lublin. Zdecydowana większość projektów (86) była realizowana przez mikro i małe przedsiębiorstwa.

Projekty Samorządu Województwa, których realizacja zakończyła się w analizowanym okresie (nie oznacza to, iż projekt został zakończony):

W latach 2014-2015 zakończyła się realizacja 19 projektów o wartości ponad 1,3 mld zł i wartości dofinansowania UE blisko 1 mld, których beneficjentem był Samorząd Województwa Lubelskiego lub instytucje podległe. Były to m. in. trzy edycje projektu „Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w województwie lubelskim” w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna

Gospodarka, „Sieć szerokopasmowa Polski Wschodniej - województwo lubelskie”, „Rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 747 Iłża - Konopnica na odcinku Konopnica – Kamień” oraz „Budowa mostu na Wiśle w m. Kamień wraz z budową dróg dojazdowych” w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej. Ponadto zakończyła się realizacja 6 projektów w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego (m. in. „Marketing gospodarczy województwa lubelskiego” i „Budowa Regionalnej Infrastruktury Informacji Przestrzennej”) oraz 5 projektów w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. (m. in. „Szkolenia i doradztwo podnoszące kwalifikacje pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej” i „Stypendia naukowe dla doktorantów pracujących w ramach zespołów badawczych”).

Ponadto w analizowanym okresie zakończono prace nad wszystkimi kluczowymi dokumentami rozwijającymi i uszczegóławiającymi zapisy dotyczące polityki rozwoju zawartej w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego. Są to:

1. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego. Uchwała nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r.
2. Regionalna Strategia Innowacji. Uchwała nr XLIX/794/2014 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 31 października 2014 r.;
3. Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 przyjęty przez Komisję Europejską 12 lutego 2015 r.
4. Strategia polityki społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020. Uchwała nr XXXVIII/612/2013 z dnia 20 grudnia 2013 r.;
5. Strategia współpracy transgranicznej województwa lubelskiego, obwodu lwowskiego, obwodu wołyńskiego i obwodu brzeskiego na lata 2014-2020. Uchwała nr XLIV/673/2014 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 kwietnia 2014 r.;
6. Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego w województwie lubelskim. Uchwała Sejmiku Województwa Lubelskiego XLVII/744/2014 z dnia 14 lipca 2014 r.;

Zbudowana i utworzona w ten sposób na poziomie regionalnym architektura dokumentów o charakterze strategicznym i programowym zapewnia spójność i komplementarność działań i prowadzonej polityki rozwoju województwa lubelskiego

Podsumowanie i wnioski

1. Stosunkowo krótki okres (od roku 2010) w jakim dokonywano oceny wskaźników społeczno-gospodarczych, nie pozwala na całościową i wieloaspektową ocenę wszystkich zjawisk i procesów związanych z implementacją Strategii oraz ich wpływu na realizację celów SRWL. W oparciu o dostępne dane, ze stosunkowo krótkiego okresu czasu, można zaobserwować jedynie główne kierunki i tendencje w zakresie realizacji celów *Strategii*, a także przebieg najważniejszych procesów rozwojowych. Istnieją wśród nich zarówno zmiany o charakterze pozytywnym, jak również i negatywnym. Wyniki dokonanej analizy wskazują jednak, iż założenia i cele *Strategii* są realizowane.
2. Progresywność wskaźników opisanych w niniejszym raporcie powinna stanowić miernik skuteczności realizacji *Strategii*. Bieżąca sytuacja społeczno-gospodarcza województwa pokazuje, że przed regionem stoi wiele ważnych wyzwań rozwojowych, których skuteczną realizacją pozwoli na uzyskanie korzystniejszej pozycji, jaką aktualnie zajmuje na mapie kraju, tak pod względem poziomu rozwoju gospodarczego, jak i jakości życia mieszkańców.
3. Należy liczyć się z tym, że osiągnięcie stanu pożądanego, w tym także docelowych wartości wskaźników, wymaga zarówno dłuższego przedziału czasu, odpowiednich środków, jak też zaangażowania w stałe i dynamiczne kreowanie inicjatyw prorozwojowych wielu podmiotów.
4. W kolejnych Raportach monitoringowych możliwe będzie ukazanie wpływu realizacji dokumentów strategicznych i programowych (w tym Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020) na realizację celów Strategii. Wpływ na realizację celów będą miały także wdrażane sukcesywnie Programy Operacyjne na poziomie krajowym.
5. Istotnym ograniczeniem w oddaniu pełnego obrazu i poziomu rozwoju regionu oraz zachodzących procesów rozwojowych jest niedostosowany system dostępu do bieżących danych niezbędnych w pracach nad oceną aktualnej sytuacji. Obowiązujący w Unii Europejskiej system gromadzenia i opracowywania danych o rozwoju regionów (EUROSTAT) działa ze znacznym opóźnieniem (ok. 2 lat) w stosunku do bieżących potrzeb. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku danych przetwarzanych przez Główny Urząd Statystyczny.
6. Najistotniejszymi wskaźnikami, obrazującymi sytuację społeczno-gospodarczą regionu, jakie uzyskano w wyniku przeprowadzonej analizy są następujące:
 - PKB per capita mierzący poziom rozwoju gospodarczego w województwie lubelskim kształtował się na poziomie 70,7% średniej dla Polski w roku 2013, co oznacza wzrost od 2010 roku o 1,5 pkt. proc.

- Poziom wydajności pracy mierzony wskaźnikiem wartości dodanej brutto na 1 pracującego w województwie lubelskim wzrósł w badanym okresie o 18,6%. W 2010r. WDB na 1 pracującego wynosiła 65,6 tys. zł, zaś w 2013r. wartość ta wyniosła 77,8 tys. zł.
 - Działalność i potencjał badawczo-rozwojowy regionu mierzone poziomem nakładów na badania i rozwój, który w 2010r. stanowił 0,64% poziomu PKB, a w 2012r. wyniósł 1,02% poziomu PKB i był wyższy niż średnia dla Polski, co daje województwu lubelskiemu 4 pozycję w kraju.
 - Stopa bezrobocia osób w wieku 15+ w województwie lubelskim w roku 2014 wyniosła 9,9%, osiągając poziom z roku 2010. W efekcie, zmianie uległo miejsce regionu wśród województw w tym zakresie z 8 w 2010r. na 4.
 - W województwie lubelskim, w 2013 roku, w rolnictwie pracowało 23,3% ogółu pracujących, a tym samym udział ten był ponad 2-krotnie wyższy niż w skali całego kraju (11,5%). Przekłada się to także na niższy udział zatrudnienia w pozostałych sektorach, tj. w przemyśle i usługach.
 - Odnotowano najwyższy w kraju (23,5% przy 12% średnio w kraju) wzrost wskaźnika przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę z 978,49 zł w 2010 roku do 1.208,35 zł w roku 2014 (90,1% średniej krajowej). Lokuje to województwo lubelskie na 13 pozycji w kraju podczas gdy w 2010r. było to miejsce 15.
 - Pozytywną tendencją jest coroczny wzrost przedsiębiorczości na Lubelszczyźnie. Wskaźnik ten każdego roku wzrastał (za wyjątkiem roku 2011). W 2014 roku na 10 tys. mieszkańców województwa przypadało 799 podmiotów (średnia dla Polski to 1.071), przy 753 podmiotach na 10 tys. mieszkańców w roku 2010. W badanym okresie zarówno w województwie lubelskim, jak i w Polsce odnotowano wzrost wskaźnika o ok. 6%.
 - W obszarze nauki zauważalny jest trend wzrostowy udziału absolwentów szkół wyższych na kierunkach matematycznych, przyrodniczych, technicznych i medycznych w liczbie absolwentów szkół wyższych ogółem. Wartość ta wzrosła w sposób znaczący z 18,54% w roku 2010 do 21,47% w roku 2014.
7. Poziom wzajemnego zaufania zmierzony po raz pierwszy w skali województwa przekracza połowę przyjętej w badaniu skali co oznacza istniejące rezerwy w mobilizacji społecznej i możliwość poprawy utożsamianego z zaufaniem kapitału społecznego w regionie w tym także do wdrażania Strategii.
8. Pozytywną przesłanką do prowadzenia polityki rozwoju jest zbudowana na poziomie regionalnym architektura dokumentów o charakterze strategicznym i programowym zapewniająca spójność i komplementarność działań

9. Pozytywnie należy ocenić wartość wszystkich analizowanych projektów realizowanych w ramach programów wdrażanych od 2007 roku w województwie lubelskim, która według stanu na koniec czerwca 2015 roku, osiągnęła kwotę 28,9 mld zł, z czego łączna wartość dofinansowania z UE wynosiła ok. 18,4 mld zł. natomiast łączna liczba realizowanych projektów wyniosła 29.988.

W strukturze realizowanych projektów, pod względem ilościowym, dominują projekty realizowane w ramach PROW, stanowiące 74,3% wszystkich projektów realizowanych w województwie lubelskim. Kolejne miejsca zajmują programy POKL i RPO WL. Liczba przedsięwzięć realizowanych w ramach poszczególnych programów nie jest jednakże skorelowana z wartością. Pod względem wartości dominują projekty z RPO WL, stanowiąc 31,1% wartości wszystkich programów oraz z POIiŚ, stanowiące 23,8% ogółu.

Załącznik nr 1. Metodologia obliczania wskaźnika dostępności komunikacyjnej

Założenia proponowanej metody obliczania dostępności czasowej

Zastosowana metoda obliczania dostępności komunikacyjnej jest modyfikacją metod przedstawionych w opracowaniach:

- ⇒ Andrzej Jakubowski, *Dostępność transportowa i komunikacyjna w: Potencjał ekonomiczny miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010*, (pr. zb.), Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2011, str. 116-131.
- ⇒ *Czynniki i ograniczenia rozwoju miast województwa pomorskiego - w świetle relacji przestrzennych i dostępności komunikacyjnej*, (pr. zb. pod red. Roberta Guzika), Centrum Studiów Regionalnych UniRegio, Kraków 2011.

Definicja dostępności czasowej miejscowości województwa lubelskiego

Dostępność czasowa jednej miejscowości z innej miejscowości, rozumiana jest jako średni czas przejazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu, tj. w godz. 9⁰⁰-12⁰⁰, po trasie o najkrótszym czasie przejazdu samochodem osobowym pomiędzy tymi miejscowościami, ujmowanej jako czas przejazdu pomiędzy siedzibami jednostek samorządu terytorialnego położonymi w tych miejscowościach, które określa struktura połączeń pomiędzy miejscowościami, wynikająca z przyjętego zakresu badania dostępności czasowej miejscowości województwa lubelskiego.

Zakres badania dostępności czasowej

1. Granice zakresu badania dostępności czasowej wyznacza struktura połączeń pomiędzy miejscowościami, przyjęta do obliczeń na podstawie wykazu miejscowości, pomiędzy którymi możliwe lub celowe jest zidentyfikowanie dostępności czasowej, określająca relacje dostępności danej miejscowości z innej miejscowości, której kwantyfikacją jest średni czas przejazdu samochodem osobowym w godz. 9⁰⁰-12⁰⁰ pomiędzy zdefiniowanymi punktami w tych miejscowościach
2. Wykaz miejscowości na podstawie której określana jest struktura połączeń stanowią miejscowości, w których zlokalizowane są siedziby jednostek samorządu terytorialnego województwa lubelskiego. Punktami w miejscowościach pomiędzy którymi jest określany czas przejazdu, tj. dostępność czasowa, są siedziby jednostek samorządu terytorialnego.

3. Za *subregionalne węzły transportowe, zwane dalej ośrodkami subregionalnymi* przyjmuje się miasta na prawach powiatu (Lublin, Zamość, Biała Podlaska, Chełm) oraz miasto Puławy⁴³, a ich siedziby są miejscami, w stosunku do których obliczany jest czas przejazdu do tych miejscowości jako ośrodków subregionalnych lub od których obliczany jest dojazd do Lublina.⁴⁴
4. W przypadku „stolic powiatów”, siedziby starostw powiatowych są miejscami w stosunku do których obliczany jest czas dojazdu do Lublina oraz czas dojazdu do „stolicy powiaty” czyli, odpowiednio dostępność czasowa Lublina z siedzib powiatów oraz dostępność powiatów z innych miejscowości, a precyzyjniej czas dojazdu do siedziby danego starostwa powiatowego z siedziby gminy, innego starostwa powiatowego lub miasta na prawach powiatu.
5. W przypadku gdy siedziby jednostek samorządu terytorialnego położonych w jednej miejscowości zlokalizowane są w tym samym budynku, np. starostwa powiatowego i urzędu miasta lub jeśli odległość wyrażona czasem przejazdu samochodem osobowym poza godzinami szczytu porannego pomiędzy siedzibami jednostek samorządu położonych w jednej miejscowości jest mniejsza lub równa 5 minutom, jako ich odległość wyrażoną w jednostkach czasu przyjmuje się umownie 5 minut⁴⁵.
6. Struktura połączeń dla miejscowości województwa lubelskiego jako systemu terytorialnego:
 - 6.1. Dostęp do Lublina⁴⁶ jako siedziby województwa z:
 - ⇒ miast stanowiących siedziby ośrodków subregionalnych tj. z miast na prawach powiatu (Zamościa, Białej Podlaskiej, Chełma) oraz z miasta Puławy.
 - ⇒ miast stanowiących siedziby powiatów.
 - 6.2. Dostęp do ośrodka subregionalnego⁴⁷ z:
 - ⇒ miejscowości stanowiących siedziby gmin leżących w granicach terytorium wyznaczonego granicami powiatu, na terenie którego położony jest ośrodek subregionalny,
 - ⇒ miejscowości stanowiących siedziby powiatów⁴⁸.

⁴³ *Potencjał ekonomiczny miast województwa lubelskiego w latach 2000-2010*, (pr. zbior.), Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2011, s. 128.

⁴⁴ Przyjęcie powyższego rozwiązania oznacza, że dojazdy do ośrodka subregionalnego będą obliczane z danej miejscowości do siedziby miasta na prawach powiatu i siedziby miasta Puławy, natomiast w przypadku dostępności powiatu na terenie którego położone jest miasto na prawach powiatu, dojazdy do powiatu będą obliczane z danej miejscowości do siedziby Starostwa Powiatowego (siedziby powiatu). Wtedy dostępność do tej samej miejscowości, w której mają siedziby powiatu i miasta na prawach może być różna, w zależności czy badana będzie dostępność do powiatu czy do miasta na prawach powiatu traktowanego jako ośrodek subregionalny.

⁴⁵ *Czynniki i ograniczenia rozwoju miast województwa pomorskiego - w świetle relacji przestrzennych i dostępności komunikacyjnej*, (pr zb pod red. Roberta Guzika), Centrum Studiów Regionalnych UniRegio, Kraków 2011, s. 29.

⁴⁶ Obliczany na podstawie odległości do siedziby Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego od siedziby Starostwa Powiatowego lub od zdefiniowanego ośrodka subregionalnego, tj. siedziby miasta na prawach powiatu i miasta Puławy.

⁴⁷ Obliczany na podstawie odległości do siedzib miast na prawach powiatu i miasta Puławy jako ośrodków subregionalnych z siedzib gmin i starostw powiatowych.

Przedstawiona w dwóch powyższych punktach struktura połączeń określa wskaźniki stosowane do monitorowania SRWL.

Dostępność Warszawy, Krakowa, Rzeszowa i Radomia

Obliczenia średniego czasu przejazdu samochodem osobowym oraz średniego czasu bezpośredniego połączenia koleją z Lublina do Warszawy, Krakowa, Rzeszowa i Radomia nie nastroczają trudności.

W przypadku połączenia samochodowego przyjęto zasady opisane w części dotyczącej miejscowości województwa lubelskiego, tj. określono dostępność na podstawie odległości pomiędzy siedzibą Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego a siedzibami odpowiednio: urzędów marszałkowskich województwa mazowieckiego, małopolskiego i podkarpackiego oraz siedzibą miasta na prawach powiatu Radom ujmowanego jako ośrodek subregionalny.

W przypadku połączeń kolejowych średni czas przejazdu, to obliczony na podstawie rozkładów jazdy PKP zamieszczonych na stronie <http://rozklad-pkp.pl>, obowiązujących w okresie letnim, tj. od 22 czerwca do 23 września danego roku, średni czas bezpośrednich połączeń od godz. 00:01 do godz. 24:00, ze stacji Lublin Główny do danej miejscowości, tj. do stacji Warszawa Centralna, Kraków Główny, Rzeszów Główny oraz Radom.

Średnie prędkości

Do obliczeń wskaźników dostępności czasowej przyjęto średnie prędkości w zależności od kategorii drogi określone w poniższej tabeli.⁴⁹

Tabela 1. Przyjęta średnia prędkość w zależności od rodzaju drogi

Rodzaj drogi	Autostrada	Droga ekspresowa	Dwujezdniowa droga krajowa	Jednojezdniowa droga krajowa	Droga wojewódzka	Pozostałe drogi/miasto
Przyjęta średnia prędkość [km/godz.]	130	100	80	65	55	40
Przyjęta średnia prędkość [km/min]	2,167	1,667	1,333	1,083	0,917	0,667

Wskaźniki dostępności komunikacyjnej w ruchu drogowym monitorujące SRWL zostały obliczone na podstawie bazy danych obiektów topograficznych BDOT 10k (dla miast położonych w województwie lubelskim) oraz Google Maps (dla miast z innych województw od granicy z województwem lubelskim). Analizy wykonano w oprogramowaniu ArcGIS.

⁴⁸ Liczony na podstawie odległości z siedziby Starostwa Powiatowego do siedziby miasta na prawach powiatu i siedziby miasta Puławy traktowanych jako ośrodek subregionalny.

⁴⁹ Analogicznie jak przyjęto w opracowaniu *Potencjał ekonomiczny miast...*op.cit., s. 129.

Załącznik nr 2. Metodologia obliczania wskaźnika poziomu wzajemnego zaufania

Przedmiot i kontekst badania

Zgodnie z zapisami zawartymi w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 „jednym z najważniejszych – wg niektórych teorii najważniejszym – czynnikiem rozwoju są dwa kapitały: społeczny i instytucjonalny⁵⁰.

Na potrzeby badania przyjęto, że termin „kapitał społeczny” należy rozumieć jako uogólnienie zaufania do innych, tzw. obcych nam ludzi. Poprzez ten rodzaj zaufania, budowana jest forma wyobrażonej lub ideologicznej wspólnoty opartej o systemy kontraktów i szerszych umów społecznych. W krajach, gdzie uwarunkowania historyczne, kulturowe i geograficzne sprzyjały tworzeniu się wspólnot konsensualnych (jak np. w Skandynawii czy Ameryce Północnej) zgeneralizowane zaufanie do obcych, tj. kapitał społeczny, stworzyły podstawę dla ukształtowania się instytucji publicznych i nowoczesnej relacji państwo – obywatele. Innymi słowy, społeczne zaufanie jest najważniejszym czynnikiem legitymizacji państwa i jego instytucji na wszystkich szczeblach organizacyjnych. Natomiast w społecznościach, w których dominują zaufania zindywidualizowane, a relacje społeczne są konkretne, z uwagi na fakt bezpośrednich styczności członków tych społeczności, legitymizacja instytucji ma charakter tożsamościowy, organizowany poprzez wspólnotę kulturową, dla której czynnikiem stabilizującym jest jeden czas i wspólna przestrzeń. Ten rodzaj zaufania, kapitału spajającego, jest typowy dla społeczności o silnych cechach tradycyjnych. Przy czym zarówno pierwszy przypadek, utożsamiany z nowoczesnością, jak i drugi typowy dla społeczeństw tradycyjnych, niesie głębokie pokłady zdolności kooperacyjnych ich członków⁵¹.

Cele badawcze

Celem badań było oszacowanie poziomu wzajemnego zaufania jako jednego z komponentów kapitału społecznego (zarówno pomostowego jak i spajającego).

Celami szczegółowymi zaś:

1. Oszacowanie wartości 11 wskaźników kapitału pomostowego.
2. Oszacowanie wartości 4 wskaźników kapitału spajającego.
3. Oszacowanie syntetycznego wskaźnika poziomu zaufania służącemu monitorowaniu celu 4 Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020.

⁵⁰ http://www.lubelskie.pl/img/userfiles/files/teksty/Rozwoj_regionalny/SRWL_2014-2020_FIN.pdf [dostęp 12.11.2014].

⁵¹ Szczegółowy Opis Przedmiotu Zamówienia na opracowanie metodologii obliczania wskaźnika monitorowania celu 4 (czwartego) Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 - 2020 (z perspektywą do 2030 r.) „Poziom wzajemnego zaufania” oraz przeprowadzenie na jej podstawie badania poziomu zaufania w województwie lubelskim realizowanego w ramach projektu „Regionalne Obserwatorium Terytorialne w województwie lubelskim”.

Opis wykorzystanych technik i narzędzi badawczych

Analiza desk research połączona z analizą porównawczą

Analiza desk research stanowi technikę polegającą na analizie już istniejących danych pochodzących z różnych źródeł, jak np. publikacje naukowe, publikacje książkowe i monografie, raporty, ekspertyzy, itp. W przypadku niniejszej ekspertyzy analiza desk research została wykorzystana w dwóch obszarach:

1. Przegląd literatury dotyczącej zagadnienia zaufania społecznego.
2. Analiza aktualnych projektów, inicjatyw oraz metodologii mających na celu pomiar zaufania społecznego.

Jednym z elementów analizy desk research była również **analiza porównawcza** poświęcona przeglądowi wszystkich szesnastu regionalnych strategii rozwoju województw na lata 2014 – 2020 w zakresie występowania oraz sposobu pomiaru wskaźników poziomu wzajemnego zaufania. Analiza porównawcza została przeprowadzona na bazie zgromadzonego materiału z wykorzystaniem specjalnie opracowanego narzędzia w Excelu. Analiza desk research połączona z analizą porównawczą pozwoliła odpowiedzieć na następujące problemy badawcze:

1. Czy w ramach innych regionalnych strategii rozwoju jest mierzony poziom wzajemnego zaufania? Jeżeli tak, to przy wykorzystaniu jakich wskaźników?
2. Z jaką częstotliwością i jakimi metodami jest dokonywany pomiar?
3. Czy w oparciu o pojedyncze wskaźniki jest obliczany wskaźnik syntetyczny? Jeżeli tak, to przy pomocy jakich formuł?

Analiza desk research połączona z analizą porównawczą wpisała się zatem w osiągnięcie celu badania w zakresie opracowania syntetycznego wskaźnika poziomu zaufania, ponadto dostarczyła cennych informacji w zakresie dobrych praktyk stosowanych w innych województwach.

Badania ankietowe bezpośrednie PAPI

Badania ankietowe bezpośrednie PAPI (ang. *Paper and Pencil Interview*) to najbardziej tradycyjna metoda badawcza wśród stosowanych technik ilościowych. Polega na przeprowadzeniu wywiadu bezpośredniego z respondentem przez ankietera, który czyta pytanie i odpowiedź respondenta na bieżąco zapisuje w papierowym kwestionariuszu. Atutem tych badań jest skuteczność w zakresie gromadzenia rzetelnych odpowiedzi (respondent w sytuacji bezpośredniej rozmowy z ankieterem czuje się bardziej zobligowany do udzielenia rzetelnej odpowiedzi). Wykonawca w celu przeprowadzenia badań PAPI na osobach reprezentujących mieszkańców woj. lubelskiego z uwzględnieniem struktury zamieszkania (na poziomie powiatów) wykorzystał kilka 2-

3 osobowych zespołów ankieterów, z których każdy dysponował środkiem transportu aby prowadzić badania w miejscach zamieszkania respondentów. Narzędziem do przeprowadzenia badań ankietowych PAPI był kwestionariusz ankiety (dołączony w formie załącznika do Raportu końcowego z badania).

Sposób doboru próby

Wykorzystanie losowego sposobu doboru próby w przypadku niniejszych badań nie było możliwe z uwagi na następujące kwestie:

1. Jedynym operatem losowania, tj. wykazem jednostek badanej zbiorowości statystycznej jest baza PESEL. Nie zawiera jednak danych kontaktowych (np. nr telefonu celem umówienia terminu badania PAPI). Ponadto wykorzystanie bazy PESEL wiąże się z opóźnieniem czasowym związanym z wygenerowaniem wykazu.
2. W przypadku wygenerowanego wykazu z danymi teleadresowymi, koszt dotarcia do minimalnej grupy 500 respondentów byłby zbyt wysoki w stosunku do kwoty będącej w dyspozycji Zamawiającego.

W badaniach społecznych w przypadku konieczności dotarcia do populacji, gdy nie jest dostępny operat losowania, można zastosować metody nielosowego doboru próby, np.: metodę kuli śnieżnej (ang. *snowball sampling*), dobór celowy (ang. *targeted sampling*), dobór w miejscach przebywania członków badanych populacji (ang. *facility-based sampling*), dobór w miejscach gromadzenia się członków badanej populacji (ang. *time-location sampling*) czy też dobór próby sterowany przez respondentów (ang. *respondent-driven sampling*). W przypadku niniejszych badań wykorzystano dobór w miejscach gromadzenia się członków badanej populacji. Stosując tę metodę, zakłada się że członkowie danej populacji gromadzą się w określonym przedziale czasowym i miejscu, co pozwala na bezpośredni dostęp do nich. Wykonawca stosując tą metodę wykorzystał takie miejsca gromadzenia się mieszkańców woj. lubelskiego jak: dworce i przystanki, sklepy i centra handlowe, miejsca kultu religijnego, urzędy (Urząd Marszałkowski, Urząd Wojewódzki, Urzędy Miast i Gmin).

Wielkość próby badawczej

Wielkość próby badawczej liczyła **800 osób**.

Struktura próby badawczej

W procesie badania zapewniono reprezentatywność próby na poziomie powiatów, kierując się strukturą ludności w poszczególnych powiatach z podziałem na tereny wiejskie i miasto. Biorąc pod uwagę dane GUS na koniec 2013 nt. stanu ludności (osoby pełnoletnie) oraz założoną próbę

800 osób, struktura próby badawczej była następująca:

Tabela 1. Przyjęta struktura próby badawczej

Region	Miasto	Wieś	Ogółem
Powiat bialski	9	34	43
Powiat biłgorajski	14	26	40
Powiat chełmski	2	28	30
Powiat hrubieszowski	7	18	25
Powiat janowski	4	13	17
Powiat krasnostawski	7	17	24
Powiat kraśnicki	14	22	36
Powiat lubartowski	10	23	33
Powiat lubelski	4	51	55
Powiat łęczyński	7	14	21
Powiat łukowski	12	28	40
Powiat m. Biała Podlaska	21		21
Powiat m. Chełm	25		24
Powiat m. Lublin	127		127
Powiat m. Zamość	25		25
Powiat opolski	7	16	23
Powiat parczewski	4	9	13
Powiat puławski	21	22	43
Powiat radzyński	6	17	23
Powiat rycki	10	12	22
Powiat świdnicki	16	11	27
Powiat tomaszowski	9	23	32
Powiat włodawski	5	10	15
Powiat zamojski	4	36	40
Województwo lubelskie	370	430	800

Ponadto w badaniu zostały podjęte starania, aby próba możliwie dobrze odzwierciedlała strukturę populacji pod względem takich kryterium jak wiek (zgodnie z danymi GUS na koniec 2013 roku) oraz płeć.

Analiza statystyczna

Analiza statystyczna. Zgromadzone dane z badań PAPI zostały wyeksportowane do formatu umożliwiającego wczytanie do programu Excel/SPSS (Excel wraz z dodatkiem ContEvo Map jest programem wystarczającym w zakresie możliwości wizualizacji danych, natomiast SPSS był niezbędny na etapie agregacji obliczonych wskaźników do postaci wskaźnika syntetycznego). Zgromadzone dane zostały poddane następującym procesom:

1. Definiowanie zmiennych przy pomocy tabelarycznego edytora definicji zmiennych (nadawanie nazw zmiennym, określenie typu, przyporządkowanie etykiet oraz kategoryzacja zmiennych).
2. Ustalenie kodowania braków danych.
3. Weryfikacja poprawności danych dla poszczególnych zmiennych (eliminacja błędów ankierskich).
4. Wstępna analiza statystyczna (wyznaczenie podstawowych miar rozkładu poszczególnych zmiennych – średnia arytmetyczna, mediana, odchylenie standardowe, wariancja, wybrane miary asymetrii i koncentracji, prezentacja tabelaryczna i graficzna analizowanych danych).
5. Analiza współzależności – identyfikacja interesujących zależności, tabele krzyżowe, analiza korelacji i regresji do wizualizacji i określenia siły zależności między zmiennymi. Szczególnie dotyczy poszczególnych wskaźników zaufania.
6. Agregacja wskaźników do postaci wskaźnika syntetycznego zaufania społecznego z wykorzystaniem metod agregacji danych.

Agregacja wskaźników cząstkowych do postaci wskaźnika syntetycznego zaufania społecznego

Przyjęty proces agregacji wskaźników zaufania społecznego w niniejszej ekspertyzie przebiegał według następującego schematu⁵²:

1. Utworzenie teoretycznych ram dla danego zagadnienia. W ramach tego etapu zostało dokonane wprowadzenie do tematyki badań zaufania społecznego oraz dla każdego wskaźnika cząstkowego zostały zaproponowane i uzasadnione pytania kwestionariuszowe.
2. Zgromadzenie danych. W przypadku niniejszej ekspertyzy dane zostały zgromadzone z wykorzystaniem badań PAPI na mieszkańcach województwa lubelskiego. Łącznie przeprowadzono 800 wywiadów.
3. Analiza statystyczna zgromadzonych danych w podziale na przyjęte wskaźniki zaufania społecznego.

⁵² Handbook on Constructing Composite Indicators. Methodology and User Guide. OECD, 2008.

4. Analiza wieloczynnikowa. Analiza wieloczynnikowa będzie miała na celu zidentyfikowanie istniejących struktur w zbiorze danych oraz wskazanie grup wskaźników, które są ze sobą w dużej mierze skorelowane.
5. Standaryzacja. W statystyce jest to proces, w którym zmienna losowa (w tym przypadku dowolna zmienna opisująca dany wskaźnik) uzyskuje średnią wartość oczekiwaną równą zero i wariancję równą jeden. Proces standaryzacji jest niezbędny w przypadku gdy różne skale zostaną wykorzystane do pomiaru poszczególnych wskaźników.
6. Ważenie danych i agregacja. Sposób ważenia i agregacji danych będzie podyktowany zaobserwowanymi strukturami danych oraz istniejącymi zależnościami w zbiorze.
7. Obliczenie wskaźnika syntetycznego dla zgromadzonych danych oraz wizualizacja uzyskanych wyników.

Uzyskane wyniki analizy statystycznej zostały wykorzystane do oszacowania wskaźników zaufania społecznego, a także wskazania wartości wskaźników syntetycznych. W celu obliczenia wskaźników zaufania społecznego, konieczne stało się przedstawienie uzyskanych odpowiedzi w postaci liczbowej (kwantyfikacja skali porządkowej). Dla każdego wariantu danej cechy przypisano kolejne liczby naturalne, z wyłączeniem zera. Im wyższa wartość, tym wyższy poziom zaufania społecznego. Z uwagi na zróżnicowane skale dla poszczególnych zmiennych przeprowadzono unitaryzację ich wartości. Następnie dla każdej zmiennej obliczono średnie z uzyskanych odpowiedzi (dla wszystkich oraz w podziale na powiaty). Uzyskane średnie pomnożono przez przyjęte wagi dla każdej zmiennej (pytania z ankiety). Kierowano się w tym zakresie zasadą, że suma wag zmiennych dla każdego wskaźnika zaufania społecznego wynosi 1. Ostatecznie wyliczono wartości dla poszczególnych wskaźników zaufania społecznego oraz dla wskaźnika syntetycznego. Należy podkreślić, że wartości wskaźników przedstawiono na skali od 0 do 100. Im wyższa wartość wskaźnika, tym wyższy poziom zaufania społecznego.

Załącznik nr 3. Metodologia obliczania wskaźnika zrównoważonego rozwoju

Wskaźniki zrównoważonego rozwoju są narzędziem informacyjno-diagnostycznym ułatwiającym ocenę i zarządzanie sferą społeczną, gospodarczą i środowiskową na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. System wskaźników, opracowany w ramach projektu pn. „System Analiz Samorządowych” i stosowany przez GUS w ramach funkcjonującego serwisu Bank Danych Lokalnych opiera się na klasyfikacji wg 4 tzw. łańdów oraz dalszych kategorii i podkategorii:

1. Ład gospodarczy:

a. Rozwój społeczno-gospodarczy.

Poziom rozwoju regionalnego jest punktem wyjścia do charakterystyki czynników sprzyjających budowie zrównoważonego rozwoju. Rozwój jest fundamentalnym założeniem funkcjonowania gospodarek. Wysoki poziom rozwoju gospodarczego zazwyczaj stwarza warunki umożliwiające zapewnienie wyższego poziomu życia mieszkańców, rozumianego, jako stopień zaspokojenia potrzeb różnego rodzaju dobrami, w tym o charakterze materialnym, kulturowym, edukacyjnym, związanymi z ochroną zdrowia, bezpieczeństwem. Jednocześnie rozwojowi gospodarczemu może towarzyszyć szereg negatywnych skutków, jak chociażby degradacja środowiska, wysoki poziom zanieczyszczenia.

b. Zrównoważony transport

Transport jest kluczowym sektorem dla zrównoważonego rozwoju ze względu na korzyści społeczne i ekonomiczne, które dzięki niemu można osiągnąć przy jednoczesnym minimalizowaniu jego niekorzystnych skutków dla społeczeństwa, gospodarki oraz środowiska. Zrównoważony transport uwzględnia kryterium dostępności do usług transportowych zgodnie z wymogiem bezpieczeństwa zdrowotnego i ekologicznego (oddziaływania na ekosystemy) z uwzględnieniem zasady sprawiedliwości międzypokoleniowej, następnie kryterium efektywności ekonomicznej oraz kryterium ograniczania wpływu na środowisko (negatywnych efektów zewnętrznych) i wykorzystanie przestrzeni (gruntów).

2. Ład społeczny:

a. Zrównoważona konsumpcja i produkcja

Zamiana wzorców produkcji i konsumpcji na zrównoważone, a także promocja takich zachowań jest jednym z kluczowych wyzwań współczesnego świata. Oddzielenie wzrostu gospodarczego od degradacji środowiska jest warunkiem zrównoważonego rozwoju.

b. Włączenie społeczne

Wykluczenie i nierówność społeczna to sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca jednostce lub grupie pełnienie ról społecznych (rodziny, zawodowych, obywatelskich, towarzyskich), korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób. Problem marginalizacji społecznej stanowi podstawową barierę wzrostu gospodarczego i zrównoważonego rozwoju. Koncepcja włączenia społecznego zakłada stworzenie społeczeństwa opartego na integracji społecznej, uwzględniającego solidarność między pokoleniami oraz w ramach pokoleń, a także zagwarantowanie poprawy jakości życia obywateli, które są podstawą dobrobytu społecznego.

c. Zmiany demograficzne

W Polsce obserwuje się nasilenie procesu starzenia demograficznego ludności. Taka sytuacja może wynikać z bardziej świadomego planowania rodziny, lepszej dostępności i jakości usług medycznych, poprawienia się sytuacji materialnej ludności i prowadzenia zdrowszego stylu życia. Postępujący proces starzenia się społeczeństwa wymaga planowania i organizowania takich działań pomocy społecznej, które zabezpieczą różnorodne potrzeby osób zaliczanych do starszej grupy wiekowej oraz zapewnią im odpowiednią opiekę zdrowotną i dostęp do rynku pracy. Stanowi on duże wyzwanie dla polityki socjalnej państwa, w utrzymaniu na zrównoważonym poziomie finansów publicznych. Zmiany demograficzne mają zatem istotne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego.

d. Zdrowie publiczne

Dostęp do służby zdrowia i stan zdrowia ludności zaliczane są do podstawowych czynników warunkujących jakość życia, obok m.in. zasobów materialnych, poczucia bezpieczeństwa, możliwości rekreacji itd. Powiązania zdrowia z koncepcją zrównoważonego rozwoju są wielowymiarowe i przejawiają się na wielu płaszczyznach, wśród których można wymienić, oprócz poprawy jakości życia, także efektywność i koszty funkcjonowania gospodarki, wpływ środowiska na zdrowie społeczeństwa.

e. Bezpieczeństwo publiczne

Poziom bezpieczeństwa publicznego jest jednym z podstawowych wyznaczników warunków i komfortu życia oraz stanu zdrowia społeczności lokalnych. Zapewnienie bezpieczeństwa przez służby publiczne, w tym jednostki samorządu terytorialnego oraz jednostki Policji, stanowi ważny element w budowaniu ładu społeczno-gospodarczego.

3. Ład środowiskowy

a. Zmiany klimatu i energia

Ograniczenie zmian klimatycznych, kosztów tych zmian oraz negatywnych skutków dla środowiska i społeczeństwa jest podstawowym czynnikiem decydującym o możliwości zachowania naszej planety dla przyszłych pokoleń.

b. Zasoby naturalne

Celem głównym, związanym z ochroną zasobów i gospodarowaniem nimi jest poprawienie gospodarowania zasobami naturalnymi oraz unikanie ich nadmiernej eksploatacji z uwagi na korzyści przynoszone przez ekosystemy. Jednym bowiem z głównych zagrożeń dla zrównoważonego rozwoju jest utrata bioróżnorodności, która w ostatnich latach w Europie uległa gwałtownemu przyspieszeniu.

4. Ład instytucjonalno-polityczny:

a. Dobre rządzenie

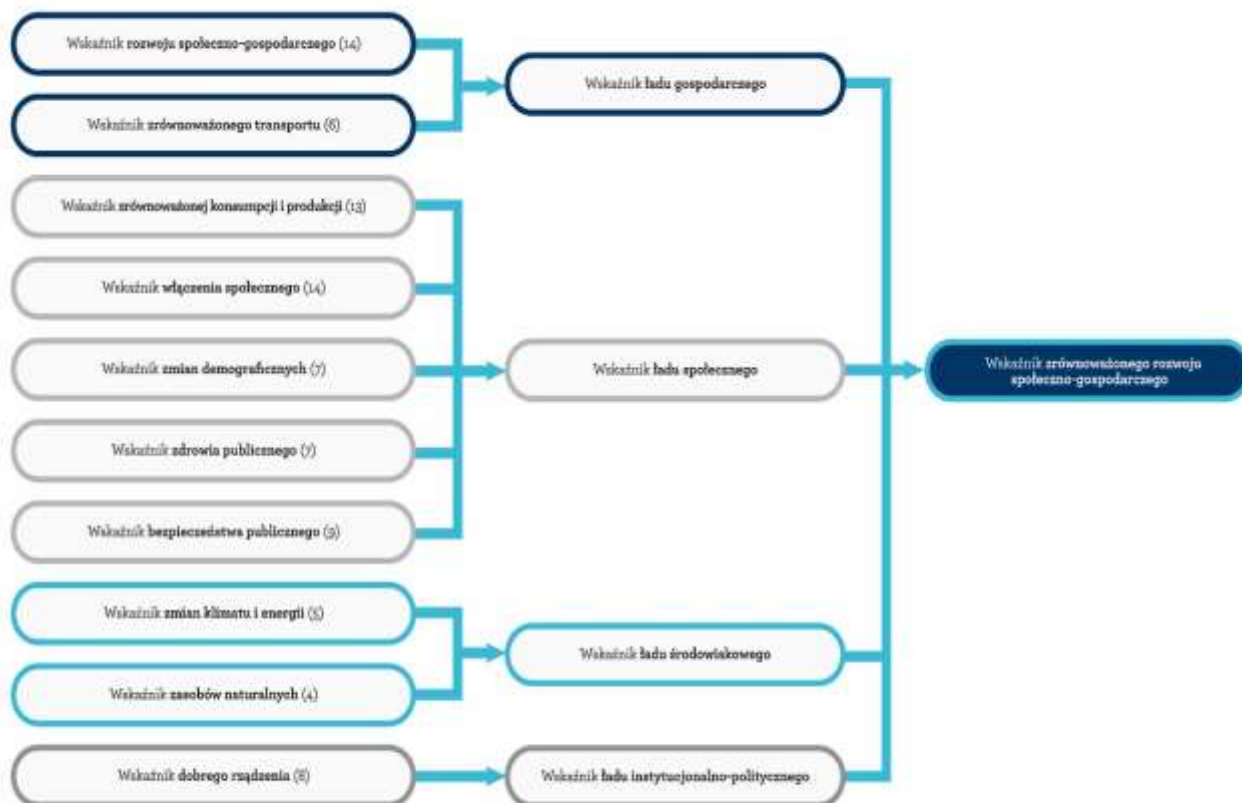
Jeden z podstawowych celów w dążeniu do zrównoważonego rozwoju stanowi osiągnięcie ładu polityczno-instytucjonalnego, określanego jako tzw. dobre rządzenie - postrzegane w wymiarze ekonomicznym, politycznym i środowiskowym. Jego przejawem jest m.in. zaangażowanie obywateli w rozwiązywanie problemów społecznych, zapobieganie przez jednostki samorządu terytorialnego nadmiernemu obciążeniu środowiska naturalnego, efektywne zarządzanie finansami jednostek samorządu terytorialnego.

Zestaw składa się łącznie z 87 wskaźników, publikowanych wg tej samej klasyfikacji. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju zostały wybrane jako narzędzie w bieżącej ocenie sytuacji społeczno-gospodarczej, przestrzennej i administracyjno-politycznej.

W przypadku oceny poziomu rozwoju województwa, czy to z wykorzystaniem zestawu wskaźników zrównoważonego rozwoju, czy też jakiegokolwiek innego, mamy do czynienia z koniecznością analizy dużej liczby zjawisk gospodarczych, społecznych, demograficznych czy też politycznych. Praktycznie każda sfera funkcjonowania województwa jest charakteryzowana przez kilka indywidualnych wskaźników. W takiej sytuacji bardzo trudne, a wręcz niemożliwe byłoby wnioskowanie o ogólnym rozwoju województwa na podstawie pojedynczych wskaźników. W związku z tym zastosowana zostanie metoda umożliwiająca jednoznaczną ocenę poziomu rozwoju w oparciu o jeden czy też maksymalnie kilka mierników, tzw. wartości syntetycznych. Obliczenie wartości syntetycznych jest możliwe na poziomie poszczególnych kategorii i łańcuchów, a następnie możliwa jest agregacja do postaci jednego ogólnego wskaźnika. Sposób agregacji wskaźników na poziomie kategorii i łańcuchów przedstawiono w postaci schematu (w nawiasach

podano liczbę wskaźników tworzących dany wskaźnik syntetyczny na poziomie kategorii).

Schemat 1. Sposób agregacji wskaźników na poziomie kategorii i ładów

Źródło: Opracowanie własne DPR UMWL

Sposób obliczania wskaźników syntetycznych odbywa się w podziale na następujące etapy:

1. Przypisanie wskaźnikom charakteru:
 - a. stymulant (korzystny wzrost wartość wskaźnika),
 - b. destymulant (korzystny spadek wartość wskaźnika),
 - c. nominant (korzystna konkretna wartość wskaźnika).
2. Zapewnienie porównywalności danych z wykorzystaniem formuł normalizacji wskaźników:
 - a. dla stymulant:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \min_i\{x_{ij}\}}{\max_i\{x_{ij}\} - \min_i\{x_{ij}\}}$$

b. dla destymulant:

$$z_{ij} = \frac{\max_i\{x_{ij}\} - x_{ij}}{\max_i\{x_{ij}\} - \min_i\{x_{ij}\}}$$

c. dla nominant:

$$\begin{cases} x_{ij} = \frac{x_{ij} - \min_i\{x_{ij}\}}{\text{wzorzec} - \min_i\{x_{ij}\}} & \text{jeżeli } x_{ij} < \text{wzorzec} \\ x_{ij} = 1 & \text{jeżeli } x_{ij} = \text{wzorzec} \\ x_{ij} = \frac{\max_i\{x_{ij}\} - x_{ij}}{\text{wzorzec} - \min_i\{x_{ij}\}} & \text{jeżeli } x_{ij} > \text{wzorzec} \end{cases}$$

Gdzie:

x_{ij} – wartość wskaźnika j dla powiatu i

wzorzec – optymalna wartość wskaźnika

$\min_i\{x_{ij}\}$ – minimalna wartość wskaźnika j wśród wszystkich powiatów (w roku bazowym)

$\max_i\{x_{ij}\}$ – maksymalna wartość wskaźnika j wśród wszystkich powiatów (w roku bazowym)

Z_{ij} – znormalizowana wartość wskaźnika j dla powiatu i

3. Obliczenie wskaźników syntetycznych na poziomie kategorii, następnie łądów i ostatecznie wskaźnika zrównoważonego rozwoju:

$$s_i = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m z_{ij}$$

Gdzie:

s_i – wartość syntetyczna wskaźnika i

m – liczba wskaźników cząstkowych wchodzących w skład danego wskaźnika syntetycznego